ESTUDI DESCRIPTIU DE LA LLENGUA DE FRAGA

Josep Galan
Hèctor Moret

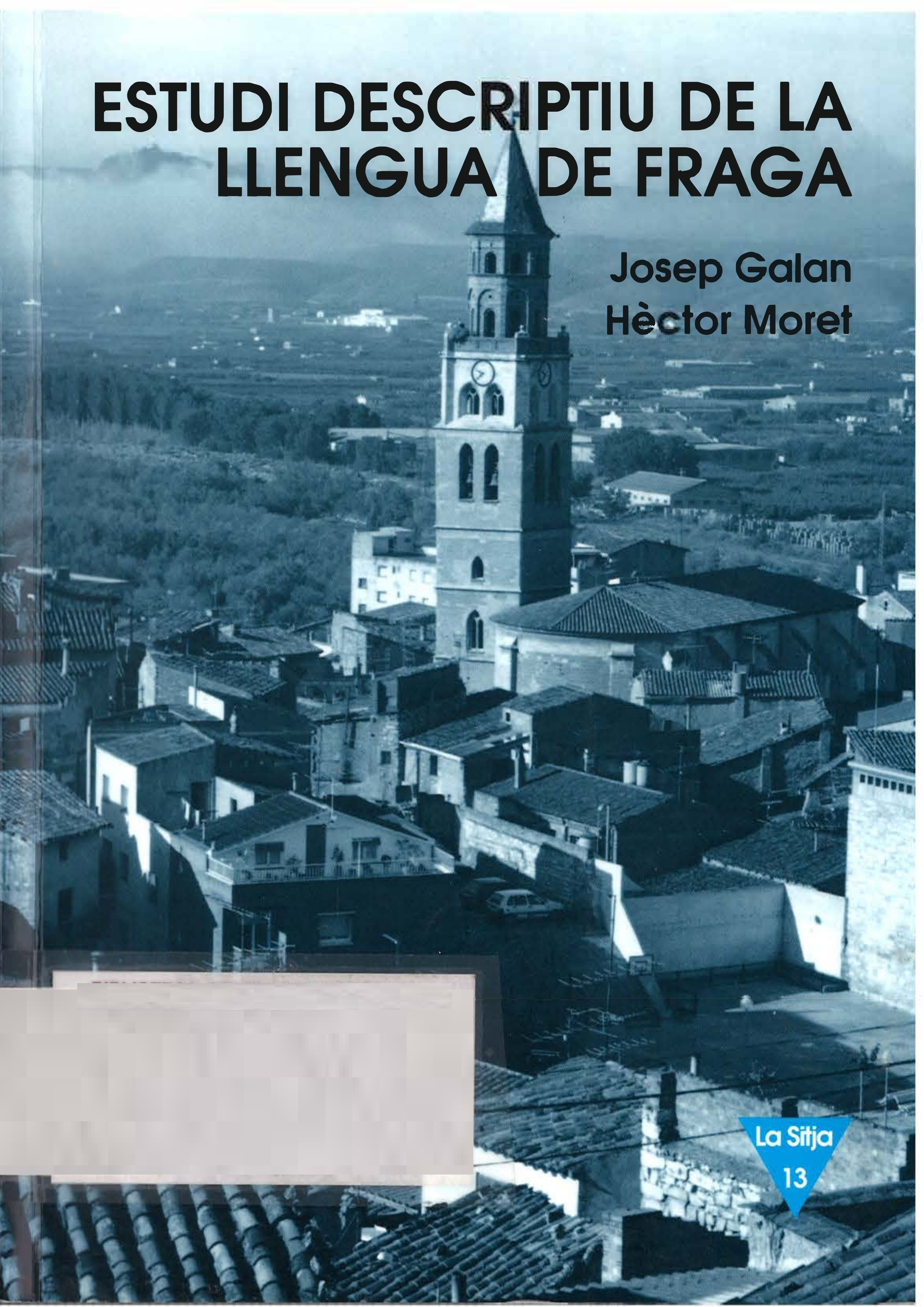

La Sitja
13

Josep Galan Castañ
(Fraga, 1948), llicenciat en Filosofia i Lletres —tesi de llicenciatura: *El habla de Fraga* (1972-1973)—, professor d'ensenyament primari i director de l'Institut d'Estudis del Baix Cinca, ha publicat diversos treballs d'investigació sobre la llengua i la cultura de Fraga: *Estudis lèxics de la parla de Fraga I-II* (1985) i *III* (1987), *Refranyer fragatí* (1987), *Les cançons de la nostra gent* (1993), *Les motades de Fraga* (1994); i la novel·la breu, ambientada en la capital del Baix Cinca, *Mort a l'Almodí* (1991).

Hèctor Moret Coso
(Mequinensa, 1958), llicenciat en Filologia Catalana, ha publicat el treball d'investigació *Sobre la llengua de Mequinensa* (1994), l'antologia *Punt per agulla. Mostra de la narrativa breu contemporània de l'Aragó catalanòfon* (1993); ha tingut cura de l'edició d'*Escrits en català a la 'Ribera del Cinca'* (1991), *Pere Pach: Articles ribagorçans i altres escrits* (1991) i *Matles Pallarés: Articles matarranyencs i altres escrits* (1993); i ha estat editor-director de la col·lecció literària *Quaderns de la Glera* (1991 1993).

ESTUDI DESCRIPTIU DE LA LLENGUA DE FRAGA

Josep Galan i Hèctor Moret

Institut d'Estudis del Baix Cinca - I.E.A.
1995

A Perico

A la gent de
«La Ribera del Cinca»

Editen:
Institut d'Estudis del Baix Cinca - I.E.A.
i l'Ajuntament de Fraga

Disseny de la coberta:
Ricard Solana

Fotografia de la coberta:
Marcos Calucha

Les transcripcions fonètiques d'aquest llibre han
estat composades amb el tipus *Matarranya.*

1a edició: setembre de 1995
© de l'edició: Josep Galan Castañ i Hèctor Moret Coso

Imprès per Gràfiques del Matarranya. Calaceit
D.L.TE.-136-95
ISBN: 84-87861-15-6

PRÒLEG

El Baix Cinca està de sort: encara no un any després de la publicació d'un aprofundit estudi sobre un parlar d'aquesta comarca —el de Mequinensa—ens trobem ara agradablement sorpresos en tenir a les mans un altre estudi semblant dedicat al parlar de Fraga.

Es tracta d'una obra a la qual un dels autors, el fragatí Josep Galan, hi ha estat treballant, com qui diu, tota la vida. Ja d'estudiant, a principis de la dècada dels setanta, va començar a interessar-s'hi —un primer acostament al tema va constituir la seua tesina a la Universitat de Barcelona— i no ha deixat de fer-ho mai. Aquesta dedicació, mantinguda constant, amb afany i entusiasme, al llarg dels anys, li ha permès d'observar molts de detalls que haurien possiblement escapat a un observador condicionat per unes estretes limitacions temporals. D'això en són bona mostra, però no només, la rica descripció de la variació i l'enregistrament de molts de mots d'ús escàs, fossilitzats sovint en una frase feta.

Tanmateix hi havia el risc que l'investigador, endut pel seu apassionament pel tema, a la fi els arbres no li deixessen veure el bosc, vull dir que li manqués en algun moment la visió de conjunt i la necessària fredor i distanciament enfront del tema estudiat. En tot cas això no s'ha produït. Potser és un mèrit més d'en Josep Galan, o per ventura és fruit de la col·laboració amb l'altre autor del llibre, n'Hèctor Moret, que ho ha pogut veure de Mequinensa estant. Tant se val: aquest llibre no oblida mai les referències als conjunts més amples als quals pertany el català de Fraga i té també el punt dolç entre passió i ciència, que és el que convé.

Tot i que els autors declaren d'entrada el caràcter sincrònic de llur treball, sortosament no es mantenen gaire fidels a les pròpies declaracions, i així acaben per oferir-nos una descripció no només del català parlat a Fraga actualment, sinó també de l'evolució d'aquest parlar en els darrers setanta o vuitanta anys, amb alguns detalls —per exemple el cas de l'anomenat article personal— que van molt més enllà. Aquesta inclusió del passat, en tot cas del més immediat, és important no solament per al dialectòleg i l'historiador de la llengua, sinó molt més encara per a l'usuari d'aquesta, el qual, endut sovint per la manca de perspectiva històrica, rebutja com a forànies moltes formes del propi parlar, vives a Fraga ahir mateix o que fins i tot encara les hi pot escoltar si sap parar bé

l'orella. El llibre forneix així un seguit de sòlids arguments al lector sensibilitzat, a tots els qui, vulgues no vulgues, no tenim altre remei, en les adverses circumstàncies en què s'ha de moure la llengua catalana, de fer-ne d'apologetes, ja siga a classe, a la faena, a casa o al cafè, defensant-ne a ultrança aquest o l'altre mot, aquesta o l'altra construcció, de l'estigma del 'no é d'astí'. Els autors no declaren mai aqueixes intencions —distanciació *oblige*—, però és una lliçó implícita que no hauríem de menystenir. Ni tampoc que el llibre ens oferisca també molts elements de gramàtica constrastiva entre el català de Fraga i el català literari, amb freqüents referències a d'altres parlars catalans, donant d'aquesta manera al lector fragatí l'oportunitat de conèixer més bé, a més del propi parlar, la llengua literària i molts aspectes d'altres parlars; i oferint al lector no fragatí l'oportunitat, en adonar-se de les diferències entre el propi parlar i el de Fraga, de tenir un fàcil accés a aquest darrer. Hi haací, doncs, la possibilitat de conèixer-nos més bé els uns als altres, cosa que bona falta ens fa, atesos els prejudicis que encara corren i les moltes bones ànimes que no s'estan de fomentar-los.

Artur Quintana

1. ANOTACIONS SOBRE LA CIUTAT DE FRAGA I EL SEU PARLAR

1.1. La ciutat de Fraga, enclavada a l'extrem més sud-oriental de la província aragonesa d'Osca, a la vora del riu Cinca i a una altitud d'uns 120 metres, està del tot vinculada socialment i econòmica a la comarca del Baix Cinca i a la ciutat de Lleida, a 27 quilòmetres, que, com a gran centre d'atracció comercial i de serveis, fa de capital regional. Les relacions amb la ciutat d'Osca, a 105 quilòmetres i capital de la província on s'inclou la ciutat de Fraga, són escasses i gairebé només limitades a les de caràcter administratiu.

Fraga és cap de partit judicial i fa de capital comarcal del Baix Cinca, capitalitat que s'estén, més enllà de la frontera lingüística, a molts municipis de llengua castellana de la Ribera del Cinca i dels Monegres orientals; i, més enllà de la frontera administrativa, s'estén, parcialment, a alguns municipis del Baix Segrià (Massalcoreig, La Granja d'Escarp, Seròs, etc.).[1]

El terme municipal de Fraga, amb una extensió de 494'17 Km^2 —el més vast de l'antiga Corona d'Aragó— i una població aproximada de 11.500

[1] De la influència de la ciutat de Fraga en les localitats del curs baix del Segre escrivia Joan Coromines el 1959: "*Sobre l'agrupació comarcal que proposo, observaré que té un caràcter de mer assaig, i que en l'estat de coses actual, en què la separació entre aquests pobles* [de la zona catalana d'Aragó] *i els del Principat i el País Valencià, no solament té una forta realitat administrativa amb conseqüències econòmiques, sinó que encara conserva prestigi sobre la consciència de la gent, no he gosat acoblar en una mateixa comarca cap municipi de les províncies aragoneses amb els veïns del Principat i de València. No hi ha dubte que des del punt de vista geogràfic i lingüístic, i segons l'economia natural, hauria estat preferible de fer-ho en certs casos. Si un dia aquest obstacle desapareixia o s'afeblia, convindria* [...] *agrupar amb la comarca del Cinca els pobles de la Granja d'Escarp, Massalcoreig, Seròs, Aitona i Almacelles (avui atribuïts al Segrià)...*", Coromines (1970: 44-45). Només caldria rectificar en un punt aquesta proposta d'agrupació, redactada fa gairebé quaranta anys, canviant, possiblement, la població d'Almacelles, molt al nord de Fraga i amb clara capitalitat comarcal a Lleida, per la de Soses, a mig camí entre la capital del Baix Cinca i la del Segrià.

habitants, confronta al sud amb els de Torrent de Cinca i Mequinensa —tots dos al Baix Cinca—, a l'est i nord-est amb els d'Alcarràs, Torres de Segre, Soses, Aitona, Seròs i Massalcoreig —tots sis al Segrià—, al nord amb els de Vilella de Cinca i Saidí —tots dos al Baix Cinca—, a l'oest amb els de Candasnos, Penyalba i Vallobar i al sud-oest amb el de Casp —tots quatre a l'Aragó castellanòfon.

Al municipi de Fraga, a més de la ciutat, hi trobem els nuclis urbans de Miral ot —altrament dit les Casetes— a 6 quilòmetres, Cinca amunt, del centre de la ciutat i amb uns 380 habitants permanents, i el de Lleitera, a peu de la carretera nacional II i a mig camí de Fraga a Alcarràs, amb un centenar de residents.

L'antic nucli urbà de la ciutat de Fraga s'estén per la vessant occidental d'un petit turonet, a la riba esquerra del Cinca, amb un tramat urbà que es remunta, si més no, a l'època musulmana. La major part de les noves edificacions de Fraga s'escampen en el terreny poc accidental, davant per davant del nucli antic, de la riba dreta del Cinca conegut com les Afores.

L'evolució del cens de població de la ciutat de Fraga al llarg dels últims cent cinquanta anys ha estat la següent:[2] 3.648 h. (1842), 7.229 h. (1857), 7.013 h. (1860), 7.158 h. (1887), 6.890 h. (1900), 7.497 h. (1920), 6.817 h. (1940), 7.624 h. (1950), 8.691 h. (1960), 10.013 h. (1970), 10.569 h. (1975), 10.955 h. (1981) 11.443 h. (1991).

La carretera nacional II Madrid—Barcelona passa fregant el nord de la ciutat de Fraga i l'autopista de l'Ebre A-2 travessa l'extrem sud-oriental del terme municipal, a uns dos quilòmetres del nucli urbà.

El municipi de Fraga ha estat tradicionalment, com ho és ara, el punt de més intensitat de tràfic entre el Principat de Catalunya i l'interior de la península Ibèrica.

En l'aspecte econòmic, l'activitat dominant a Fraga és el conreu i explotació de finques de fruita dolça —regades gràcies, en part, al canal d'Aragó i Catalunya— i la comercialització de llur producció, junt amb l'explotació de granges d'engreix de porcí i volatam. La producció de blat, ordi, civada, ametlles i olives, conreus tradicionals i quasi dominants en altres moments de la història de Fraga, tenen avui molta menor importància. Gràcies a què Fraga compta amb un extens terme municipal, són també prou importants els ramats de bestiar oví. La indústria (bòviles, tallers mecànics i tèxtils, fàbrica de material sanitari, etc.) i el comerç tenen avui força importància, importància que no fa res més que augmentar amb el pas dels anys.

En el passat no gaire llunyà la producció de figues, i llur comecialització, fou l'activitat econòmica més important de Fraga i Torrent de Cinca, però avui

[2] Font consultada: *Gran Enciclopèdia Catalana.*

per avui l'escassa producció d'aquesta fruita es destina al consum familiar i, només en petites quantitats, al mercat general.

1.2. En el terme municipal de Fraga es localitzen diferents jaciments arqueològics que manifesten l'antiguitat, almenys des de l'època ibèrica, de l'ocupació humana del territori com són els poblats del Pilaret de Santa Quitèria i la Masada del Raton. De l'època romana és la primera edificació documentada de la Torre dels Fraris, diversos fragments de la calçada que unia *Ilerda* (Lleida) amb *Caesaraugusta* (Saragossa) i les importants restes de la *Villa Fortunatus* —centre d'explotació agrícola dels segles II i III de la nostra era—, ubicada uns tres quilòmetres Cinca amunt, a la vora de la carretera que uneix Fraga i Saidí.

Durant l'època musulmana —que s'estén des de les primeres dècades del segle VIII fins a mitjans del XII— Fraga depengué en els primers segles del valiat saragossí mentre que durant l'última centúria forma un valiat semiindependent vinculat al reialme musulmà de Lleida.

El rei d'Aragó Alfons I el Bataller morí durant el setge que féu a la Fraga musulmana en el primer intent cristià d'ocupació (1134), però no fou fins a l'octubre de 1149 que el comte de Barcelona Ramon Berenguer IV ocupà finalment la ciutat de Fraga.

Ja en època cristiana, Fraga fou en un primer moment senyoria del comte de Pallars, més tard —durant el regnat d'Alfons II el Cast— ho fou dels cavallers Templers i a mitjan segle XIII passà a ésser feu de la casa de Montcada.

El rei d'Aragó Jaume I col·loca Fraga en el Principat de Catalunya el 1249, però el 1420 Alfons V el Magnànim la inclogué definitivament al Regne d'Aragó, després de gairebé 180 anys de contínues demandes per part de les corts aragoneses.

Episcopalment la parròquia de Fraga —com la resta del Baix Cinca tret de Mequinensa— depèn, de la conquesta cristiana ençà, del bisbat de Lleida.

1.3. Des del punt de vista de la història de la llengua s'ha de tenir en compte que Fraga estigué, com ja s'ha dit, sota administració musulmana des de les primeres dècades del segle VIII fins a la meitat del XII, però la presència musulmana es mantingué ben bé quatre segles i mig més, fins que a les acaballes de la primavera de 1610 fou expulsada una part de la important població morisca de la comarca, encara que sembla que una altra part d'aquesta població, fins llavors musulmana, hi restà com a cristians nous.[3] Tant la petjada de la llengua àrab —especialment— com la del mossàrab regional és prou destacable en el

[3] BIARNÉS, Carmel, *Moros i moriscos a la Ribera de l'Ebre*, Rafael Dalmau-Editor, Barcelona, 1972, pàgs. 48-52.

lèxic del català de Fraga, en especial en el camp de l'agricultura, i, sobretot, en la toponímia, tant urbana com rural.

En l'actualitat a la ciutat de Fraga, com la resta de localitats de l'Aragó catalanòfon, l'única llengua oficial és el castellà. Tanmateix sembla que, si més no, fins ben entrat el segle XVI el català fou la llengua de les comunicacions i actes formals i oficials, tant en l'àmbit de l'administració municipal com en la parroquial, si més no així ho testimonia la nombrosa documentació redactada en català conservada tant a l'arxiu municipal[4] com en el parroquial.[5]

Del segle XVI ençà, i sobretot a partir de l'entronització, a l'inici del XVIII, de la dinastia borbònica a la corona d'Espanya, la repressió lingüística contra el català i a favor de l'espanyol és un fet permanent en la història de tot l'Aragó catalanòfon —i de la resta de territoris del domini lingüístic català de l'Estat espanyol—, fins al punt que el castellà no només ha estat, de llavors ençà i fins ara mateix, l'única llengua oficial a l'Aragó, i per tant l'única llengua pròpia dels actes formals i oficials de la societat fragatina, sinó que ha donat lloc a certs posicionaments político-lingüístics a favor del secessionisme lingüístic del català de Fraga respecte del català general.

Encara avui és prou freqüent trobar en aquesta població del Baix Cinca persones catalanoparlants que asseguren que el seu parlar local és 'lo fragatí' enfront del català d'uns pocs quilòmetres més enllà de la ciutat de Fraga. Amb tot s'ha de dir que sempre hi ha hagut persones, i no poques, a Fraga que han

[4] BOFARULL, Manuel de, *Colección de documentos inéditos del Archivo General de la Corona de Aragón*, XVII, pàgs. 484-486; XVIII, pàgs. 92-93; XXXVIII, pàgs. 387-388; SALARRULLANA DE DÍOS, José, *Estudios históricos de la ciudad de Fraga*, 2 vols, Ajuntament de Fraga, Fraga, 1989-1990; TEJERO i COSTA, Paco, "La collita del general en la taula de Fraga", *Batecs*, 0 (Gener-febrer-març de 1988), pàg. 5; TEJERO i COSTA, Francesc, *Una aproximació a la demografia fragatina. Segles XIV-XX*, Institut d'Estudis Fragatins, Fraga, s.d; Frago (1980: 424-440); FORT CAÑELLAS, María Rosa, "La lengua catalana en documentación del siglo XVI de la Franja Oriental de Aragón: unas actas del ayuntamiento de Fraga", dins *II Curso sobre lengua y literatura en Aragón (Siglos de Oro)*, Institución Fernando el Católico, Zaragoza, 1993, pàgs. 193-225; Joaquín SALLERAS, *Sant Genís de la Vall d'Hebron: su relación con Fraga (Huesca)*, La casa de Fraga, Barcelona, 1993; Joaquín SALLERAS i Ramón ESPINOSA, *Fraga y el Cinca: sus puentes y sus barcas*, Amics de Fraga-La casa de Fraga, Barcelona, 1994.

[5] POCH, José, "D. Gaspar Juan de la Figuera, Obispo i Visitador. Sus relaciones con San José de Calasanz", *Analecta Calasanctiana*, 8 (1962), pàgs. 352-463 [413-414]; FACI, Roque Alberto, *Aragón. Reyno de Christo, y dote de María Santíssima*, Zaragoza, 1739-1795 [Edició facsímil de la Diputación General de Aragón, Zaragoza, 1979], 1ª part, pàg. 15; 2ª part, pàg. 516.

manifestat que el parlar d'aquesta localitat és essencialment català. El que no hi ha és gaire tradició de denominar el parlar local, com passa amb molta més freqüència en altres indrets de l'Aragó catalanòfon, amb el mot infamant de xapurreat; hom s'estima més el nom de fragatí per referir-se al català local.

En una primera valoració sociolingüística, a Fraga s'observa avui per avui, encara que amb matisos, una situació diglòssica que fins fa poc ha fet del català local —i en gran mesura encara ho continua fent— llengua de comunicació oral, de les relacions informals, dels aspectes més quotidians de les relacions humanes; llengua coneguda i emprada oralment per la majoria de la població però amb escassíssima presència oral i, sobretot, escrita en els àmbits formals i més prestigiats de la societat: administració, escola, església, mitjans de comunicació de masses, etc. Mentre que del castellà n'ha fet la llengua oral i escrita de les relacions formals, dels aspectes socialment més prestigiosos de les relacions humanes, la llengua pròpia de la cultura escrita i l'administració.

És a dir, la part més nombrosa dels habitants de Fraga tenen, en encertada expressió de José Ignacio Micolau aplicada a la comunitat lingüística de la vila de Calaceit dels primers anys del segle XX,[6] una consciència lingüística escíndida. Una consciència lingüística que fa del seu parlar català un sistema lingüístic amb el qual no es pot comunicar res, ni important ni poc important, per escrit. Diglòssia que, tanmateix, no ha provocat a Fraga, fins ara, la substitució lingüística del català pel castellà. La fidelitat lingüística, al menys en el camp de l'oralitat quotidiana, ha estat gairebé total a Fraga.

Però a les acaballes de la dictadura franquista —amb les grans transformacions sòcio-culturals i, sobretot, econòmiques que es produïren a partir dels primers anys seixanta i que afectaren amb especial intensitat la ciutat de Fraga— un reduït, però ben actiu grup de, aleshores, joves fragatins preocupats per la dignificació social de la llengua catalana a l'Aragó —que en bona part s'havien format acadèmicament a Catalunya gràcies a les noves possibilitats que els oferien la millora de les comunicacions i, especialment, de les economies familiars— començaren a donar mostres d'un nou, i gairebé inèdit, interès per la cultura i la llengua catalanes. Fins aquells moments les persones que més s'havien interessat, quasi sempre des d'un punt de vista acadèmic, per la llengua i la cultura catalanes de Fraga havien estat lingüistes —en concret dialectòlegs— originaris d'altres regions del domini lingüístic català (Antoni M. Alcover, Antoni Griera, Pere Barnils, Francesc de B. Moll, Joan Coromines, etc.).

[6] "Santiago Vidiella: un home del seu temps", dins VIDIELLA, Santiago, *Pa de casa. Converses sobre coses passades i presents de la vida de Calaceit*, Diputación General de Aragó, Zaragoza, 1984, pàg. 17.

En l'actualitat el Baix Cinca compta —mal ens està dir-ho— amb una associació cultural d'àmbit comarcal compromesa en la dignificació, dinamització i defensa del català de la comarca: l'Institut d'Estudis del Baix Cinca. Aquesta entitat és l'editora de la revista, totalment en català, *Batecs*, de les col·leccions de llibres *La Sitja*, *Gallica Flavia*, *La Gavella* i, ja extinta, *Quaderns de la Glera*. En totes quatre col·leccions es recullen treballs d'investigació centrats en el present i el passat del Baix Cinca publicats en català —gairebé sempre obra d'investigadors originaris de la comarca— i obres literàries d'escriptors aragonesos d'expressió catalana.[7]

En paral·lel a la tasca de publicació i difusió de la realitat cultural i lingüística de la comarca iniciada per l'Institut d'Estudis del Baix Cinca (IEBC) —el qual també ha organitzat en els últims deu anys nombrosos actes, conferències, campanyes de sensibilització lingüística, jornades d'estudis, etc.— s'ha d'esmentar les tímides polítiques lingüístiques a favor de la llengua pròpia de Fraga dutes a terme per l'ajuntament de la ciutat i per alguns governs de la Diputació General d'Aragó, activitats que en el seu conjunt han vingut a desvetllar, en part, una consciència lingüística gairebé inèdita encara no fa quinze anys entre els habitants de l'Aragó catalanòfon en general i de la ciutat de Fraga en particular.

Així l'ajuntament de Fraga ha organitzat des de l'inici dels anys vuitanta, en col·laboració amb l'IEBC, cursets de català per adults, i ha retolat en aqueixa llengua, parcialment i només des de 1993, algunes de les vies urbanes i dels equipaments municipals de la ciutat. El mateix ajuntament ha publicat, dins de la col·lecció municipal *Urganda* —dedicada a acollir, generalment en castellà, treballs d'investigació sobre la ciutat— escadussers títols en català, i ha convocat anualment la beca *Recerques* destinada a fomentar les investigacions, en català o castellà, de tot tipus sobre el Baix Cinca en general i la ciutat de Fraga en particular. També l'ajuntament de Fraga ha emprat el català local en els materials de publicitat de diverses campanyes de promoció municipal.

Igualment com a fet positiu en la defensa i la dignificació de la llengua catalana a l'Aragó s'ha de ressenyar la política lingüística que dugué a terme la Conselleria de Cultura de la Diputació General d'Aragó (DGA) entre els anys 1983 i 1987 sota la direcció de José R. Bada Panillo, política —certament ben poc agosarada, però fins aleshores l'administració aragonesa s'havia caracteritzat per un rebuig i negació total del català a l'Aragó—, que menà —com a realitats més destacables— a la creació, per part de la DGA, de la col·lecció de llibres *Pa de casa* —dedicada a recollir l'obra d'escriptors aragonesos d'expres-

7 Sobre les publicacions de l'Institut d'Estudis del Baix Cinca veeu Moret (1992) i (1994a).

sió catalana i treballs d'investigació centrats en les terres aragoneses de llengua catalana—, a la presència institucional de la DGA en els actes del Segon Congrés Internacional de la Llengua Catalana (1985-1986) i, sobretot, a l'entrada de l'ensenyament optatiu, a partir del curs 1984-1985, de la llengua catalana en el pla d'estudis d'un parell de milers d'escolars de la franja oriental d'Aragó.

Si bé ja en els primers anys de la transició política del la dictadura franquista a la democràcia formal hi hagué nombrosos peticions per part de l'ajuntament de Fraga per introduir l'ensenyament del català als plans d'estudis dels instituts de batxillerat i formació professional d'aquesta ciutat —peticions que sistemàticament foren rebutjades per la delegació d'Osca del Ministeri d'Educació i Ciència—, no fou fins el curs 1984/85 que, com a conseqüència directa de la històrica Declaració de Mequinensa, aquest ensenyament s'inicià a Fraga el curs 1985/86. En l'actualitat reben entre dues i tres hores setmanals d'ensenyament del català més d'un miler —al voltant del 70% de l'alumnat total— de xiques i xiquetes de Fraga.[8] Encara que es fa en hores lectives, aquest ensenyament té —com a la resta de l'Aragó catalanòfon— caràcter optatiu.

[8] Carme ALCOVER, "Deu anys d'ensenyament del català a la Franja", *Batecs*, 15 (Fraga, maig de 1995), pàgs. 6-7.

2. NOTES PRÈVIES

2.1. Si bé la ciutat de Fraga es troba just en el límit occidental del domini lingüístic català i pertany administrativament a la província d'Osca, no es pot dir, de cap de les maneres, que el parlar de Fraga siga un parlar català de transició al castellà o a l'aragonès, ja que la frontera lingüística és clara i neta en l'únic punt en què el terme municipal de Fraga no limita amb el domini lingüístic català: l'occident, on entra en contacte amb els de Candasnos, Penyalba, Vallobar —a la província d'Osca— i Casp —a la província de Saragossa—, poblacions aragoneses de llengua castellana amb reduïdes particularitats en llurs parlars. El que sí que es pot afirmar és que el parlar de Fraga és un parlar amb característiques prou peculiars —especialment destacables en la fonètica—, algunes de les quals comparteix, per una banda, amb els parlars de part del Baix Cinca, la Ribagorça i la Llitera i, per una altra banda, amb els del Baix Segre.

2.2. Per a la confecció i redacció d'aquesta monografia dialectològica hem partit de dos fonaments prou diferents. El primer d'aquests fonaments és l'ordre expositiu —clar i concís— que s'acostuma a emprar en els treballs de dialectologia tradicional —en especial quan es descriuen parlars locals—, ordre que divideix l'exposició en fonètica i fonologia, morfosintaxi i lèxic, tot acompanyant-la amb comentaris de caràcter sociolingüístic i de dialectologia comparada. Aquest sistema expositiu ens ha permès destacar les característiques més singulars del parlar de Fraga i, alhora, estalviar-nos en nombroses ocasions de fer en detall la descripció dels trets que són comuns al català general i al dialecte del qual forma part el parlar estudiat, en el nostre cas el català nord-occidental general.

El segon fonament parteix del fet que els autors d'aquesta monografia, i les nostres famílies, som naturals del Baix Cinca, cosa que ens ha permès observar i analitzar el parlar fragatí al llarg dels anys. És a dir, que la recollida de les dades a partir de les quals s'ha bastit aquest treball s'ha fet de manera indirecta, sistema que si bé no es pot generalitzar entre els estudis dialectològics creem que és el més apropiat quan els investigadors, com és el cas, pertanyen a la comunitat de llengua estudiada. És clar que s'ha de tenir sempre present que aquest sistema indirecte no es pot limitar a descriure l'ideolecte, o ideolectes, dels investigadors.

L'observació i l'anàlisi s'ha fet al llarg dels últims vint-i-cinc anys, en situacions i contextos molt diversos, amb parlants de diferents generacions i coneixent la "biografia lingüística" (professió, origen geogràfic i cultural dels pares, afeccions, canvis de residència, relacions amb parlants d'altres dialectes i d'altres llengües, formació cultural, etc.) dels involuntaris informadors, cosa que entenem que ha facilitat la distinció entre allò que és particular d'un individu i allò que es pot considerar més general en el parlar de Fraga. En resum, hem de dir que l'enfocament d'aquesta monografia és bàsicament positivista, descriptiu i sincrònic —amb algunes pinzellades de lingüística diacrònica—, i per tant les dades que hi presentem només es poden donar per vàlides en tant i en quant procedeixen d'un lloc, d'un temps i d'una comunitat de parla concreta.

2.3. Hem tingut present, a l'hora de redactar la monografia,—a més de la bibliografia ressenyada al final de l'exposició— les obres literàries dels escriptors fragatins que han emprat la llengua catalana en les seues publicacions, perquè totes recullen, en major o menor grau, característiques de la llengua de Fraga —en general formes lèxiques però sovint també trets morfològics. Amb tot, l'obra literària que hem observat amb més atenció ha estat la dels escriptors locals Andrés Calucho, Felipe Lafuerza, Salvador Miralles i Rogelio Regales, els quals publicaren entre 1929 i 1931 nombrosos articles i poemes a la revista *La Ribera del Cinca*, ja que aquests escriptors es valgueren en els seus escrits d'uns sistemes ortogràfics que, sovint, són gairebé transcripcions fonètiques del parlar de Fraga, sistemes que des del punt de vista de normalització i codificació lingüística entenem que no són un exemple a seguir, però que des del punt de vista de facilitar dades per a l'estudi del parlar de Fraga han estat unes fonts molt valuoses, fins al punt que sovint ens han servit per confirmar diverses observacions.

2.4. Els documents del parlar de Fraga que apareixen al llarg de l'exposició els destaquem a través de la lletra cursiva. Hem emprat les ' ' cometes senzilles per destacar els mots del català general —o un geosinònim— i per indicar el contingut semàntic d'un mot o expressió determinada. En ocasions —quan no hem fet, perquè hem cregut que no calia, transcripció fonètica— hem afegit entre ( ) parèntesis, o no hem destacat a través de la lletra cursiva, els grafemes de la llengua normativa corresponents a fonemes que no són pronunciats en el parlar de Fraga.

Les transcripcions fonètiques i fonològiques les presentem d'acord amb els signes de l'Alfabet Fonètic Internacional (AFI), entre [ ] claudàtors les fonètiques i entre // barres les fonològiques.

Vet astí l'inventari de fonemes del parlar de Fraga d'acord amb l'AFI (els exemples de l'inventari remeten a mots de la parla de Fraga):

	vocal palatal tancada	**i**nfern, d**i**t, p**i**
e	vocal palatal semitancada	**e**stona, f**e**m, aladr**e**
ɛ	vocal palatal semioberta	c**e**l, v**e**rd, mosc**a**
a	vocal medial oberta	**a**mic, p**a**s, c**a**s**a**
ɔ	vocal velar semioberta	**o**rdi, f**o**c, p**o**r
o	vocal velar semitancada	**o**rgull, m**o**sca, dug**o**
u	vocal velar tancada	f**u**m, **u**nflar, d**u**r
ĭ	semivocal palatal tancada	ma**i**, no**i**, ca**i**xó
ŭ	semivocal velar tancada	pa**u**, tra**u**re, cre**u**re
j	semiconsonant palatal tancada	**i**o, no**i**a, ràb**i**a
w	semiconsonant velar tancada	q**u**atre, aig**u**a, di**u**en
p	bilabial oclusiva sorda	**p**a, ca**p**a, esclo**p**
b	bilabial oclusiva sonora	**v**i, **b**lau, **b**ossa
β	bilabial fricativa sonora	ca**v**all, ca**b**ell, ca**b**ra
f	làbio-dental fricativa sorda	**f**ava, un**f**lar, d'esguille**f**
t	dental oclusiva sorda	**t**os, ra**t**era, pe**t**
d	dental oclusiva sonora	**d**eu, **d**rap, **d**it
ð	dental fricativa sonora	ca**d**a **d**ia, fa**d**rí
s	alveolar fricativa sorda	**s**ucre, ro**ss**a
z	alveolar fricativa sonora	ro**s**a, on**z**e
ts	alveolar africada sorda	po**t s**er, ni**t s**olitària
dz	alveolar africada sonora	do**tz**e, se**tz**e
ʃ	pre-palatal fricativa sorda	pei**x**, fai**x**a
ʒ	pre-palatal fricativa sonora	pi**tj**or, ma**ss**a **j**ove
tʃ	pre-palatal africada sorda	**x**ic, car**x**ot, roi**g**, ro**ts**
dʒ	pre-palatal africada sonora	lo**s j**oves, forma**tg**e
k	velar oclusiva sorda	**c**osa, es**c**lop, gro**c**
g	velar oclusiva sonora	**g**os, **g**roc, llen**g**ua
ɣ	velar fricativa sonora	la **g**ossa, gro**g**a
m	nasal bilabial sonora	**m**à, a**m**ic, colo**m**
ɱ	nasal làbio-dental sonora	i**n**fern, u**n**flar
n	nasal alveolar	**n**as, cade**n**a, infer**n**
ɲ	nasal palatal	**ny**aular, ca**ny**a, a**ny**
ŋ	nasal velar	e**n**cara, barra**nc**
l	líquida lateral alveolar	**l**ego, pa**l**par, fe**l**
ʎ	líquida lateral palatal	**ll**um, b**l**au, ve**ll**
ɾ	vibrant alveolar simple	ca**r**a, amo**r**
r	vibrant alveolar múltiple	ca**rr**o, **r**ossa
x	velar fricativa sorda	ma**j**o, **j**abalí

OCCITÀNIA
Vielha
LA RIBAGORÇA
Riu Éssera
Riu Isàvena
Benavarri
Riu Noguera Ribagorçana
ARAGÓ
LA LLITERA
Tamarit de Llitera
Riu Alcanadre
Riu Cinca
EL BAIX CINCA
CATALUNYA
Saidí
Vilella
Lleida
Riu Segre
Alcarràs
FRAGA
Seròs
Torrent
Masalcoreig
Mequinensa
La Granja d'Escarp
Riu Ebre
Almatret
Reus
Tarragona
Faió
Casp
Flix
Riu Matarranya
Falset
Maella
Gandesa
Alcanyís
Calaceit
Riu Algars
Riu Ebre
Vall-de-roures
MAR MEDITERRANI
EL MATARRANYA
Tortosa
Amposta
CASTELLÓ
Curs fluvial
Frontera política
Frontera lingüística

3. FONÈTICA I FONOLOGIA

3.1. Vocalisme

Vocalisme tònic

3.1.1. En el parlar de Fraga trobem en posició tònica el sistema, propi del català més general, de set fonemes vocàlics : /i/, /e/, /ɛ/, /a/, /ɔ/, /o/, /u/.

3.1.1.1. La distribució d'aquest vocalisme tònic coincideix, amb escasses excepcions, amb la del català occidental més general,[9] així la **Ē i la Ĭ** llatines esdevenen [e]: [béŭre] 'beure', [kaðénɛ] 'cadena', [kréŭre] 'creure', [paréjʃe] 'parèixer', [parét] 'paret', [péβre] 'pebre', [pérɛ] 'pera', [séβɛ] 'ceba', [béŭre] 'veure',... tret que vaja seguida de **-RY** en posició final, perquè en aquest cas obre el seu timbre a [ɛ]:[10] [sementɛ́ri] 'cementiri', [ministɛ́ri] 'ministeri', [monastɛ́ri] 'monestir',...

3.1.1.2. Procedent de **Ā** llatina trobem [e] tònica, com en el català general, davant del grup **ct** en lloc de la [ɛ] tònica que trobem en el parlar de Maella[11] i a la Ribagorça i la Llitera[12]—, en els mots del parlar de Fraga, pocs, que encara mantenen la **c** com a **i**: [gwaréjt] 'guaret', [λejt][13] 'llet' i [plejt] 'plet'.

3.1.1.3. Com calia esperar trobem [ɛ] tònica davant de [l], [r] —tret que vaja

[9] Griera (1920: 39-40), Badia (1951: 138), Martí (1970: 23-25), Veny (1982: 22, 129), Quintana (1987: 156), Massip (1989: 23), Recasens (1991: 84), Navarro (1992: 21), Sistac (1993: 35, 50).

[10] També a la Fatarella —Navarro (1992: 21)— i, d'acord amb el *DCVB* i Veny (1958-1959: 116), a tot el balear, valencià general, rossellonès, tortosí i en nombrosos punts del nord-occidental.

[11] Quintana (1987: 159).

[12] Sistac (1993: 40, 113).

[13] Barnils (1916: 37), Griera (1920: 52), Sanchis Guarner (1949: 27, 54), Badia (1951: 125-126), Quintana (1987: 163), Recasens (1991: 236), cf. també *DCVB*.

seguida de consonant labial—, [r], [ŭ] (< -**C**^{e,i}-, -**D**-,-**TY**-) i grup [nr] originari:[14] [pɛl] 'pel', [bɛrt] 'verd', [fέro] 'ferro', [tέndre] 'tendre', [pέŭ] 'peu'. També [ɛ] en manlleus del castellà: [pέro] 'entremaliat', [pέðro] 'Pere'.

3.1.1.4. Els possessius tònics que tenen [e] en el català general —segons el *DCVB*— a Fraga presenten [ɛ], com en diversos punts del nord-occidental:[15] [mέŭ], [tέŭ], [sέŭ] (veg. 4.10.1).

3.1.1.5. Alguns mots que presenten [e] tònica en el català general en el parlar de Fraga, com en diferents punts del català nord-occidental segons el *DCVB*, tenen [ɛ] tònica: [sέndre] 'cendre', [erέŭ] 'hereu', [dirέkte] 'directe',[16] [aspέkte] 'aspecte',[17] [mέstre] 'mestre d'escola',[18] [bɛʎ] 'vell',[19]...

3.1.1.6. També alguns mots que presenten [o] tònica en el català general en el parlar de Fraga, com en diferents punts del català nord-occidental segons el *DCVB*, tenen [ɔ] tònica: [dɔs] 'dos',[20] [mɔ́rɛ],[21] 'móra'; i els mots amb el diftong decreixent [ɔŭ]:[22] [ʒɔŭ] 'jou',[23] [pɔŭ] 'pou'[24] i [tɔŭ] 'tou'.[25]

3.1.1.7. També, com en el català general,[26] trobem [ɛ] tònica en els cultismes amb i posttònica: [konsiέnsjɛ] 'consciència', [mέrit] 'mèrit', [matέrjɛ] 'matèria',...

3.1.1.8. En final absolut de mot o en síl·laba final amb terminació consonàntica -**n**, -**s** o -**t** només trobem [e], mai [ɛ]. Així 'hi ha un home estès al cafè', 'depèn del govern aragonès', 'fillet, què vols saber del pagès?' fan a Fraga: *ny'ha un*

[14] Gili (1932: 245), Badia (1951: 132), Martí (1970: 25-26, 29-30), Quintana (1987: 157, 158), Massip (1989: 25), Recasens (1991: 83), Navarro (1992: 21).

[15] Barnils (1916: 29), Martí (1970: 69), Quintana (1987: 157), Sistac (1993: 44, 158), també cf. *DCVB*.

[16] També trobem [ɛ] davant del grup **ct** en la resta de cultismes que contenen aquest grup consonàntic. Quintana (1987: 159), Massip (1989: 28).

[17] També citat a Massip (1989: 28).

[18] Barnils (1916: 28).

[19] Citat també a Barnils (1916: 29), Gili (1932: 246), Martí (1970: 32), Quintana (1987: 157), Sistac (1993: 34, 43), cf. *DECat*.

[20] Sobre l'extensió de la pronúncia de *dos* amb [ɔ], cf. *DCVB*, *DECat*, Barnils (1916: 29), Gili (1932: 246), Martí (1970: 34), Sistac (1993: 56).

[21] Cf. *DCVB* i *DECat*.

[22] Recasens (1991: 137).

[23] Cf. *DCVB*, *DECat*, Martí (1970: 34), Navarro (1992: 22).

[24] Cf. *DCVB*, *DECat*, Barnils (1916: 29), Martí (1970: 35).

[25] Cf. *DCVB*, *DECat*, Martí (1970: 34), Navarro (1992: 21-22).

[26] Quintana (1987: 159), Recasens (1991: 86)

home est[é]*s al caf*[é], dep[é]*n del govern aragon*[é]*s*; *fill*[é]*t*, *qu*[é] *vols sab*[é]r *del pag*[é]*s*.[27] Però els números 7 —com en la resta del domini lingüístic—[28] i 17 són respectivament [sɛt] i [desɛ́t], la segona persona singular de l'imperatiu del verb *tindre* és [tɛ́] i *fe-fet* [fɛfɛ́t] és el nom que rep l'insecte conegut en bona part de la resta del domini lingüístic amb el nom de 'cigala'.

3.1.1.9. Com calia esperar, trobem una sèrie de mots que, com en la major part del català occidental,[29] conserven el timbre vocàlic del llatí vulgar en el parlar de Fraga: *j*[á]*ure*, *n*[á]*ixe*r, [ó]*nça* 'unça', *tr*[á]*ure*,...

3.1.1.10. Alguns verbs de la primera conjugació acabats en **-iar** presenten en la primera, segona i tercera persona del singular i en la tercera del plural del present d'indicatiu i del de subjuntiu la tonicitat en la penúltima síl·laba de l'arrel: [kámbjo] 'canvio', [kámbjes] 'canvies',... [kámbiɛ] 'canviï', [kámbjes] 'canviïs',... [estúðjo] 'estudio', [estúðjes] 'estudies',.... L'explicació cal cercar-la en el fet que en aquest verbs la **-i-**, per influència del castellà, perd la tonicitat a l'esdevindre semiconsonant i fer díftong amb la vocal de la desinència.

3.1.1.10.1. També trobem verbs acabats en **-iar** que mantenen l'accent en la **-i-** de l'arrel: [estalβío], [estalβíes],..., segurament perquè són verbs amb ètims inexistents en castellà.

3.1.1.11. Les [ɛ] i les [ɔ] tòniques tenen, com en valencià general, en el parlar de Fraga un grau d'obertura superior al d'altres parlars catalans, com són els que conformen el dialecte central.[30] Aquest grau superior d'obertura és especialment remarcable en vocals en posició final travada de mot: [arɔ́s] 'arròs', [buxaralɔ́s] 'Bujaraloz', [talɔ́s] 'talòs', [serɔ́s] 'Seròs', [empɛ́lt] 'empelt', [mɛl] 'mel', [perfɛ́kte] 'perfecte'.

Vocalisme àton

3.1.2. El sistema del vocalisme àton presenta en el parlar de Fraga els sis fonemes propis del català nord-occidental més general: /i/, /e/, /ɛ/, /a/, /o/, /u/.

3.1.2.1. Així en el parlar de Fraga s'observa el canvi de [a] > [ɛ] en final absolut de mot, com en el parlar veí de Torrent —al Baix Cinca—, en els

[27] De manera implícita, tots els autors consultats confirmen aquest tret en el català occidental, i Gili (1932: 245) de manera explícita.

[28] Gili (1932: 245), Badia (1951: 133), Quintana (1987: 157), també cf. *DCVB*.

[29] Navarro (1992: 21).

[30] Veny (1958-1959: 100), Massip (1989: 23), Recasens (1991: 81, 130).

d'Almacelles, la Granja d'Escarp, Seròs,... —al Baix Segre—,[31] i en els de Maella,[32] Gandesa, Vilalba i Corbera d'Ebre —ja a la Terra Alta—.[33] Convé destacar que els parlars de les poblacions veïnes de Mequinensa—a l'extrem sud del Baix Cinca—, Saidí i Vilella —a l'extrem nord de la comarca— no trobem cap tipus de canvi de [a] > [ɛ]. Així [animéta], [butʃáka], [fáβa], [neɣréta], [pɔ́rta], [rukáða],... de Mequinensa, Saidí i Vilella són [animétɛ] 'animeta', [butʃákɛ] 'butxaca', [fáβɛ] 'faba', [neɣrétɛ] 'negreta', [pɔ́rtɛ] 'porta', [rukáɛ] 'rucada' a Fraga i Torrent de Cinca.

3.1.2.1.1. En el parlar de Fraga els noms amb terminació **-e** (masc.) i **-a** (fem.) i els adjectius de doble terminació **-e** (mas.) i **-a** (fem.) mantenen la [e] àtona en posició final per al masculí mentre que en el femení trobem [ɛ] àtona: [mɛ́stre] 'mestre', [néɣre] 'negre', [sɔ́ɣre] 'sogre',... en el masculí fan [mɛ́strɛ] 'mestra', [néɣrɛ] 'negra', [sɔ́ɣrɛ] 'sogra' en el femení.

3.1.2.1.2. En els verbs en **-ar** trobem [ɛ] en la primera persona del singular de l'imperfet d'indicatiu, del condiconal simple, del present i imperfet de subjuntiu i en el femení singular dels participis passats.

3.1.2.2. En el parlar de Fraga també s'observa tancament de **-e-** àtona en **-i-** quan la **-e-** es troba en síl·laba posttònica i després de síl·laba amb vocal tònica en posició travada, però sense arribar a la generalització dels anomenats parlars "xipella":[34] *astròlig*, *ànic* (arcaic i només aplicat als ànecs salvatges; en general, com a la resta del Baix Cinca, i al Baix Segre, aquest animal és anomenat amb el castellanisme *pato*), *cànim*, *catàlig*, *espàrric*, *frèstic*, *mànic*, *màrfia*, *ràfic*, *rònic*,... per 'astròleg, ànec, cànem, catàleg, espàrrec, feréstec, mànec, màrfega, ràfec i rònec' del català en general. Aquest tancament s'observa una mica per tot el Baix Cinca i el Baix Segre —sobretot a Seròs on també trobem en general *ànic*, *cànim*, *mànic*, etc.— , especialment en el cas de *cànim*, *mànic* i *ràfic* però alternant, segons els parlants, amb *cànem*, *mànec* i *ràfec*, formes més generals.

3.1.2.2.1 En el parlar de Fraga una breu sèrie de mots que acaben en **-e** àtona en el català general tanquen en **-i** aquesta **-e**: *pesar com un asi mort* 'ase mort', *cini* (entre les generacions més grans) 'cine', *escarpi* 'escarpe', *esquerri* 'esquerre', *frari* 'frare', *orgui* 'orgue', *vimi* 'vime',...

[31] Barnils (1916: 30-31), Griera (1920: 44), Quintana (1987: 160), Recasens (1991: 94, 96, 97), Sistac (1993:63).

[32] Quintana (1987: 160).

[33] Massip (1989: 24), Navarro (1992: 22).

[34] Recasens (1991: 71-72).

3.1.2.3. La [e] àtona dels grups inicials **en-/em-**, **es-** i **eix-** es manté com [e] àtona en el parlar de Fraga, enfront del català nord-occidental més general que canvia la **e** inicial per **a.**[35] Així trobem *embolic*, *empendre*, *empoma*r 'tomar', *enganyif*[λ]*a* 'enganyifa', *entendre*, *esfrega*r 'fregar', *esgambi*, *esclop*, *estret*, *eixam*, *eixerit*, *eixida*, *eixi*r,... inclosos els mots compostos: *desempara*r, *desdentega*r, *malentés*, *reeixi*r,... Fins i tot trobem **e-** analògica en una sèrie de mots als quals, etimològicament, els correspondria **a-**: *eixovar* 'aixovar', *eixeca*r 'aixecar', *engorfa* 'angorfa',...

3.1.2.3.1 En algun escadusser cas trobem **a** inicial en mots que, etimològicament, haurien de presentar **e**: [ansjám] '*enciam*', [astrál] 'destral'.

3.1.2.3.2. En canvi s'observa [e] àtona en síl·laba inicial de mot en lloc de l'etimològica [a], de manera no sistemàtica, en una sèrie de mots: *barruga* 'berruga', *bascoll* 'bescoll', *farum* 'ferum', *lladó* 'lledó', *lladone*r 'lledoner', *llançol* 'llençol', *llantilla*, 'llentilla', *race*r 'recer', *rastoll* (< restoll) 'rostoll', *sance*r 'sencer', *tarró* (< terró) 'torró', *tarròs* 'terròs',... fins i tot en algun castellanisme: *harmós* < hermoso.

3.1.2.4. En el parlar de Fraga trobem la diftongació de **o-** en [eŭ], enfront de la molt freqüent en el català occidental en [aŭ]:[36] [eŭ]*bert* 'obert', [eŭ]*bliga*r 'obligar', [eŭ]*fec* 'ofec', [eŭ]*fega*r 'ofegar' [eŭ]*fendre* 'ofendre', [eŭ]*feri*r 'oferir', [eŭ]*fici* 'ofici', [eŭ]*liera* 'setrill', [eŭ]*livera* 'olivera', [eŭ]*lo*r 'olor', [eŭ]*lora*r 'olorar', [eŭ]*pera*r 'operar', [eŭ]*rella* 'orella', [eŭ]*rellana* 'orellana', [eŭ]*vella* 'ovella',...

3.1.2.4.1. Per analogia amb **o-** > [eŭ] també trobem el diftong [eŭ] en els mots [eŭfanós] 'ufanós' i, ocasionalment, [eŭmít] 'humit'.[37]

3.1.2.5. En general, en interior de mot es manté plenament la vocal àtona en contacte amb **r**:[38] *berena*r, *carabassa*, *caragol*, *caram*[ɛ]*lo*, *escarabat*, *escarabatina* 'escarabat de cuina', *esfarai*r 'esfereir', *safareig*, *Teresa*, *toronja*

[35] Griera (1920: 43), Gili (1932: 243 i 246), Badia (1951: 160), Martí (1970: 42-43), Veny (1982: 130-131), Quintana (1987: 161-162), Massip (1989: 30), Coll (1991: 21), Recasens (1991: 74-75), Navarro (1992: 23), Carrera (1993).

[36] Gili (1932: 246-247), Coromines (1935: 42); Sanchis Guarner (1949: 29-30), Badia (1951: 164); Martí (1970: 45-46); Quintana (1976-1980: 18, 1987: 161), Massip (1989: 32), Coll (1991: 22), Recasens (1991: 138-139), Navarro (1992: 23).

[37] Gili (1932: 247), Martí (1970: 41), Massip (1989: 32), Recasens (1991: 139).

[38] Massip (1989: 30), Recasens (1991: 116-118), Navarro (1992: 23).

'taronja', *veritat*,[39]... tret de 'verema, veremar, feréstec' i derivats, que fan [brémɛ], [bremá], [fréstik].[40]

3.1.2.6. També es mantenen plenament les vocals àtones etimològiques del llatí vulgar, com en la major part, segons el *DCVB*, del català occidental, en una sèrie de mots que en diversos dialectes les han canviat per altres vocals:[41] *am*[e]*rar*, *emb*[o]*ssar*, *estóm*[ɛ]*c*, *f*[e]*noll*, *n*[a]*dar*, *r*[e]*dó*,...

3.1.2.6.1. O les vocals àtones etimològiques de mots d'origen no llatí: *ll*[a]*ganya* 'lleganya', *ll*[a]*ganyós* 'lleganyós', *s*[u]*carrar* 'socarrar', *s*[u]*carrim* 'socarrim', *t*[o]*ronja* 'taronja', *t*[o]*ronger* 'taronger', *x*[a]*rrar* 'xerrar',...

3.1.2.7. Hi ha, naturalment, en el parlar de Fraga una altra llarga sèrie de mots amb solucions vocàliques no etimològiques, d'origen divers, comunes a molts parlars occidentals que no coincideixen amb les solucions d'altres dialectes o amb les de la llengua estàndard: *arromangar* 'arremangar', *dumenge* 'diumenge', *generació* 'gernació', *hortalícia* 'hortalissa', *unflar* 'inflar',[42] *mesdia* 'migdia', *mesdiada* 'migdiada',...

3.1.2.8. Podem trobar en el parlar de Fraga, com en qualsevol altre parlar, una llarga sèrie de mots que presenten solucions en el vocalisme àton que els diferencien del català general. Sèrie no sistemàtica, producte d'assimilacions, dissimilacions, metàtesis, etimologies populars, analogies, etc.: *arroplegar* 'arreplegar', *bucoi* 'bocoi', *calandari* 'calendari', *culastre* 'calostre', *carnistoltes* (*carnistoltis* entre les generacions més grans) 'carnestoltes', *carratera* (i els altres derivats de *carro*) 'carretera', *curcar* 'corcar', *devantal* 'davantal', *estolzí* 'estalzí', *estornudar* 'esternudar', *fuguera* 'foguera', *llengüet* 'llonguet', *malair* 'maleir', *muixó* 'moixó', *pallerofa* 'pellerofa', *puntona* 'pontona', *xorrovia* 'xirivia',...

3.1.2.8.1. Canvis vocàlics de sistemàtica molt reduïda: tancament de -e-, àtona o tònica, en -i- per contacte amb síl·laba amb consonant palatal:[43] *aborrillonar*, *arguillat*, *arnilla*, *Cigonyer* (topònim, alterna amb *Cegonyer*, molt més freqüent), *ciller* (només entre les generacions grans), *coneiximent*, *creiximent*,

[39] També a Tortosa, Massip (1989: 33 i 45).

[40] *Ibidem*, p. 45.

[41] Veny (1982: 131).

[42] Recasens (1991: 68).

[43] Griera (1920: 43), Badia (1951: 161), Martí (1970: 43), Quintana (1976-1980: 16), Veny (1982: 131), Massip (1989: 30), Recasens (1991: 128-129), Coll (1991: 22), Navarro (1992: 23).

*dissa*r, *en dijú*, *dijuni*, *gine*r, *naiximen*t, *nyiquitós*, *nyirvi*,[44] *nyirviós*, *panillet*, *pedrinyera*, *regalíssia*, *rinyó*, *rosiga*r, *rosigó*, *sissanta*, *visc*,[45] ... per 'aborrellonar (<--- aborrallonar), arguellat, arnella, celler, coneixement, creixement, deixar, en dejú, dejuni, gener, naixement, neguitós, nervi, nerviós, panellet, pedrenyera, regaléssia, rosegar, rosegó, seixanta, vesc'. Molts d'aquests mots presenten vacil·lacions en aquest tancament: *petxina*/*pitxina*, *senyo*r/*sinyo*r, *xeulit*/*xiulit*,... El polimorfisme s'observa en un mateix parlant i en un mateix context.

3.1.2.8.2. Tancament de **-o-** en **-u-** dels noms propis amb [ʒ] o [x] inicial:[46] *Jusepet*, [x]*uaquinet*,... per Josepet i Joaquimet.

3.1.2.8.3. Canvi prou general de **-u-** per **-o-** en síl·laba pretònica en contacte amb síl·laba amb **i** tònica:[47] *acodi*r 'acudir', *argoi*r 'argüir', *arropi*r 'arrupir', *bolli*r 'bullir', *gronyi*r 'grunyir', *jodici* 'judici', *lloi*r 'lluir', *monyi*r 'munyir', *roïna* 'ruïna', *romia*r 'romiar', *topí* 'tupí',... fins i tot en els derivats: *arropit* 'arrupit', *bollit* 'bullit', *gronyit* 'grunyit',... en mots derivats o compostos en els quals la **i** ha perdut l'accent principal: *jolivert* 'julivert', *lloïmen*t 'lluïment',... i en castellanismes: *roïdo* —alternant, amb menor vigència, amb *soroll* , *cotxillo*, *engolli*r,...

3.1.2.8.4. Cal assenyalar que la **-o-**, en posició pretònica, es manté, en general, en contra del canvi a **-u-** que s'observa en la majoria dels parlars orientals i, en certes circumstàncies,[48] en alguns dels occidentals ben pròxims a Fraga: *avorri*r, *coixí*, *colli*r, *conill*, *cosi*r, *escopina*r, *ratolí*, *rosti*r, *tossi*r,...

3.1.2.8.5. També trobem que en el parlar de Fraga es manté,[49] com en una estreta franja al llarg dels límits nord-occidentals del català, l'Alguer[50] Guardamar[51] el diftong **-ai-** en el mot *maití* i derivats: *maitine*r, *amaitina*r,...

[44] Veny (1958-1959: 123-124).

[45] Veny (1960: 149).

[46] Pensado (1983: 134).

[47] Quintana (1976-1980: 15), Recasens (1991: 151).

[48] Martí (1970: 45, 46-47), Veny (1982: 130), Massip (1989: 32), Recasens (1991: 138), Navarro (1992: 24).

[49] Barnils (1916:37).

[50] Barnils (1916: 37), Griera (1920: 40), Haensch (1960: 270), Veny (1982: 144), Sistac (1993: 113), cf. també *DCVB* i *DECat*.

[51] Vicent BELTRAN, Joan Lluís MONJO i Vicent PÉREZ, "Aproximació al lèxic del parlar de Guardamar", dins *Actes del Novè Col·loqui Internacional de Llengua i Literatura Catalanes*, II, Publicacions de l'Abadia de Montserrat, Barcelona 1993, pàgs. 495-512 [500-501].

3.1.2.8.6. El pretèrit imperfet d'indicatiu del verb 'haver' perd la **ha**- inicial en algun cas: *van dir que si es vie* (=s'havia) *mort*. Aquest fenomen d'afèresi també s'observa en el verb *anar*, sobretot en frases imperatives:[52] *ne-mo'n* (=anem-nos-en); *nem-hi* (=anem-hi), *que lego vindran*.

3.1.2.9. Finalment, també cal assenyalar que el parlar de Fraga té una tensió articulatòria superior a la d'altres parlars catalans, en especial si es compara amb la tensió articulatòria que tenen els parlars que conformen els dialectes orientals.[53]

3.2. Consonantisme

3.2.1. L'inventari del sistema consonàntic del parlar de Fraga coincideix amb el del català nord-occidental general: /p/, /t/, /k/, /b/, /d/, /g/, /f/, /s/, /z/, /ʒ/, /ʃ/, /dʒ/, /tʃ/, /m/, /n/, /ɲ/, /l/, /ʎ/, /r/, /r/, /j/, /w/.

3.2.2. El fonema fricatiu pre-palatal sord /ʃ/ del català general, en posició intervocàlica o en síl·laba final, s'articula, en el parlar de Fraga, quasi alveolar, sobretot si es compara la seua realització amb la més clarament pre-palatal que fan altres parlars catalanas com són, posem per cas, els que configuren el dialecte oriental. Malgrat aquesta articulació quasi alveolar no es confon aquest fonema amb el fricatiu alveolar sord /s/ perquè el fonema /ʃ/ sempre va precedit per la palatal /j/,[54] cosa que, sens dubte, reforça i manté l'articulació pre-palatal de [ʃ]:[55] [bajʃá] 'baixar', [kájʃɛ] 'caixa', [kojʃ] 'coix', [ejʃuɣá] 'eixugar', [réjʃɛ] 'reixa',...

3.2.2.1. Aquest mateix fonema fricatiu /ʃ/ no el trobem mai en posició inicial i postconsonàntica —com és característic del català oriental. En el seu lloc hi trobem l'africada corresponent /tʃ/. Així 'xinxa, enganxar, xerrar, xiulet, xic, xiribec, xuclar, xafar, burxar, punxó, carxot' s'articulen en el parlar de Fraga, com en el català occidental general:[56] [tʃíɲtʃɛ], [eŋgaɲtʃá], [tʃará], [tʃiŭlét], [tʃik], [tʃiriβɛ́k], [tʃuklá], [tʃafá], [burtʃá], [puɲtʃó], [kartʃɔ́t].

3.2.2.2. En alguns pocs casos, en lloc de trobar el fonema pre-palatal sord /ʃ/ en posició inicial trobem l'alveolar fricatiu sord /s/: *sarrampió* 'xarampió', *serri* 'xerri', *sibeca* 'xibeca', *simple* 'ximple', *soriaca* 'xurriaca', *ciprés* 'xi-

[52] Massip (1989: 45), Recasens (1991: 120-121).
[53] Massip (1989: 23).
[54] Recasens (1991: 288-289).
[55] Recasens (1991: 282-283).
[56] Gili (1932: 252-253), Coromines (1935: 46), Sanchis Guarner (1949: 37), Rafel (1981: 81-82, 86-87), Veny (1982: 131), Massip (1989: 40), Recasens (1991: 284), Coll (1991: 24), Navarro (1992: 25).

prer'... i encara més escadusserament el trobem en contacte amb **i** en posició preconsonàntica: *sissanta* 'seixanta' i *dissar* 'deixar'.

3.2.3. A Fraga l'africada pre-palatal sonora intervocàlica /dʒ/ dels mots del català general 'pitjor' i 'mitja/mitges' esdevé sempre la fricativa [ʒ]: [piʒó], [míʒes], [miʒánɛ].[57]

3.2.3.1. En la resta de mots que, en català general, s'articulen [dʒ] en posició intervocàlica, gairebé sempre perden l'africació, i es realitzen fricatives [ʒ] o semi-africades [(d)ʒ]. Així 'formatge', 'fetge', 'coratge' i 'metge' són gairebé sempre, en el parlar de Fraga, [formáʒe], [féʒe], [koráʒe] i [méʒe] articulació fricativa que coincideix amb la pronúncia, tant en posició inicial com intervocàlica, de mots que presenten aquest fonema /ʒ/ en el català general i en el de Fraga: [ʒen] 'gent', [aβaðéʒo] 'abadejo', [puʒá] 'pujar', [ʒitá] 'gitar', [rɔ́ʒɛ] 'roja', [raʒɔ́lɛ] 'rajola'; encara que alterna aquesta articulació fricativa amb pronúncies semi-africades: [formá(d)ʒe], [fé(d)ʒe], [korá(d)ʒe], [mé(d)ʒe]; i, en posició intervocàlica, amb pronúncies quasi fricatives: [la(d)ʒén], [aβaðé(d)ʒo], etc. Amb tot la fricativa se sent, en tots els casos, amb molta més freqüència que no pas l'africada. Es tracta d'un fet que també s'observa en els parlars veïns de Faió, Nonasp,[58] Mequinensa, Tortosa[59] i, amb més o menys intensitat, en el català general que manté els fonemes /dʒ/ i /ʒ/.[60]

3.2.4. L'africada alveolar sonora /dz/ es palatalitza /dʒ/ en interior de mot. Així 'dotze', 'dotzena', 'tretze' i 'setze' són, en general, [dódʒe], [dodʒénɛ], [trédʒe], [sédʒe]. La corresponent africada sorda /ts/ de l'adverbi *potser*, 'tal vegada', es palatalitza i sonoritza [pɔ́dʒe] —alternant també amb pronúncies palatars sordes [pɔ́tʃe]— perquè d'aquesta manera es desfà el sincretisme amb la combinació **pot+ser**, la qual es manté en general africada alveolar sorda: [pɔ́tsé] (veeu 3.2.4.1.1). Aquestes palatalitzacions són molt generals entre les generacions joves i mitjanes; entre les generacions més grans encara se senten, en alguns individus, també les africades alveolars: [dódze], [dodzénɛ], [trédze], [sédze], [pɔ́tse]. Aquest fet també s'ha observat en els parlars de Mequinensa, Favara[61] i en altres punts del català occidental.[62]

[57] Citat també a Quintana (1987: 162), Massip (1989: 41, 42), Navarro (1992: 25). Per veure l'extensió territorial d'aquestes pronuncies cf. *DCVB* i *DECat*.

[58] Quintana (1987: 162).

[59] Massip (1989: 42).

[60] Recasens (1991: 214-216, 285), Pons (1992: 345-422, 546-548).

[61] Quintana (1987: 162).

[62] Recasens (1991: 213).

3.2.4.1. L'africada alveolar sorda dels acabaments **-ts** es palatalitza /tʃ/ en general, així trobem [gatʃ] 'gats', [petʃ] 'pets', [λitʃ] 'llits', [totʃ] 'tots', [mutʃ] 'muts', sobretot entre les generacions joves i mitjanes, més en monosíl·labs tònics que en mots polisíl·labs.[63]

3.2.4.1.1. Però quan entren en contacte, per fonètica sintàctica, la dental oclusiva sorda /t/ i l'alveolar fricativa sorda /s/, l'alveolar africada sorda resultat no es palatalitza: [fótsɔ́l] 'fot sol', [gátsalβá(d)ʒe] 'gat salvatge', [nítsolitáriɛ] 'nit solitària', [jáɱfétsɛ́tsɔ́lks] 'ia ham fet set solcs'.

3.2.4.2. L'africada alveolar sonora del sufix **-itzar** es pronuncia fricativa, [izá], com en bona part de la resta del català col·loquial,[64] en el parlar de Fraga: *agon*[izá], *civil*[izá], *finali*[izá], *real*[izá],...

3.2.4.3. La mateixa africada esdevé fricativa sonora en interior de mot en una breu sèrie de mots: *algasara* 'algatzara', *horisó* 'horitzó', *amagasem* 'magatzem',...

3.2.5. En alguns mots acabats en vocal seguida de la semivocal /w/, diftongs decreixents, quan es combinen amb el sufix diminutiu [et]/[éta], la /w/ del radical es realitza, com fan alguns parlars del Maestrat i el Matarranya,[65] [β]. Així: *blau*+et ---> *blavet*, *bou*+et ---> *bovet*, *clau*+eta ---> *claveta*, *creu*+eta ---> *creveta*, *fideu*+et --> *fidevet*, *judeu*+et --> *judevet*, *ou*+et ---> *ovet*, *pau*+eta ---> *paveta*, *peu*+et ---> *pevet*, *pou*+et - > *povet*,... però *veu*+eta ---> *veueta*, *riu*+et ---> *riuet*.

3.2.6. La consonant líquida /l/ precedida de la vocal /a/ i seguida de consonant labial no es vocalitza en [u] gairebé mai,[66] al contrari del que succeix en altres parlars occidentals[67] i molts dels orientals ---en especial en el català insular—, segurament pel caràcter escassament velar que té la /l/ en el parlar de Fraga.[68] Així trobem: *albarda*, *albercoc*, *albergina*, *alfarda* 'contribució que es paga per l'aigua del rec', *alforges*, *atalbar*, *escalfar*, *estalviar*, *malves*, *palpar*, *a palpons*,... però [eŭfáðiɛ] 'alfàbrega', i *b*[áŭ]*bo*/*b*[áŭ]*ba* 'balb/balba'.

3.2.7. La -**r** dels infinitius (veg. 4.18.1.10) i d'uns altres mots, en general, es perd en el parlar de Fraga:[69] [kánte] cànter, [karé] 'carrer', [koló] 'color', [du] 'dur',

[63] *Ibidem*.
[64] Quintana (1987: 162), Massip (1989: 38), Recasens (1991: 213).
[65] Recasens (1991: 301-302), Navarro (1992: 24).
[66] Barnils (1916: 34), Badia (1951: 200-201).
[67] Massip (1989: 38), Navarro (1992: 26).
[68] Recasens (1991: 306).
[69] Barnils (1916: 34).

[papé] 'paper', [pilá] 'pilar', [pɔ] 'por', [seɣú] 'segur' [tristó] 'tristor',... com en general en el català no meriodional,[70] tret d'alguns monosíl·labs: [kar], [kɔr], [mar], [pur]. Aquesta pèrdua de **-r** també la trobem en mots bisíl·labs que en àmplies regions del català no meridional la conserven: [faβó] 'favor', [rumó] 'rumor'.

3.2.7.1.'Dimarts' és, com en diversos punts del català nord-occidental,[71] [dimátʃ] (veg. 3.2.4.1).

3.2.8. Els grups romànics **t'l, d'l, j'l i g'l** presenten a Fraga les solucions pròpies de bona part del català nord-occidental i oriental, encara que, com a Mequinensa, Nonasp i Favara,[72] sense la geminació característica d'altres parlars:[73] [beʎá] 'vetllar', [armeʎérɛ] 'ametllera', [gwáʎɛ] 'guatlla', [ráʎɛ] 'ratlla', [dezɣiʎɛ́f] 'd'esquitllèbit'.

3.2.8.1. En alguns mots aquests grups consonàntics han donat la solució /gʎ/ -[ɣʎ]-: [rɔ́ɣʎe] 'rotlle' i [mɔ́ɣʎe] 'motlle'.

3.2.9. És característic del parlar de Fraga l'epèntesi de /g/ -[ɣ]- antihiàtica en una sèrie no sistemàtica de mots:[74] [suɣó] 'suor',[75] [suɣá] 'suar',[76] [ʎántiɣɛ] 'llàntia', [ʎantiɣós] 'llantiós', [aɣón] 'a on',[77] [ʎaɣó] 'llaor' < 'llavor',[78] [grúɣɛ] 'grua', [kaðaɣú] 'cada u',[79] [nuɣá] 'nuar', [púɣɛ] 'pua', [tardaɣó] 'tardaó', —encara que és molt més freqüent a tot el Baix Cinca el castellanisme *otonyo*—, [ʒuɣán] 'Joan', [sanʒuɣanáɛ] 'santjoanada' —arcaics aquests dos últims mots—. Alguns d'aquests mots alternen amb pronúncies sense /g/ antihiàtica: *raó*, *enraonar*, *a on*,...

3.2.9.1. Un únic mot hem trobat en el parlar de Fraga amb /b/ -[β]- antihiàtica: [aβraβoná] 'abraonar'.

70 Griera (1920: 49), Badia (1951: 242-245), Massip (1989: 38), Recasens (1991: 334), Navarro (1992: 27).

71 Martí (1970: 22), Quintana (1987: 164), Massip (1989: 39), cf. *DCVB*.

72 Quintana (1987: 163-164).

73 Badia (1951: 231-232), Recasens (1991: 218-219), Navarro (1992: 27).

74 Recasens (1991: 246).

75 Segons el *DCVB* vigent també a Maella.

76 Vigent també a l'Alta Ribagorça, Haensch (1960: 73).

77 Badia (1951: 261). També citat a Massip (1989: 46), cf. *DCVB*.

78 Segons el *DCVB* també vigent en punts de la Ribagorça, la Llitera i Fraga. cf. també *DECat*.

79 També citat a Massip (1989: 46).

3.2.10. Trobem **-n-**, nasal adventícia, com és característic en els parlars occidentals,[80] en una curta sèrie de mots: *llangost*, *mançana*, *mangrana*, *pantingana*,...

3.2.11. Entre les generacions més grans és propi del parlar de Fraga la síncope de la /z/ en interior de mot en una breu sèrie de mots: [altízmɛ] 'altíssima', [feízmɛ] 'llegíssima', [maxízmɛ] 'maquíssima', [santízmɛ] 'santíssima',...

3.2.12. La preposició *a* i les preposicions que presenten **-a** final (*contra*, *enta*, *hasta/hasda/anda*, i *pa* (=per a)) quan es combinen amb els demostratius, amb el pronom personal *ell/ella* i el pronom indefinit *algú/alguna* presenten, en el parlar de Fraga, una **n** antihiàtica entre la **-a** de la preposició i la **a-** del pronom:[81] *dis-la-hi a* [na]*quell d'allà*, *contra* [ne]*stos sempre perdem*, *la finca sirà pa* [ne]*ll*, *no ny' ha ningú a* [na]*quell mas*, *com a* [ne]*stos no en tenim més*, *a* [na]*lguns los haurien de penjar*, *acaminà*[v]*em enta* [na]*quella horta*.

3.2.13. La **-t** del grup final **-nt**, en general, no es pronuncia com en el català nord-occidental general:[82] *fon*(t), *aman*(t), *davan*(t), *dolen*(t), *cimen*(t), *sovin*(t)/*soven*(t), *instin*(t), *amun*(t), *pun*(t), [diénu] 'dient-ho', [sentínu] 'sentint-ho', ... però hi ha alguna excepció:[83] *sant Antoni*, *vint-i-...*, *vint anys*.

3.2.13.1. En canvi la **-t** dels grups finals **-lt**, **-st** i **-rt** es pronuncia sempre, tret de *dal*(t) i *mol*(t), fins i tot en els plurals: *asfalt*, *resolt*, *solts*, *alts*,[84] *empelts*, *indult*, *insults*,..., *hai vist*, *llest/llestos*,[85]..., *ports*, *morts*,[86]...

3.2.13.2. Quan entren en contacte, per fonètica sintàctica, la dental oclusiva sorda /t/ i una consonant sonora, sovint la dental s'assimila a la consonant sorda i no es pronuncia: *un sarpa*(t) *d'arena*, *això no es po*(t) *menjar*, *to*(t) *lo món*. L'assimilació s'observa més en les generacions més grans que en les més joves i, sobretot, en dicció ràpida.

3.2.13.2.1. En la segona persona singular de l'imperatiu del verb *fotre* la **-t** no es pronuncia quan es combina amb un pronom: [fóliɣarotáɛ] 'fot-li garrotada'.

[80] Martí (1970: 40), Veny (1982: 23), Recasens (1991: 262), Navarro (1992: 26).
[81] Recasens (1991: 262-263), Navarro (1992: 36).
[82] Recasens (1991: 220-221).
[83] Recasens (1991: 224).
[84] Barnils (1916: 35).
[85] Recasens (1991: 222-223).
[86] Martí (1970: 59-60), Recasens (1991: 222).

3.2.13.2.2. *Est* davant de consonant perd la **-t**:[87] *est home/es gos*, *es xiquet*.

3.2.13.3. La **-p** del grup final **-mp/-mps** no es pronuncia mai, com en català general:[88] *cam*(p), *cam*(p)*s*, *tem*(p)*s*. El grup **-mpt**- passa a **-nt**-: *pronte*, *contar*. La **-p** de l'adjectiu *cap* es perd quan va seguida d'un mot amb **p**-: *a ca*(p) *puesto*, *no ny' ha ca*(p) *pont*.

3.2.14. Els grups **bl**, **cl**, **pl** i **gl** en posició intervocàlica es pronuncien respectivament [βλ], [kλ], [pλ], [γλ],[89] així trobem [pɔ́βλe] 'poble', [sékλɛ] 'sèquia', [trípλe] 'triple', [rɔ́γλe] 'rogle'. Aquests grups i el grup **fl** palatalitzen la **l**, com és característic en la resta de parlars del Baix Cinca —tret de Mequinensa— de la Llitera[90] i de la Ribagorça:[91] [pλat] 'plat', [bλat] 'blat', [gλérɛ] 'glera', [fλɔ] 'flor', [kλɔt] 'clot',... Aquesta palatalització s'explica pel caràcter escassament velar que té la /l/ en el parlar de Fraga.[92]

3.2.14.1. També es palatalitza la **l** davant de la velar **g** del present de subjuntiu i el participi d'alguns verbs: [káλγɛ] 'calgui', [kaλγút] 'calgut'; [báλγɛ] 'valgui', [baλγút] 'valgut'; [dóλγɛ] 'dolgui', [doλγút] 'dolgut'; [búλγɛ] 'vulgui', [boλγút] 'volgut' i l'infinitiu [buλγɛ́] 'voler'.

3.2.14.2. Es pronuncia fricativa, a l'igual que al Baix Matarranya[93] i altres punts del nord-occidental,[94] la **b** davant la semiconsonant /j/: [gáβjɛ] 'gàbia', [ráβjɛ] 'ràbia', [teβjet] 'tebiet', [nɔ́βjo] 'nòvio',...

3.2.15. S'observa en el parlar de Fraga la caiguda de la **d** intervocàlica dels participis femenins dels verbs en **-ar** i la dels mots acabats en el sufix **-ada** derivat del sufix llatí -ATA, com en alguns parlars de la conca del Mesquí,[95] del Baix Matarranya,[96] que, com a tot el domini valencià,[97] també la perden:[98] [kansáɛ] 'cansada', [sarpáɛ] 'sarpada', [peðráɛ] 'pedrada', [tʃaráɛ] 'xerrada',...

[87] Massip (1989: 55).
[88] Badia (1951: 273), Recasens (1991: 192).
[89] Recasens (1991: 190-191, 240).
[90] Griera (1920: 46-47).
[91] Badia (1951: 182), Haensch (1960: 43-44), Veny (1982: 143, 145), Recasens (1991: 191-192, 241, 311), Sistac (1993: 105-107).
[92] Recasens (1991: 311).
[93] Quintana (1987: 164).
[94] Badia (1951: 213), Martí (1970: 55-56), Massip (1989: 36), Recasens (1991: 189).
[95] Quintana (1976-1980: 37).
[96] Quintana (1987: 167), Navarro (1992: 24).
[97] Recasens (1991: 231).
[98] Barnils (1916: 31).

3.2.16. Els cultismes d'origen llatí amb terminació -ITATE(M) presenten, en general, com en balèaric[99] i en altres punts del domini lingüístic,[100] la forma *-idat*: *contrariedat*, *tranquilidat*, *sociedat*, *formalidat*, *caridat*, *serenidat*,... però *veritat* i [eŭmitát] 'humitat'.

3.2.17. El parlar de Fraga en manllevar un mot de l'espanyol que conté el fonema velar fricatiu sord [x], estrany a l'inventari de fonemes del català, no el sol adaptar, és a dir, substituir [x] per [k] o [g], sinó que el pronuncia amb la mateixa fonètica espanyola:[101] [máxo], [lexíɛ] —però *lleixiu de casa*—, [xaβalí], [xɔ́tɛ], [xwéɾɣɛ], [lúxo]. Però el prenom d'origen castellà [x]acobo es pronuncia [kakɔ́βo] i la planta *Narcissus jonquilla* és el *conquillo*, a partir del castellà '*j*unquillo'.

3.2.17.1. Segurament per ultracorreció trobem [x] inicial en el pronom j*uallquere* 'qualsevol', a partir del pronom castellà 'cualquier'. Els parlants fragatins deurien notar que la [k] d'alguns mots castellans adaptats al parlar de Fraga els corresponia el so [x], propi de la fonètica castellana.

3.2.18. Per influència de l'espanyol, com en altres punts del domini lingüístic,[102] s'observa iodització general entre alguns fragatins de menys de trenta anys: [kastéĭ] 'castell', [kɔĭ] 'coll', [pɔĭ] 'poll', [kaðéĭ] 'cadell', [aĭ] 'all', [bĭat] 'blat', [kĭaró] 'claror', [fĭámɛ] 'flama',... mentre que la gent gran i molts de joves mantenen la consonant palatal: [kastéʎ], [kɔʎ], [pɔʎ], [kaðéʎ], [aʎ], [bʎat], [kʎaró], [fʎámɛ].

3.2.18.1. Molts dels joves fragatins pronuncien alveolar /l/, per dissimilació, la líquida lateral palatal /ʎ/ inicial del verb *llegir*/*lligi*r: [leʒí], [leʒísko],...

3.2.19. Una llarga sèrie de mots del parlar de Fraga presenten solucions consonàntiques no sistemàtiques, o de sistemàtica molt reduïda, que els diferencien, uns del català general, i uns altres del català estàndard (assimilacions, dissimilacions, metàtesis, analogies, etimologies populars, arcaismes, etc.). Així trobem: *almònia* 'almoina', *arnilla* 'armella', *calabre* 'cadàver', *rade*r 'darrer', *radera* 'darrera', *astral* 'destral', *dillums* 'dilluns', *fantarma* 'fantasma' *fenya*/*faena* 'feina', *forniga* 'formiga' *juriol* 'juliol', *llargandaix* 'llangardaix', *ribrell* 'llibrell', *a llun* 'lluny', *inxo* 'nínxol', *peaina* 'peanya', *quansevol* 'qualsevol', *quixal del sen* 'queixal del seny', *refran* 'refrany', *travolta* 'tal volta, potser', *villabarquí* 'filaberquí',...

[99] Moll (1979: 224).
[100] Recasens (1991: 226)
[101] Recasens (1991: 232-233).
[102] Recasens (1991: 324).

3.2.19.1. De sistemàtica reduïda trobem que, com en català general col·loquial,[103] pot aparèixer **-t** epentètica de reforçament en mots paroxítons amb **-i**: *gènit* 'geni', *sòmit*, *trènit*,...

3.2.19.2. Alguns parlars de les generacions més grans pronuncien amb **-c** els mots paroxítons amb **-i** (veeu 3.1.2.2.1), segurament per analogia amb el grup de mots paroxítons —molt més nombrós amb **-ic** (veeu 3.1.2.2): *pàtic* 'pati',...

3.2.19.3. En ocasions trobem en el parlar de Fraga mots que mantenen solucions consonàntiques etimològicament més pròximes als ètims originals: *galdrufa*, *enxisar*, *espartenya*, *relotx*, *risalla*,... que no pas altres formes vigents en bona part del domini lingüístic: 'baldufa', 'encisar', 'espardenya, 'rellotge', 'rialla'.

3.2.19.4. També, com el català general col·loquial,[104] el parlar de Fraga palatalitza, per analogia, la **l-** d'alguns cultismes i castellanismes: *llibrar* 'lliurar', *lliteratura*, *lliberal*, *llimpiar*,...

[103] Badia (1951: 258), Massip (1989: 34, 44), Recasens (224-225), avarro (1992: 29).
[104] Massip (1989: 41), Recasens (1991: 311).

4. MORFOSINTAXI

4.1. L'article

4.1.1. En el parlar de Fraga l'article masculí és *lo/los*, com en la llengua antiga i en gran part del català nord-occidental,[105] després de pausa i després de consonant. Aquestes formes s'elideixen darrere de *a*, *de*, *per*, *pa* i *ca*: *al*, *del*, *pel*, *pal*, *cal*; *als*, *dels*,...

4.1.1.1. L'article masculí es redueix a *l/ls*, com en català general, darrere de qualsevol vocal, en la mateixa tira fònica:[106] *lo pare i lo fill*; *entre los peücs*, *un calçotí*; *é més gandul que lo jaure*, *vindré lo dijous*, *escalfar lo llit*, esdevenen *lo pare* [il] *fill*; *entr*[els] *peücs*, *un calçotí*; *é més gandul* [kel] *jaure*, *vindr*[él] *dijous*, *escalf*[ál] *llit*.

4.1.1.2. El singular també es redueix a *l* davant de qualsevol vocal: *l'home*, *l'amor*, *l'interés*, *l'esparver*, *l'únic*,...

4.1.1.3. L'article masculí *lo* pren, per dissimilació, la forma femenina *la* quan acompanya el pronom indefinit *un*:[107] *la un i l'altre* 'l'un i l'altre'.

4.1.2. L'article femení és *la/les*. El singular es pot elidir davant de vocal: *l'altra*, *l'hòstia*, *l'esperança*; però hi ha nombroses excepcions davant **i-**, **o-** i **u-**, tant àtones com tòniques:[108] *la organisació*, *la ungla*, *la indústria*, *la una de la nit*, i les vacil·lacions són molt generals: *la una i l'altra/l'una i l'altra*, *l'història/la història*.

[105] Griera (1920: 52), Martí (1970. 65-66), Veny (1982: 134), Quintana (1987: 166), Massip (1989: 37-38 i 49), Coll (1991: 24), Navarro (1992: 30), Sistac (1993: 153).
[106] Martí (1970: 66), Quintana (1987: 166), Massip (1989: 49), Coll (1991: 24).
[107] Gili (1932: 246-247), Badia (1951: 318), Massip (1989: 49), Recasens (1991: 150), Navarro (1992: 30), Sistac (1993: 153).
[108] Massip (1989: 50), Navarro (1992: 31), Sistac (1993: 153).

4.2. La flexió nominal

4.2.1. Els mots procedents de proparoxítons llatins acabats en /n/ no restitueixen aquest so en el plural i així fa *homes*, *joves*, *raves*, *termes*, *vimis* 'vimes',...

4.2.2. El plural de *rei* és *reis*, però el sis de gener és la festivitat dels *Reixos*. El plural de *plor* és *plosos* i el de *pilar* és *pilans*, en aquest últim cas per analogia dels mots aguts acabats en vocal amb **n** subjacent que fan, com en el català general, els plurals en **-ns**:[109] *furó/furons*, *ma/mans*, *pi/pins*,...

4.2.3. Els noms o adjectius acabats en l'africada sorda [tʃ] fan el plural afegint **-os** i canviant l'africada per la fricativa [ʒ], tant el tipus *roig/rojos*, com en el tipus *passeig/passejos*, *festeig/festejos*, *sorteig/sortejos*; en el cas, però de mots com ara *despatx* es manté l'africada: *despatxos*.

4.3. El gènere

4.3.1. En el parlar de Fraga la [a] àtona final, que fa de marca de femení singular en el català general, esdeve sistemàticament [ɛ] àtona, tant en els adjectius com en els noms (veeu 3.1.2.1), mentre que el plural trobem [es] àton, com en català occidental en general.

4.3.2. Els noms amb el sufix **-ista** fan diferents el masculí i el femení, com en el català occidental general.[110] Així presenten terminació **-iste** en el masculí i **-ist**[ɛ] en el femení: *artiste* (m.)/*artist*[ɛ](f.), *comuniste/comunist*[ɛ], *pianiste/pianist*[ɛ], *retratiste/retratist*[ɛ],...

4.3.3. Els mots acabats en **-aire** fan diferents el masculí i el femení. Així presenten la terminació **-aire** per al masculí i **-air**[ɛ] per al femení: *drapaire/drapair*[ɛ], *gaire/gair*[ɛ] (veg. 4.15.16), *pellaire/pellair*[ɛ], *trinxeraire/trinxerair*[ɛ], *topinaire/topinair*[ɛ], *xarraire/xarrair*[ɛ],...

4.3.4. Nombrosos adjectius invariables de la llengua normativa acabats en **-aç**, **-iç**, **-ant** i **-ent** presenten en el parlar de Fraga —com en els parlars col·loquials de la resta del domini lingüístic—[111] formes diferents per al masculí i per al femení: *capaç/capaç*[ɛ], *feliç/feliç*[ɛ], *picant/picant*[ɛ], *coent/coent*[ɛ], *lluent/lluent*[ɛ],...

4.3.5. En alguns mots, com en bona part del domini lingüístic, presenten aglutinats l'article femení plural: *les estenasses* 'estenalles', *les estisores*, *les*

[109] Recasens (1991: 260).
[110] Casanova (1984).
[111] Citat també a Badia (1951: 284), Massip (1989: 48), Navarro (1992: 29).

Estressanes (topònim urbà) 'les drassanes'. També hi trobem pròtesi, en aquest cas per aglutinació del pronom adverbial, *en*, en alguns verbs: *enriure's*, *enfotre's*. Tant en el cas dels noms com en el dels verbs s'ha perdut la consciència de composició: *se n'enriuen*, *mo n'enfotem*.

4.3.6. Són de gènere masculí *pinte*, *pols*, *postres*, *senyal* (vacil·lació), *deute*, *tomate*, *afores* (vacil·lació), *costum* (vacil·lació) i *xocolate*; i femení *corrent* i *front*. *Grip*, en general, és femení, però no és estrany, en especial entre les generacions més grans, assignar-li gènere masculí: *la grip/lo grip*.

4.3.7. 'Anell'[112] i 'avantatge' que, d'acord amb el català general són masculins, en el parlar de Fraga són, per afèresi, femenins: *tens unes nells molt ma*[x]*es*, *això é una ventaja molt grossa*.

4.3.8. Trobem la terminació -**ero** en nombrosos malnoms: *Jovero*, *Ginero*, *Melinguero*, *Melonero*, etc., al costat dels cognoms *Jové/Jover*, *Giner/Chiner*, *Melinguer*; i la mateixa terminació -**ero** en alguns apelatius, alguns d'introducció recent en el parlar de Fraga: *fontanero*, *butanero*; i uns altres de més tradició dins del català de Fraga: *minero*; al costat de la terminació -[e] tònica molt més general: *guardicioner*, *carrater*, *fuster*, etc.[113]

4.4. Derivació

4.4.1. Cal remarcar que l'ús del diminitiu -**et/eta** és molt freqüent en el parlar de Fraga, inclosos alguns lexemes gramaticals: *miquet*[ɛ], *miquetet*[ɛ] (veg. 4.15.1), *a propet*, *apoquetet* (veg. 4.15.3), *espaciet* (veg. 4.15.3), *lluntet* (veg. 4.15.11). En el mot —també emprat a la Granja d'Escarp— *xapeta* 'moneda de cinc cèntims' s'ha lexicalitzat del tot aquest sufix diminitiu, així com en els mots *desnuset* 'nu', *capellet* 'peça de roba emprada per protegir el cap dels nadons' i *faldetes*. En alguns casos si bé la lexicalització no ha estat total molt sovint s'empren les formes del diminitiu: *beset*, *cieguet*, *ratet*, *tebiet*, *tatxeta*,...

4.4.2. També és molt freqüent l'ús del sufix augmentatiu-pejoratiu -**ot/ota**: *animalot*, *donota*, *carota*, *bastot*, *rarot*, *llaminerot*, *batxillerot*,... . Com en el cas de *xapeta* en els mots *xapot* 'moneda de deu cèntims, cosa de poc valor' —també emprat a la Granja d'Escarp— i *murcegot* 'rata-penada' s'ha lexicalitzat del tot el sufix.

[112] Citat també a Massip (1989: 30), Navarro (1992: 29-30).
[113] També en tortosí, Massip (1989: 33).

4.5. Els pronoms personals

4.5.1. La primera persona del singular és [jo], *tu* la segona i *ell/ell*[ɛ] la tercera. Les persones primera i segona del plural són respectivament *nosaltros* i *vosaltros* —tant per al masculí com per al femení—, i la tercera *ells/elles.*

4.5.2. El pronom personal de primera persona quan va precedit de preposició, és a dir quan fa d'objecte verbal, manté la forma *io*:[114] *per io no ho sabràs, vet astí perqué a io sempre em mire malament, no esperes res més de io, la ciudat no é pa io, sense io no faràs res, esta xica sempre va contra io/en contra meua.*

4.5.2.1. La forma àtona de primera persona del plural és *mos*, per influència de la del singular *me*:[115] *mos vam fer un tip de riure*; i es manté sense elisions en posició enclítica després de vocal: *vam* [amaɣámos] *a davall del llit*; *de pressa*: [amáɣamos].

4.5.2.2. *Mos* combinat amb els pronoms 'lo/los', 'la/les', 'li/los' i 'ne' perd, com en altres parlars occidentals,[116] la -s i fa *mo*: *mo'n tornem*, [némon] 'anem-mo'n/anem-nos-en', [némone] 'anem-mo-ne/anem-nos-en', *mo l' ha pagat, mo les mataran, mo'l creurem quan vingue la metgessa, no mo'ls creurem encar que ho juren*; *és que a estudi no mo li volen, al xic.*

4.5.3. La segona persona és, en general, *tus*, per influència de la del singular *te*, però alternant, amb menor vigència, amb *us*, llevat de la combinació del pronom en posició enclítica amb la segona persona del plural en què es pot reduir a -s:[117] *tus feu lo dinar, tus dic la veritat, no tus feu mal, qué us passe?/que tus passe?, amagueu's bé/amagueu-tus bé, senteu-tus astí/senteu's astí.*

4.5.3.1. *Tus* combinat amb els pronoms 'lo/los', 'la/les', 'li/los' i 'ne' perd la s i fa *tu*: *aneu-tu'n*, 'aneu-vos-en', *tu n'aneu?* 'us en aneu?', *no tu'ls creeu, no tu'l disseu, no tu la creeu, no tu les dissaran*. Però també se senten formes, especialment quan el segon pronom és plural, sense pèrdua de la -s: *tus les diran, tus los dissaran*; *és que a estudi no tus los volen, als xics.*

4.5.4. La pèrdua de la -s dels pronoms *mos* i *tus* en combinació amb els pronoms 'lo/los', 'la/les', 'li/los' i 'ne' és possible explicar-la a partir de la combinació *mos + se* i *tus + se* on la -s del pronom plural s'assimila a la s- del

[114] També, si més no, al Pallars, Coll (1991: 25), al balear, Moll (1979: 155) i a l'aragonès de l'alta vall del Tena, Nagore (1986: 68).

[115] Quintana (1987: 168), Massip (1989: 51), Moll (1991: 136).

[116] Massip (1989: 53), Coll (1991: 26), Navarro (1992: 33), Sistac (1993: 162).

[117] Massip (1989: 52).

pronom de tercera persona: *mos se pose* [mozepóze] *furiós*, *tus s'amague* [tuzamáɣe] *bé*.

4.5.5. L'article personal 'en/na' és obsolet en el català de Fraga, només el trobem fossilitzat en la toponímia: *lo forat d'en Soro*. S'usa l'article *lo/la* acompanyant els noms propis, però no té tanta vigència, ni de bon tros, com en altres regions del domini lingüístic: *la Ramona del Llanero*, *lo Quimet del Jovero*, *l'Antoniet*,...

4.5.5.1. És característic del parlar de Fraga, i de diversos punts del País Valencià,[118] l'ús de la partícul·la *so*, contracció de *senyor* i *senyora*, acompanyat del nom propi i l'article determinatiu *lo/la* per anomenar qualsevol fragatí/-ina de la generació, pel cap baix, dels pares de qui usa d'aquesta forma de tractament: *la so Maria*, *lo so Castany*.[119] Fa, gairebé, d'article personal.

4.5.6. Els pronoms febles predominen, com en bona part dels parlars occidentals[120] i en la llengua antigua, en les formes plenes: *me*, *te*, *se*, *ne*, *lo*, *los*... Com amb l'article (veg. 4.1), els pronoms febles *me*, *te se*, *ne*, i *lo* es redueixen davant de qualsevol vocal i, també *los*, darrere: *me dic*, *te dius*, *se diu*; *m' han tret*, *t'han tret*, *l'han tret*; *no em vols*, *ta mare et vol*, *ella es diu Rosa*; *espera't*, *solta'm*, *mata'l*, *mata'ls*; *lo mataré*, *los matarem*, *no el solto*, *no els soltem*, *ne comprem*, *tu en/tu ne sas molt*, *n'estem tips*.

4.5.6.1. El pronom feble de segona persona conserva la forma plena després de vocal quan acompanya un mot amb **t**-: *ia te tallaré el pèl*, *ara te toque a tu*. Altrament e redueix a **t**: *no m'has de dir que ara et comportes bé*. El de tercera persona conserva la forma plena quan acompanya un mot amb **s**-: *Maria se sap la lliçó*, *la Nuri es trau les arraca(d)es*.

[118] Cf. *DCVB* i *DECat*, VII, pàg. 818a.

[119] A Mequinensa expliquen una breu facècia a partir de l'ús que a Fraga fan de la partícul·la *so* i del canvi de -**u**- per **o**- en síl·laba pretònica en contacte amb síl·laba amb **i** tònica (3.1.2.8.3):
Quan van inagurar el pont de Fraga va que una fa: Pilare! —imitant la [ɛ] àtona en posició final del parlar de Fraga
diu: qué?
diu: (a)nem a asperar el so ministre.
diu: que hai de baixar el sac?
Havie de vindre el ministre a inagurar el pont i com que antes s'anave a buscar el racionament: que hai de baixar el sac?, que parlen així, sas?
El motiu de la facècia es troba en l'homofonia de *lo so ministre* 'el senyor ministre' i *lo sominístre* 'el suministre'.

4.6. Els pronoms adverbials

4.6.1. Tant el pronom *ne* com *hi* mantenen plena vigència en el parlar de Fraga: *mon'ham d'anar*, *se'n ressint*, *no en tinc*, *ne tinc molta de fenya*, *te'n daré d'això*, *dóna-me'n d'allò*. *No hi vindré*, *no hi crec*; *al cine*, *te n'hi vas anar*, *no?*; *véns en lo Jaume? Hi vinc*.

4.6.1.1. El pronom *hi* s'empra en la determinació circumstancial en lloc del pronom *en*: *has eubert l'armari i no hi has tret la roba* 'has obert l'armari i no n'has tret la roba'.

4.6.2. *Hi* adverbial precedit dels pronoms *me*, *te*, *se*, dóna lloc, com en diversos parlars occidentals,[121] a les combinacions *m'hi*, *t'hi*, *s'hi* i, amb menor vigència i mai en posició enclítica, *me-hi*, *te-hi*, *se-hi*: *te hi veus en cor?*, *m'hi veig*; *s'hi veurà en cor?*, *se hi veurà*; *no t'hi veig en esta foto*, *mira-m'hi*, *sóc est*.

4.7. El pronom neutre *ho*

4.7.1. En el parlar de Fraga aquest pronom és pronuncia sempre [u]:[122] [u] *faràs malbé*, [u] *has patit molt*, [fésu] 'fes-ho', [sentíŭ] 'sentir-ho', [noéperðíŭ] 'no és per dir-ho', [konéĭʃeŭ] 'conèixer-ho'.

4.7.2. *Ho* precedit dels pronoms *me*, *te*, *se*, dóna lloc, com en diversos parlars occidentals,[123] a les combinacions [meŭ] 'me-ho', [teŭ] 'te-ho', [seŭ] 'se-ho', i, amb menor vigència, [mu], [tu], [su]: *te hu hai dit*, *t'hu ha pagat*, *amaga-me-hu bé*, *amaga-m'hu bé*, *mira-te-hu bé*, *mira-t'hu bé*, *mire-se-hu*, *mire-s'hu*.

4.8. Els pronoms datius

4.8.1. El pronom datiu de tercera persona és *li* per al singular i la forma analògica *lis* per al plural: *fot-li*, *li vaig traure la bena*, *amaga-lis la roba*, *lis vaig comprar totes les peres*.

4.8.2. Quan el pronom datiu *li* es combina amb els pronoms 'lo/los', 'la/les', 'ne' i 'ho' presenta la forma *hi*: *li envio una carta/la hi envio*, *li prenc el pèl/la hi prenc* (veg. 4.9.1), *li cuso/cosisco els pantalons\los hi cuso/cosisco*.

[120] Quintana (1987: 167), Massip (1989: 51), Navarro (1992: 33).
[121] Massip (1989: 53), (Navarro (1992: 33).
[122] També a Tortosa segons Massip (1989: 32, 52).
[123] Massip (1989: 53), (Navarro (1992: 33).

4.8.3. El datiu plural analògic *lis* quan es combina amb els acusatius fa que aquests últims presenten sempre la forma *hi*.

4.9. Altres combinacions de pronoms

4.9.1. El pronom acusatiu singular *la* —[lɛ] en posició enclítica— s'empra, sense elisió, tant per al femení com per al masculí i el neutre quan fa d'acusatiu singular de tercera persona en combinació amb el pronom datiu *hi* (4.8.2): *la hi cuso/cosisco*, (*lo calçotí a mon pare*), *cus-la-hi*; *la hi van fer* (*lo sopar al jaio*), *est d'astí ia la hi van trobar*, *cus-la-hi* (*la mitja a ta mare*), *la hi prenen* (*lo pèl a la noia/al noi*); *si t'ho ensenye, pren-la-hi*.

4.9.1.2. També se sent, amb menor freqüència, per al masculí la combinació *lo hi*: *vol est cintó? Sí, lo hi compro*.

4.9.1.3. També trobem, amb molta menor vigència i només en alguns pocs parlants, la forma *l'hi* [li] tant per al masculí com per al femení i el neutre: *l'hi cuso/cosisco* (*la mitja a la mare*), *ia l'hi dic io* (*això a ton pare*), *l'hi vam fer* (*lo sopar al jaio*).

4.9.2. Entre alguns parlants de les generacions més joves s'observa el castellanisme sintàctic d'emprar el pronom *se* amb valor de datiu, quan es combina amb l'acusatiu *la/les*. Així sentim entre alguns joves: *se la vaig comprar*, i en menor freqüència *se les vaig comprar*, mentre que les generacions més grans fan sempre: *la hi vaig comprar*, *les hi vaig comprar*. Amb les formes del masculí, si bé en alguna ocasió s'observa aquesta combinació castellana entre les generacions joves, és bastant menys freqüent: *se'l vaig vendre*, *se'ls vaig vendre*. En general se sent: *la hi vaig vendre* (veg.4.9.1), *los hi vaig vendre*.

4.9.3. Al costat de les combinacions de pronoms febles *se* + *me*, *te*, *mos* i *tus* també se sent la combinació inversa, encara que amb menor freqüència:[124] *se m'escolte/me s'escolte*, *se te cure/te se cure*, *se me n'enfotien/me se n'enfotien*, *se te'l fotien/te se'l fotien*.

4.9.4. A continuació presentem el quadre amb totes les combinacions pronominals que trobem en el català de Fraga.

[124] Massip (1989: 53), Navarro (1992: 33).

	1 LO ac	2 LA ac	3 LOS ac	4 LES ac	5 LI dat	6 LOS dat	7 NE	8 HI	9 HO	10 ME	11 TE	12 NOS	13 VOS
1 ME	me'l	me la	me'ls	me les	me li	me lis	me'n	m'hi[127]	m'hu[128]				
2 TE	te'l	te la	te'ls	te les	te li	te lis	te'n	t'hi[129]	t'hu[130]	me te		mo te	
3 SE	se'l	se la	se'ls	se les	se li	se lis	se'n	s'hi[131]	s'hu[132]	me se	te se	mo se	tu se
4 NOS	mo'l	mo la	mo'ls	mo les	mo li	mo lis	mo'n	mos hi	mos hu				
5 VOS	tu'l	tu la	tu'ls	tu les	tu li	tu lis	tu'n	tus hi	tus hu				
6 LI dat	la hi[125]	la hi[126]	los hi	lis hi			li'n[133]	l'hi	la hi[134]				
7 LOS dat	lis hi	lis hi	los hi	lis hi			lis ne	lis hi[135]	los hi				
8 LO ac								l'hi[136]					
9 LOS ac								los hi					
10 LA ac								la hi					
11 LES ac								lis hi[137]					
12 NE								n'hi					

4.9.4.1.

1/1 compres/amagues/prens el llibre a mi

a) *me'l compres*	b) *me l'amagues*
c) *compra-me'l*	d) *pren-me'l*

1/2 compres/amagues/prens la cartera a mi

a) *me la compres*	b) *me l'amagues*
c) *compra-me-la*	d) *pren-me-la*

1/3 compres/amagues/prens els llibres a mi

a) *me'ls compres*	b) *me'ls amagues*
c) *compra-me'ls*	d) *pren-me'ls*

1/4 compres/amagues/prens les carteres a mi

a) *me les compres*	b) *me les amagues*
c) *compra-me-les*	d) *pren-me-les*

1/5 compres/amagues/prens el llibre al meu fill

a) *me li compres*	b) *me li amagues*
c) *compra-me-li*	d) *pren-me-li*

1/6 compres/amagues/prens el llibre als meus fills

a) *me lis compres*	b) *me lis amagues*
c) *compra-me-lis*	d) *pren-me-lis*

1/7 compres/amagues llibres a mi

a) *me'n compres*	b) *me n'amagues*
c) *compra-me'n*	d) *estàs comprant-me'n*

[125] Alternant, amb menor freqüència, amb *lo hi* i *l'hi*.
[126] Alternant, amb menor frequència, amb *l'hi*.
[127] Alternant, amb menor freqüència i només en posició proclítica, amb *me hi*.
[128] Alternant, amb major feqüència, amb *me hu*.
[129] Alternant, amb menor freqüència i només en posició proclítica, amb *te hi*.
[130] Alternant, amb major freqüència, amb *te hu*.
[131] Alternant, amb menor freqüència i només en posició proclítica, amb *se hi*.
[132] Alternant, amb major freqüència, amb *se hu*.
[133] Alternant, amb menor freqüència, amb *n'hi* i *li*.
[134] Alternant, amb menor freqüència, amb *lo hi* i *l'hi*.
[135] Alternant amb *los hi*.
[136] Alternant, amb menor vigència, amb *lo hi*.
[137] Alternant amb *les hi*.

1/8 em veig a la fotografia\m'acompanyen a casa
a) *m'hi veig* b) *m'hi acompanyen*
c) *mira-m'hi* d) *acabaran acompanyant-m'hi*

1/9 compres/amagues això a mi
a) *m'hu compres* b) *m'hu amagues*
c) *ves a comprar-m'hu* d) *estàs amagant-m'hu*

2/1 compro/amago el llibre a tu
a) *te'l compro* b) *te l'amago*
c) *ara vaig a comprar-te'l* d) *acabaré comprant-te'l*

2/2 compro la collita\amago la cartera a tu
a) *te la compro* b) *te l'amago*
c) *ara vaig a comprar-te-la* d) *acabaré comprant-te-la*

2/3 compro/amago els llibres a tu
a) *te'ls compro* b) *te'ls amago*
c) *ara vaig a comprar-te'ls* d) *acabaré comprant-te'ls*

2/4 compro les collites\amago les carteres a tu
a) *te les compro* b) *te les amago*
c) *ara vaig a comprar-te-les* d) *acabaré comprant-te-les*

2/5 t'encares al lladre
a) *te li vas encarar* b) *te li encares*
c) *encara te-li* d) *vas encarant-te-li*

2/6 et vols arrimar a les noies
a) *no te lis vullgues arrimar tant* b) *no te lis arrimes tant*
c) *no vullgues arrimar-te-lis tant* d) *vas arrimant-te-lis molt*

2/7 compro/amago llibres a tu
a) *te'n compro* b) *te n'amago*
c) *compra-te'n* d) *acabaré comprant-te'n*

2/8 et veig en la fotografia\t'acompanyo a casa
a) *t'hi veig* b) *t'hi acompanyo*
c) *coste de veure-t'hi* d) *acabaré acompanyant-t'hi*

2/9 compres/amagues això
a) *t'hu compres* b) *t'hu amagues*
c) *compra-t'hu* d) *estàs amagant-t'hu*

2/10 te'm poses furiós\te m'amagués bé
a) *me te poses* b) *me t'amagues*
c) posa-me-te d) *vas acabar posant-me-te*

2/12 te'ns poses furiós\te'ns amagues bé
a) *no mo te poses així* b) *no mo t'amagues*
c) posa-mo-te d) *vas acabar amagant-mo-te*

3/1 ell compra/amaga el llibre per a ell
a) *se'l compre* b) *se l'amague*
c) *va a comprar-se'l* d) *acabarà comprant-se'l*

3/2 ell compra/amaga la cartera per a ell
a) *se la compre* b) *se l'amague*
c) *va a comprar-se-la* d) *acabarà amagant-se-la*

3/3 ell compra/amaga els llibres per a ell
a) *se'ls compre* b) *se'ls amaga*
c) *va a comprar-se'ls* d) *acabarà comprant-se'ls*

3/4 ell compra/amaga les carteres per a ell
a) *se les compre* b) *se les amague*
c) *va a comprar-se-les* d) *acabarà comprant-se-les*

3/5 ell es va encarar al lladre
a) *se li va encarar* b) *se li encare*
c) *vol encarar-se-li* d) *acabarà encarant-se-li*

3/6 vol atansar-se a ells
a) *se lis vol atansar* b) *se lis atanse*
c) *vol atansar-se-lis* d) *acabarà atansant-se-lis*

3/7 ell compra/amaga llibres cada dia
a) *se'n compre* b) *se n'amague*
c) *vol comprar-se'n* d) *acabarà comprant-se'n*

3/8 ell es veu a la fotografia\ell s'espera al carrer
a) *s'hi veu* b) *s'hi espere*
c) *costave veure-s'hi* d) *acabarà veent-s'hi*

3/9 ell compra/amaga això cada dia per a ell
a) *s'ho compre* b) *s'ho amague*
c) *va a comprar-s'ho* d) *acabarà amagant-s'ho*

3/10 se'm posa furiós\se m'amaga bé
a) *me se pose* b) *me s'amague*
d) *va acabar posant-me-se*

3/11 se't posa nerviós\se t'amaga bé
a) *te se pose* b) *te s'amague*
d) *va acabar posant-te-se*

3/12 se'ns posa furiós\se'ns amaga bé
a) *mo se pose* b) *mo s'amague*
d) *va acabar posant-mo-se*

3/13 se us posa nerviós\se us amaga bé
a) *tu se pose* b) *tu s'amague*
d) *va acabar posant-tu-se*

4/1 compres/amagues el llibre a nosaltres
a) *mo'l compres* b) *mo l'amagues*
c) *compra-mo'l* d) *acabaràs comprant-mo'l*

4/2 compres la collita\amagues la cartera a nosaltres
a) *mo la compres* b) *mo l'amagues*
c) *compra-mo-la* d) *acabaràs comprant-mo-la*

4/3 compres els llibres\amagues els fets a nosaltres
a) *mo'ls compres* b) *mo'ls amagues*
c) *compra-mo'ls* d) *vas amagant-mo'ls*

4/4 compres les collites\amagues les carteres a nosaltres
a) *mo les compres* b) *mo les amagues*
c) *compra-mo-les* d) *acabaràs comprant-mo-les*

4/5 vam encarar-nos al lladre
a) *mo li vam encarar* b) *mo li encarem*
c) *anem a encarar-mo-li* d) *vam encarant-mo-li*

4/6 volem atansar-nos a ells
a) *mo lis vam atansar* b) *mo lis atansem*
c) *anem a atansar-mo-lis* d) *acabarem atansant-mo-lis*

4/7 comprem/amaguem llibres
a) *mo'n comprem* b) *mo n'amaguem*
c) *anem a comprar-mo'n* d) *acabarem comprant-mo'n*

4/8 ens mirem a l'espill\ens acompanyen a casa
a) *mos hi mirem* b) *mos hi acompanyen*
c) *anem a mirar-mos-hi* d) *acabaran acompanyant-mos-hi*

4/9 comprem/atansem això a nosaltres
a) *mos hu comprem* b) *mos hu atansem*
c) *anem a comprar-mos-hu* d) *vam atansant-mos-hu*

5/1 ell compra/amaga el llibre a vosaltres
a) *tu'l compre* b) *tu l'amague*
c) *va a comprar-tu'l* d) *acabarà comprant-tu'l*

5/2 ell compra/amaga la cartera a vosaltres
a) *tu la compre* b) *tu l'amague*
c) *va a comprar-tu-la* d) *acabarà comprant-tu-la*

5/3 compren/amaguen els llibres a vosaltres
a) *tu'ls compren* b) *tu'ls amaguen*
c) *van a comprar-tu'ls* d) *acabaran comprant-tu'ls*

5/4 compren/amaguen les carteres a vosaltres
a) *tu les compren* b) *tu les amaguen*
c) *van a comprar-tu-les* d) *acabaran comprant-tu-les*

5/5 vau atansar-vos a ell
a) *tu li vau atansar* b) *tu li atanseu*
c) *voleu atansar-tu-li* d) *acabareu atansant-tu-li*

5/6 voleu atansar-vos a ells
a) *tu lis vau atansar* b) *tu lis atanseu*
c) *voleu atansar-tu-lis* d) *acabareu atansant-tu-lis*

5/7 compreu/amagueu llibres
a) *tu'n compreu* b) *tu n'amagueu*
c) *voleu comprar-tu'n* d) *acabareu comprant-tu'n*

5/8 us mireu a l'espill\us acompanyen a casa
a) *tus hi mireu* b) *tus hi acompanyen*
c) *voleu mirar-tus-hi* d) *acabaran acompanyant-tus-hi*

5/9 compreu/amagueu això per a vosaltres
a) *tus hu compreu* b) *tus hu amagueu*
c) *voleu comprar-tus-hu* d) *acabareu comprant-tus-hu*

6/1 ell pren/estira el pèl al noi

a) *la hi pren* b) *la hi estire*

c) *vol pendre-la-hi* d) *pren-la-hi*

6/2 ell pren/amaga la cartera al noi

a) *la hi pren* b) *la hi amague*

c) *vol pendre-la-hi* d) *pren-la-hi*

6/3 prenen/amaguen els llibres al noi

a) *los hi prenen* b) *los hi amaguen*

c) *volen pendre' ls-hi* d) *acabaran prenent-los-hi*

6/4 prenen/amaguen les carteres al noi

a) *lis hi prenen* b) *lis hi amaguen*

c) *volen pendre-lis-hi* d) *acabaran prenent-lis-hi*

6/7 compres/amagues llibres a ell

a) *li'n compres* b) *li n'amagues*

c) *compra-li'n* d) *acabaràs comprant-li'n*

6/8 veus allà el seu germà\amagues el seu llibre a la cartera

a) *l'hi veus* b) *l'hi amagues*

c) *mira-l'hi* d) *acabaràs amagant-l'hi*

6/9 no li contis/amaguis tot el que t'he dit

a) *no la hi contes* b) *no la hi amagues*

c) *conta-la-hi* d) *dis-la-hi*

7/1 compreu-los/amagueu-los el llibre

a) *lis hi compreu* b) *lis hi amagueu*

c) *voleu comprar-lis-hi* d) *acabareu comprant-lis-hi*

7/2 compreu-los la collita/amagueu-los la cartera

a) *lis hi compreu* b) *lis hi amagueu*

c) *voleu comprar*-lis-*hi* d) *acabareu comprant-lis-hi*

7/3 els compra/amaga els llibres

a) *los hi compre* b) *los hi amague*

c) *vol comprar-ls-hi* d) *acabarà comprant-los-hi*

7/4 els compra les collites\els amaga les carteres

a) *lis hi compre* b) *lis hi amague*

c) *vol comprar-lis-hi* d) *acabarà comprant-lis-hi*

7/7 hem de comprar-los llibres
a) *lis ne comprarem* b) *lis n'ham de comprar*
c) *ham de comprar-lis-ne* d) *acabarem comprant-lis-ne*

7/8 els comprarem els llibres a la botiga
a) *lis hi comprarem* b) *lis hi ham de comprar*
c) *ham de comprar-lis-hi* d) *acabaram comprant-lis-hi*

7/9 els dónes/amagues alguna cosa
a) *los hi dónes* b) *los hi amagues*
c) *dóna'ls-hi* d) *acabaràs donant-los-hi*

8/8 qui el portarà/amagarà al corral?
a) *l'hi portaré io* b) *l'hi amagaré io*
c) *vaig a amagar-l'hi io* d) *acabaré portant-l'hi io*

9/8 qui els portarà/amagarà al corral?
a) *los hi portaré io* b) *los hi amagaré io*
c) *vaig a amagar-ls-hi io* d) *acabaré portant-los-hi io*

10/8 qui la portarà/amagarà al corral?
a) *la hi portaré io* b) *la hi amagaré io*
c) *vaig a amagar-la-hi io* d) *acabaré portant-la-hi io*

11/8 fica/amaga les carteres al caixó
a) *lis hi fico io* b) *lis hi amago io*
c) *fica-lis-hi tu* d) *acabaré ficant-lis-hi io*

12/8 fiques/amagues llibres a la cartera
a) *n'hi fiques* b) *n'hi amagues*
c) *fica-n'hi* d) *acabaràs de ficant-n'hi*

4.10. Els possessius

4.10.1. Els pronoms possessius tònics masculins són *lo meu*, *lo teu*, *lo seu*, i al plural *los meus*, *los teus*, *los seus* (veg. 3. 1.1.4). Els femenins s'han refet sobre els masculins i fan *la meu*[ɛ], *la teu*[ɛ], *la seu*[ɛ]; i al plural *les meues*, *les teues*, *les seues*.

4.10.2. Les formes femenines gairebé sempre es realitzen amb la velar epentètica /g/ -[ɣ]- davant la wau: *la me*[ɣwɛ], *la te*[ɣwɛ], *la se*[ɣwɛ]; i *les*

me|ɣw|*es*, *les te*|ɣw|*es*, *les se*|ɣw|*es*, fet que també s'observa, si més no, en el ribagorçà,[138] en el parlar de Mequinensa i en altres punts del català occidental.[139]

4.10.3. Per a més d'un posseïdor els pronoms són: *nostre/nostres*, *vostre/vostres*, *seu/seus* per al masculí i *nostr*|ɛ|/*nostres*, *vostr*|ɛ|/*vostres*, *seu*|ɛ|/*seues* per al femení, també acompanyats per l'article.

4.10.3.1. Sovint els pronoms de tercera persona, en funció d'atribut, són subtituïts pels pronoms *ell/ell*|ɛ|, *ells/elles* acompanyats de la preposició: *esta terra é seua/d'ell*.

4.10.3.2. *Llur/llurs* són possessius, com en bona part del domini lingüístic, totalment obsolets en el parlar de Fraga.

4.10.4. Els pronoms possessius àtons —*mon*, *ton*, *son* per al masculí, i *ma*, *ta*, *sa* per al femení— com en el català general, s'usen acompanyant noms de parentiu i només en singular —tret de la tercera persona que encara se sent amb la forma *sos*, en especial acompanyant *pares*: *això ho han fet sos pares*—: *mon cosí*, *ta germana*, *son padrí*, *sa jaia*.

4.10.4.1. En alguna ocasió, poquíssimes, els possessius àtons acompanyen un nom del lèxic general: *cada cosa a son puesto*, *no està en son sen* (=seny), *gent de sa casa*. I com en català en general: *en tota ma/ta/sa vida*.

4.10.4.2. El possessiu àton de tercera persona, tant el femení com el masculí, quan acompanya un nom de parentiu amb complement de nom fa la funció de determinant i la preposició *de* es perd, en general. Així trobem: *sa mare Jordi*, *sa germana Portumeu*, *son sogre Ramonet*, per 'la mare de Jordi, la germana de Portumeu, lo sogre de Ramonet'.

4.11. Els demostratius

Formes personals

	Masculí		Femení	
	Sing.	Pl.	Sing.	Pl.
1a Per.	*est*	*estos*	*est*|ɛ|	*estes*
2a Per.	*eix*	*eixos*	*eix*|ɛ|	*eixes*
3a Per.	*aquell*	*aquells*	*aquell*|ɛ|	*aquelles*

[138] Haensch (1960: 102), Sistac (1993: 158).
[139] Recasens (1991: 246).

	Neutre	Adverbis
1ª Per.	*açò*	*ací*
2ª Per.	*això*	*astí*
3ª Per.	*allò*	*allí/allà*

4.11.1. Si bé a Fraga encara se sent el sistema clàssic de tres demostratius, cada dia més les formes personals de segona persona, *eix*, són menys emprades. El camp expressiu de les formes personals de segona persona l'ocupen les formes de primera persona *est*.

4.11.2. Així mateix el neutre de primera persona *açò* és gairebé obsolet en el parlar de Fraga, on té clares connotacions despectives. Només s'empra en frases interrogatives o exclamatives: *pero, qué é açò*? El camp expressiu del neutre de primera persona l'ocupa el de segona persona *això*.

4.11.3. També l'adverbi de màxima proximitat *ací* és gairebé obsolet a Fraga. El seu camp expressiu l'ocupa *astí*—adverbi en comú amb l'aragonès.[140] *Ací* és una forma que només empren, com en la veïna vila de Mequinensa, alguns parlants en frases imperatives: *vine enta ací!*

4.12. Els interrogatius

4.12.1. L'interrogatiu que pregunta per la identitat de les coses és *quin/quina* en el singular, alternant amb *qué*, però amb menor vigència: *quin conyac prens*?, *quina cervesa vols*?, *qué vi vols*? En el plural és *quins/quines*: *per quins carrers/quines places hi vas?*

4.12.2. L'interrogatiu que pregunta per la identitat de les persones és *qui/quina*, *quins/quines*: *a qui esperes?*, *a quina mires*, *quins homes/quines dones mires*?

4.12.3. Els interrogatius que pregunten per la quantitat o pel nombre són, com en català general, *quant*, *quanta*, *quants* i *quantes*: *quant raïm vols*?, *quants dits tens*?, *quanta carn voleu*?, *quantes preguntes faràs*?

4.13. Els indefinits

4.13.1. *Ningú* alterna amb *dingú* i, amb menor freqüència, *dengú/nengú*.

4.13.2. *Tothom* es fa servir al costat de *to*(t) *lo món*: *tothom diu lo mateix*: *a l'istiu, tot lo món viu*.

[140] Nagore (1986: 116).

4.13.3. *Altre/altr*[ɛ] presenta la forma assimilada *antre/antra* després de *un/ una* i *algú/alguna*:[141] *l'altre carrer/un antre carrer, una antra cosa, ia tornaré algun antre camí, vols alguna antra cosa/l'altra cosa.* En el plural trobem sempre la forma invariable *altres.*

4.14. Els numerals

4.14.1. Els numerals segueixen el paradigma general amb algunes excepcions: el mot que expresa unitat és el castellanisme *uno*; *dos* s'usa tant per al masculí com per al femení i es realitza amb *o* oberta [dɔs]; els números 17, 18, 19, 40 i 60 fan en el parlar de Fraga [desɛ́t], [deβúĭt], [denóŭ],[142] [kortántɛ] i [sisántɛ]. 'Milió' és el castellanisme *milló/millons.*

4.14.2. La conjunció *i* sempre separa les desenes de les unitats: *vint-i-vuit, trenta-i-set, vuitanta-i-quatre, noranta-i-sis,...*

4.14.3. Entre les generacions més grans encara se sent les formes —considerades vulgars— *deu-cents, onze-cents, dotze-cents,...* per *mil, mil cent, mil dos-cents*, formes aquestes últimes molt més generals en el parlar de Fraga.

4.14.4. Els ordinals són *primer/a, segundo/a, tercer/a, quart/a, quint/a.* En especial a partir de *quint* els parlants fragatins recorren a la paràfrasi *lo que/lo qui fa,...* per construir els ordinals: *lo qui fa vuit, la que fa catorze*, etc. O directament *lo sis, l'onze.* També se senten les formes castellanes *lo sétimo, l'octavo,...*

4.15. Adverbis

4.15.1. L'adverbi per indicar petita porció d'alguna cosa i 'gens' és *mic*[ɛ]: *no li'n tinc mica d'enveja, no tinc mica aigua; de gana, ne tinc una miqueta.*

4.15.2. Els adverbis per indicar gran quantitat i en gran nombre són *amant*[ɛ] i *un pujal de*: *fa amanta fred, tinc un pujal de fenya.*

4.15.2.1. *Assabelt* (< a saber) és l'adverbi i adjectiu, alternant amb *molt*, del parlar de Fraga que serveix per indicar gran quantitat d'una cosa i presenta, com a adjectiu, flexió de gènere i nombre: *tinc assabelt treball/tinc molt treball, té assabelts fills/té molts fills, va vindre assabelta gent/va vindre molta gent, te vaig esperar assabeltes hores/te vaig esperar moltes hores, Vicent é assabelt inteligent/ Vicent é molt inteligent, Maria parle assabelt/Maria parle molt.*

[141] Observat també al Baix Matarranya Quintana (1987: 170) i a la Terra Alta Navarro (1992: 35).

[142] Massip (1989: 48), Navarro (1992: 35).

4.15.3. *Apoquetet* i *espaciet* són adverbis que tenen el significat de fer alguna cosa pausadament, o dir alguna cosa en veu baixa i pausadament: *menges massa espaciet, dis-ho més apoquetet.*

4.15.4. *Entreixes* amb el significat de 'mentrestant' —que és la forma més usual a Fraga— se sent entre la gent gran: *Mentrestant faré el sopar/Entreixes faré el sopar.* 'Mentre' és *mentres*: *mentres tu cuines io escriuré.*

4.15.5. *Ar*[ɛ] és l'adverbi que indica temps present i el castellanisme *después* —alternant amb *descués* en les generacions més grans— és el que indica temps posterior. *Adés*, que només té plena vigència entre les generacions més grans, és l'adverbi que indica temps molt pròxim al present. L'adverbi de temps amb significació d'anterioritat és *antes*, mai 'abans': *ia t'holte ho hai dit adés i te holt'ho repetisco ara: fenya feta no fa destorb.*

4.15.6. El dia anterior al d'*avui* és *ahir* i el posterior és *demà*. Dos dies abans al d'*avui* i dos de posteriors són, respectivament, *después-ahir* i *después-demà*; dos dies anteriors al passat és *después-ahir, no; l'altre*, i dos de porteriors al de demà és *después-demà, no; l'altre. Anit* sempre és la nit passada, la nit anterior a la passada és *después-anit* i dues nits anteriors a la passada és *después-anit, no; l'altra*. El dia que segueix immediatament aquell de què hom parla és *l'ondemà.*

4.15.7. Per indicar al cap de poc temps i d'aquí a poc temps s'usa l'adverbi *pronte*, i secundàriament, *lego* i *de camí*: *lego ho dius, pero pronte se sabrà, de camí ho sabrem.*

4.15.8. Per indicar d'aquesta manera s'empra *així* alternant amb *aixin*[ɛ], *aixines*: *no ho fages aixines, fes-ho així, aixina s'ha de fer.*

4.15.9. *Casi* alterna amb *casibé*: *casi no hi veig, m'ha eixit un problema a radera hora i casibé no arribo a l'hora de missa.*

4.15.10. *Agon*, i secundàriament *a on*, és l'adverbi de lloc:[143] *agon estan les bledes?, a on vas?, d'agon menos te penses salte la llebre.*

4.15.11. 'Dintre' és sempre *dins* i, com en el cas de *prop*, *llun* 'lluny', *for*[ɛ] i *sovint/suvint/sovent*, no s'usa mai sense la preposició *a*: *antes vivies més a propet nostre que d'ell i per això mos visita*(v)*es més a sovent, ara vius més a llun; fica algunes cireres a dins la cistella, les altres dissa-les a fora.*

4.15.12. 'Menys' i 'enlloc' són sempre els castellanismes *menos* i *a cap puesto*: *al menos podries espera'm, a cap puesto trobaràs millor companyia.*

[143] La forma *agon* també és vigent a la Llitera i, segons Massip (1989: 46), a Tortosa.

4.15.12.1. La locució adverbial *quan altre no* té en el parlar de Fraga el significat 'almenys, si més no': *si no sas de qué va, quan altre no, calla*!

4.15.13. *A cass*[ɛ] *penes* s'usa amb el sentit de 'a penes' però només té vigència entre les generacions més grans: *a cassa penes s'hi veu*.

4.15.14. L'adverbi que indica aquell moment i en aquest cas és *allavons*/ *allavonses*.

4.15.15. *Encar* alterna amb *encar*[ɛ]: *encara que s'afone el cel, eixirem*; *encar que rebenta, m'ho acabaré*; *ia hau dinat? No encara*. *Encar* apareix en elocució ràpida.

4.15.16. *Gaire* i *bastant* presenten, en el parlar de Fraga, flexió de gènere i nombre: *no ny'ha gaire pa, no hi vénen gaires homes, no tinc gair*[ɛ] *gana, no prengues gaires panses, tinc bastant menjar, tinc bastant*[ɛ] *gana, ia ny'ha bastants cabrits, ia tincs bastantes cabres*.

4.15.17. *Prou* té, com al Segrià,[144] flexió de gènere i nombre: *prou dolor tinc, tinc prous amics com pa no haver de menester a nengú més, no tinc prout*[ɛ] *fenya, m'ha amagat proutes coses pa qué ara me'l crega*.

4.15.18. *Davall* indica lloc inferior i *damunt* lloc superior: *amaga't a davall lo llit, estira'l damunt la mesa*. 'Sota' i 'sobre' són desconeguts.

4.15.19. La locució adverbial *a pressa* alterna, amb menor vigència, amb les locucions *de pressa* i *de camí*: *No eixirà bé, ho has fet a pressa i corrents*; *de pressa, corre*; *vés-te'n, pero torna de camí*.

4.15.20. L'adverbi i preposició 'darrera' és en el parlar de Fraga sempre *detràs*: *qué ny'ha detràs de tot això?*, *fica't detràs de la porta*.

4.16. Preposicions

4.16.1. La preposició *a* introdueix, en general, d'acord amb el sistema espanyol, el complement directe: *esperem als veïns*. Aquesta preposició acompanya sempre una sèrie d'adverbis (veg. 4.15.11) fins al punt que es pot pensar que en forma part.

4.16.2. Les preposicions 'en' i 'amb' es confonen, com en el català del País Valencià[145] i en diversos parlars del català nord-occidental[146] en la forma *en*:

[144] Badia (1951: 327; 1979: 59-63), Veny (1982: 136).
[145] Veny (1982: 165).
[146] Heim i Quintana (1984: 25), Navarro (1992: 36).

aniré a Girona en tu u sense tu. Trobem un cas de *amb* fossilitzat en la paraula *coquembou* <--- cóc-amb-ou.

4.16.3. Per indicar 'direcció a', 'devers', a Fraga es fa servir *enta* alternant amb *cap a*: *enta agon vas, entamunt u entavall?, me'n vaig cap a casa, vés-te'n enta allà/vés-te'n cap allà.*

4.16.4. La preposició *per* manté, en general, la **-r**: *ho ha fet per tu, ho saben perqué sí*. Però *per* no només perd la **-r** en combinació amb l'article masculí *lo/los* (veg.4.1.) sinó també, en dicció ràpida, com en altres parlars nord-occidentals,[147] davant l'article femení *la/les* i el neutre *lo*: *caminà*(v)*em pe*(r) *la plaça, mira pe*(r) *la finestra, t'ho faré pe*(r) *lo teu.*

4.16.5. La preposició 'per a' és sempre *pa*. Es contrau amb l'article masculí *lo/los*, davant d'infinitiu amb *a-*, i els demostratius *astí* i *allí/allà*: *una mançana pa tu i una pera pa io, una finca pal fill i l'altra pals nebots, p'atrallar el mal crida al metge, açò é p'astí i allò p'allà.*

4.16.6. La preposició *de* es perd quan un possessiu àton de tercera persona acompanya un nom de parentiu amb complement de nom (4.10.4.2), quan fa d'enllaç entre un nom comú i un topònim: *la costa Santana, lo carrer Revolt, la roplaceta el Carbó, la secanella el Topinaire*. Quan fa d'enllaç entre un nom acabat en vocal i el seu complement sovint cau: *la punta la llengua, una ampolla cervesa.*

4.16.7. 'Fins' és el castellanisme *hasta*, i secundàriament *anda* i *hasda*: *no em mouré hasta que calle, anda astí* [andastí] *ham arribat!, no t'has acordat hasda ara* [azðárɛ].

4.16.8. La preposició 'segons' es pronuncia *seguns.*

4.16.9. *A l'endret* s'usa preposicionalment amb el sentit de 'davant per davant', 'enfront': *ca el Topinaire é a l'endret de ca Lafuerza.*

4.17. Conjuncions

4.17.1. La conjunció amb la qual s'expressa la conclusió o la conseqüència és *pos*. 'Doncs' és obsolet en el parlar de Fraga fins al punt que entre els parlants fragatins se sent com un del trets més característics del "català" (=català oriental).

[147] Veny (1982: 134).

4.17.2. La conjunció adversativa 'però' es pronuncia [péro].

4.17.3. La conjunció disjuntiva 'o' a Fraga fa *u* sempre: *u ella u io, u dit u ungla, u poc u massa, u truques tu u truco io.*

4.18. La flexió verbal

4.18.1. Verbs regulars. El present d'indicatiu

	-ar	-er/-re	-ir	Incoatiu
io	cant-*o*	perd-*o*	dorm-*o*	serv-*isco*
tu	cant-*es*	perd-*s*	dorm-*s*	serv-*isses*
ell/ella	cant-*e*	perd	dorm	serv-*ís*
nosaltros	cant-*em*	perd-*em*	dorm-*im*	serv-*im*
vosaltros	cant-*eu*	perd-*eu*	dorm-*iu*	serv-*iu*
ells/elles	cant-*en*	perd-*en*	dorm-*en*	serv-*issen*

4.18.1.1. Com en català nord-occidental general[148] és sistemàtica la desinència **-e** en la tercera persona del singular del present d'indicatiu en els verbs en **-ar**, desinència que també trobem en l'imperfet d'indicatiu, el present de subjuntiu i en el condicional de tots els verbs.[149]

4.18.1.2. El present de subjuntiu

-ar	-er/-re	-ir	Incoatiu
cant-[ɛ]	perd-[ɛ]	dorm-[ɛ]	serv-*isqu*[ɛ]
cant-*es*	perd-*es*	dorm-*es*	serv-*isques*
cant-*e*	perd-*e*	dorm-*e*	serv-*isque*
cant-*em*	perd-*em*	dorm-*im*	serv-*im*
cant-*eu*	perd-*eu*	dorm-*iu*	serv-*iu*
cant-*en*	perd-*en*	dorm-*en*	serv-*ísquen*

4.18.1.2.1. En la primera persona del singular del present de subjuntiu —i en la dels imperfets i condicional— de tots el verbs, trobem sempre [ɛ] en posició final de mot.

[148] Veny (1982: 133), Recasens (1991: 98-99), Navarro (1992: 39).
[149] Barnils (1916: 31).

4.18.1.3. El participi passat

-ar	-er/-re	-ir	Incoatiu
cant-*at*	perd-*ut*	dorm-*it*	serv-*it*
cant-*a*[ɛ]	perd-*ud*[ɛ]	dorm-*id*[ɛ]	serv-*id*[ɛ]
cant-*ats*	perd-*uts*	dorm-*its*	serv-*its*
cant-*aes*	perd-*udes*	dorm-*ides*	serv-*ides*

4.18.1.3.1. El participi passat es manté invariable, sense concordar en gènere i nombre, amb el complement directe del verb quan aquest és un pronom feble de tercera persona: *ia l'haig escrit, la recepta*; *eixos d'así ia els haig vist.*

4.18.1.4. L'imperatiu

cant-[ɛ]	perd	dorm	serv-*ís*
cant-*e*	perd-*e*	dorm-*e*	serv-*isque*
cant-*em*	perd-*em*	dorm-*im*	serv-*im*
cant-*eu*	perd-*eu*	dorm-*iu*	serv-*iu*
cant-*en*	perd-*en*	dorm-*en*	serv-*ísquen*

4.18.1.4.1. En les oracions negatives, com en català general, s'empra en la 2a. persona la forma del present de subjuntiu: *sobretot no cantes, no ho perdes, no dormes, no ho servisques.*

4.18.1.5. L'imperfet d'indicatiu

-ar	-er/-re	-ir	Incoatiu
cant-*a*[ɛ]	perd-*i*[ɛ]	dorm-*i*[ɛ]	serv-*i*[ɛ]
cant-*aes*	perd-*ies*	dorm-*ies*	serv-*ies*
cant-*ae*	perd-*ie*	dorm-*ie*	serv-*ie*
cant-*àem*	perd-*íem*	dorm-*íem*	serv-*íem*
cant-*àeu*	perd-*íeu*	dorm-*íeu*	serv-*íeu*
cant-*aen*	perd-*ien*	dorm-*ien*	serv-*ien*

4.18.1.5.1. La primera persona i la tercera del singular de l'imperfet de tots els verbs, com en bona part del català nord-occidental,[150] presenten formes diferents en la desinència, -[ɛ] per a la primera persona i -[e] per a la tercera, cosa que evita el sincretisme de formes i l'ambigüitat que de vegades es dóna en altres parlars quan aquestes formes verbals són utilitzades sense pronoms en situacions favorables a l'ambigüitat.

[150] Gili (1932: 241-242), Badia (1951: 346), Veny (1982: 133).

4.18.1.5.2. La -**v**- [β] intervocàlica de la desinència de l'imperfet d'indicatiu dels verbs en -**ar** no es pronuncia mai. Es tracta d'un tret compartit —sovint amb vacil·lacions entre pèrdua i manteniment de la [β]— amb els parlars veïns del curs mitjà i baix de la conca del Segre, de les comarques de la Terra Alta i el Matarranya, i en diferents punts del nord i sud del País Valencià.[151]

4.18.1.6. L'imperfet de subjuntiu

-ar	-er/-re	-ir	Incoatiu
cant-*ess*[ε]	perd-*ess*[ε]	dorm-*isquess*[ε]	serv-*isquess*[ε]
cant-*esses*	perd-*esses*	dorm-*isquesses*	serv-*isquesses*
cant-*és*	perd-*és*	dorm-*isqués*	serv-*isqués*
cant-*éssem*	perd-*éssem*	dorm-*isquéssem*	serv-*isquéssem*
cant-*ésseu*	perd-*ésseu*	dorm-*isquésseu*	serv-*isquésseu*
cant-*essen*	perd-*essen*	dorm-*isquesen*	serv-*isquesen*

4.18.1.6.1. La desinència de l'imperfet de subjuntiu és la general del català nord-occidental, tret de la primera persona del singular on trobem la desinència -**ess**[ε] en els verbs de les conjugacions -**ar** i -**er**/-**re**, i -**isquess**[ε] en els verbs en -**ir** i incoatius, formes molt esteses en nombrosos punts del català nord-occidental.[152] Aquestes formes -**ess**[ε]/-**isquess**[ε] fan que no hi haja sincretisme entre la primera i la tercera persona del singular.

4.18.1.6.2. En els verbs en -**ir** i en els incoatius trobem l'increment -**ques**- propi d'altres temps verbals.

4.18.1.7. El perfet perifràstic és el general de tots els verbs: *vaig*, *vas*, *va*, *vam*, *vau*, *van* + infinitiu. Les úniques formes procedents del perfet simple que encara trobem són *hagué* (veg. 4.18.2.6.) i *digué/degué* en la perífrasi amb infinitiu, però acompanyades sempre de les formes d'*ana*r i mantenint-se invariables com si fossen els infinitius: *vaig hagué de córre*r, *va digué/degué de córre*r *mol*t *per arribar a l' hora,...* Els infinitius són *have*r/*haure* (veg. 4.18.2.6.3), i *deure*: *sempre quede a deure una cosa u altra.*

4.18.1.8. El futur coincideix del tot amb els paradigmes de la llengua general.

4.18.1.9. El condicional coincideix gairebé del tot amb els paradigmes del català més general. Només que, com en els imperfets, el parlar de Fraga

[151] Barnils (1916: 31), Badia (1951: 186-187, 350), Martí (1970: 58, 76), Veny (1982: 134), Quintana (1987: 174), Recasens (1991: 201), Navarro (1992: 39).
[152] Veny (1982: 133), Quintana (1987: 174-175), Coll (1991: 26), Navarro (1992: 41).

distingeix entre la primera, terminació amb [ɛ], i la tercera, terminació amb [e], persona del singular.

4.18.1.10. La **-r** dels infinitius acabats en síl·laba tònica no es pronuncia mai en el parlar de Fraga, com tampoc —com en el català general— els terminats en síl·laba àtona, ni quan es combina aquesta forma verbal amb pronoms enclítics: 'hem de cremar-los, heu d'estimar-vos, sentir-ho, estar-hi, conèixer-los, reconèixer-ho' fa, en el parlar de Fraga: [ámdekremáls], [sentíŭ], [estáĭ], *hau de* [konéĭʃels], *hau de* [rekonéiʃeŭ].

4.18.1.11. Tampoc es pronuncia la **-t** dels gerundis quan es combina amb els pronoms enclítics: *Acabarem* [fénu] 'fent-ho', *acabaràs* [anáni] 'anant-hi'.

4.18.2. Verbs irregulars

4.18.2.1. El verb *ser* presenta algunes variacions sobre el paradigma del català general.

Ind.Pres.	Subj.Pres.	Futur	Condic.	Subj.Imp.	Imperatiu
sóc	*sigu*[ɛ]	*siré*	*siri*[ɛ]	*foss*[ɛ]	
es	*sigues*	*siràs*	*siries*	*fosses*	*sigues*
é/és	*sigue*	*sirà*	*sirie*	*fos*	*sigue*
som	*siguem*	*sirem*	*siríem*	*fóssem*	*siguem*
sou	*sigueu*	*sireu*	*siríeu*	*fósseu*	*sigueu*
són	*siguen*	*siran*	*sirien*	*fossen*	*siguen*

4.18.2.1.1. La tercera persona de l'indicatiu present presenta gairebé sempre la forma *é*.[153] Només quan va seguida de la conjunció *que* presenta la forma *és*: *és que no troba*(v)*e* el *mocador*, *és que esta nit é mol*t *diferen*t; i en l'expressió de ratificació *és cla*r. La segona és, sempre, *es*.[154]

4.18.2.1.2. En el futur i el condicional del verb *ser* la iod ha tancat en **-i-** la **-e-** del radical a les formes rizotòniques.

4.18.2.1.3. En l'imperfet de subjuntiu alternen les formes presentades en 4.18.2.1 amb les analògiques *siguess*[ɛ], *siguesses*, *sigués*, *siguéssem*, *siguésseu* i *siguessen*.

4.18.2.1.4. El participi és *sét* i el gerundi *sen*t.

4.18.2.1.5. En l'accepció de 'trobar-se, estar actualment (en un lloc, en una substància, etc.)' el verb *ser* té, en el parlar de Fraga, escassa vigència, substituït

[153] Barnils (1916: 36).
[154] Griera (1920: 57), Casanova (1986: 467-468), Quintana (1987: 176).

per *estar*. Només l'empren, i no gaire, alguns membres de les generacions més grans, així els *no hi é* i *no hi són* ocasionals de les generacions més grans són els *no hi està* i *no hi estan* en les generacions més joves.

4.18.2.2. Els infinitius dels verbs 'voler', 'valer' i 'poder' presenten les formes analògiques *vullguer*, *valdre*, *puguer*, però alternant amb *voler*, *valer* i *poder*. 'Tenir' i 'venir' presenten sempre les formes analògiques *tindre* i *vindre*. Els gerundis analògics d'aquests verbs són: *vullguent*, *vallguent*, *puguent* —al costat de *volent*, *valent* i *podent*—, i *tinguent* i *vinguent*.

4.18.2.3. Els participis de *tindre*, *vindre* i *nàixer*, i derivats, són *tengut/ tingut*, *vengut/vingut* i *naixcut*. En el condiconal dels verbs *tindre* i *vindre* trobem **-e-** en l'arrel verbal: *tendria*, *tendries*,..., *vendria*, *vendries*,...

4.18.2.4. L'imperatiu de *tindre* és *t*[ɛ]/*ti*[155] alternant amb *tingues*: *tè, això é pa tu*; *ti, açò é pa n·ell*; *tingues una mica de pacència*.

4.18.2.5. Els imperfets de diversos verbs de la segona conjugació terminats en **-re** i els dels verbs *fer* i *dir*, són febles, és a dir que mantenen, com en valencià, tortosí i en altres punts de català occidental,[156] l'accentuació etimològica de la llengua clàssica.

caure: *caï*[ɛ], *caïes*, *caïe*, *caíem*, *caíeu*, *caïen*.
creure: *creï*[ɛ], *creïes*, *creïe*, *creíem*, *creíeu*, *creïen*.
dir: *di*[ɛ], *dies*, *die*, *díem*, *díeu*, *dien*.
fer: *fi*[ɛ], *fies*, *fie*, *fíem*, *fíeu*, *fien*.
raure: *raï*[ɛ], *raïes*, *raïe*, *raíem*, *raíeu*, *raïen*.
riure: *enri*[ɛ], *enries*, *enrie*, *enríem*, *enríeu*, *enrien*.
traure: *traï*[ɛ], *traïes*, *traïe*, *traíem*, *traíeu*, *traïen*.
veure: *veï*[ɛ], *veïes*, *veïe*, *veïem*, *veïeu*, *veïen*; alternant amb
vi[ɛ], *vies*, *vie*, *víem*, *víeu*, *vien*.

4.18.2.5.1. Els anteriors verbs no tenen cap tipus de consonant o semiconsonant epentètica antihiàtica en la primera i segona personal del plural del present d'indicatiu, ni en el gerundi: *creem*, *creeu*, *creent*,... *diem*, *dieu*, *dient*,... *traem*, *traeu*, *traent*,... *veem*, *veeu*, *veent*,... *caem*, *caeu*, *caent*.

4.18.2.5.2. L'imperatiu de *dir* és *dis/digues*: *dis-lis la veritat*, *digues: vindràs o no vindràs*?

4.18.2.5.3. El participi del verb *riure* és *enrís*.

[155] Cf. *DCVB*
[156] Quintana (1987: 175), Navarro (1992:39).

4.18.2.6. L'infinitiu del verb 'haver' és *haguer* (llevat de 4.18.2.6.2/3), forma verbal que només trobem en el perfet perifràstic i que, possiblement, té l'origen en el perfet simple, avui obsolet en el parlar de Fraga. El participi és *ny'hagut* (veeu 4.18.2.6.2) i el gerundi és *havent*: *havent dit això, se'n va anar*.

Ind. Pres.	Ind. Imper.	Condi.	Sub. Pres.	Sub. Imper.
haig/hai	*havi*[ɛ]	*hauri*[ɛ]	*hag*[ɛ]	*haguess*[ɛ]
has	*havies*	*hauries*	*hages*	*haguesses*
ha	*havie*	*haurie*	*hage*	*hagués*
ham/hem	*havíem*	*hauríem*	*hagem*	*haguéssem*
hau	*havíeu*	*hauríeu*	*hageu*	*haguésseu*
han	*havien*	*haurien*	*hagen*	*haguessen*

4.18.2.6.1. En l'imperfet de subjuntiu se sent també les formes *haguer*[ɛ], *hagueres, haguere,...*, quan 'haver' fa de verb auxiliar en les formes del pretèrit plusquamperfet: *haguer*[ɛ] *fet/haguess*[ɛ] *fet, hagueres/haguesses fet,...*

4.18.2.6.2. El verb 'haver' en funció impersonal demana la presència dels pronoms adverbials *ne + hi*. Aquests pronoms es combinen en un únic fonema [ɲ] que s'amalgama amb la **a**- inicial del verb i s'ha perdut la conciència de composició d'aquesta forma:[157] *ny'havie massa gent, davall d'eixes barses ny'ha un conill, n'ha ny'hagut, va ny'haure/va ny'haguer que s'ho/se ho van creure*.

4.18.2.6.3. En l'infinitiu del verb 'haver' en funció impersonal se sent sovint la forma *haure*:[158] *deu de ny'haure una dotzena de paletes al poble, va ny'haure/ny'haguer moltes trifurques*; i el gerundi és *ny'haguent*: *ny'haguent tanta gent no sé perqué te'n vas anar*.

4.18.2.6.4. El verb *haure* amb significat de 'tenir' es conserva només ritualitzat en alguns refranys: *afortunat/-ae aquell/-a que et voldrà i no et podrà haure, quan la rabosa no les pot haure diu que són agres*.

4.18.2.6.5. La perífrasi d'obligació *haver de...* alterna amb la perífrasi castellana *tindre que...*: *ho ham de fer/ho tenim que fer*.

4.18.2.7. El verb *fer* té el participi *fet*, el gerundi *fent* i l'imperatiu *fes*. La primera persona de l'indicatiu present és *faig*. El subjuntiu present és *fag*[ɛ], *fages, fage, fem, feu, fagen* i l'imperfet de subjuntiu és *fess*[ɛ], *fesses, fes, féssem*,

[157]Tret prou corrent en el català occidental: Gili (1932: 242), Coromines (1935: 62), Quintana (1987: 176), Massip (1989: 44), Recasens (1991: 257).
[158]Recasens (1991: 257).

fésseu, *fessen*. La resta de formes del verb *fe*r segueix el paradigma del català nord-occidental general tret de l'imperfet d'indicatiu (veg. 4.18.2.5).

4.18.2.8. Al verb *senti*r la iod ha tancat en **-i-** la **-e-** del radical en les formes rizotòniques i així se sent: *sinto*, *sints*, *sint*, *sentim*, *sentiu*, *sinten*.

4.18.2.9. Hi ha la tendència, molt forta, entre els parlants de Fraga i els d'altres parlars occidentals,[159] en especial els més joves, a presentar amb l'increment **-isc-**, propi dels verbs incoatius, verbs que en català general no presenten, ara per ara, aquest increment. Així trobem que formes com *cullo*, *munyo*, *sinto*, *dormo*,... esdevenen molt sovint *collisco*, *monyisco*, *sentisco*, *dormisco*.

4.18.2.10. Si bé en general el verb *menti*r presenta l'increment propi dels verbs incoatiu , encara hi ha parlants que el fan sense aquest increment: *minto*, *mints més que els diaris*. Però la majoria de parlants fan *mentisco*, *mentisses*, *mentís*, *mentim*,...

4.18.2.11. Els verbs *cabre*/*capigue*r i *sabe*r/*sapigue*r presenten algunes variacions en el seu paradigma verbal que els diferencia del català general, en concret en el present i en l'imperfet de subjuntiu que fan:

cabre		*sabe*r	
Present	Imperfet	Present	Imperfet
càpigu[ɛ]	*capiguess*[ɛ]	*sàpigu*[ɛ]	*sapiguess*[ɛ]
càpigues	*capiguesses*	*sàpigues*	*sapiguesses*
càpigue	*capigués*	*sàpigue*	*sapigués*
capiguem	*capiguéssem*	*sapiguem*	*sapiguéssem*
capigueu	*capiguésseu*	*sapigueu*	*sapiguésseu*
càpiguen	*capiguessen*	*sàpiguen*	*sapiguessen*

4.18.2.11.1. En el present i l'imperfet d'aquests dos verbs també se senten, amb menor vigència, pronúncies sense la velar antihiàtica: *càpi*[ɛ], *càpies*,..., *capiess*[ɛ], *capiesses*,..., *sàpi*[ɛ], *sàpies*,..., *sapiess*[ɛ], *sapiesses*,...

4.18.2.11.2. La segona persona del present d'Indicatiu del verb *sabe*r es *sas* i la primera del singular del present d'Indicatiu del verb *cabre* és *càpigo*.

4.18.2.12. El verb *euri*r 'obrir' presenta, en el parlar de Fraga, l'increment **-isc-**, propi dels verbs incoatius. El participi és *eubert*, el gerundi *eurin*t i l'imperatiu *eurís*, *eurisque*, *eurim*, *euriu*, *eurisquen*. La resta del paradigma d'aquest verb és:

[159] Rafel (1981: 99 i 101), Coll (1991: 27), Navarro (1992: 42).

Ind. Pres.	Ind. Imp.	Futur	Cond.	Sub. Pres.	Sub. Imp.
eurisco	*euri*[ɛ]	*euriré*	*euriri*[ɛ]	*eurisqu*[ɛ]	*eurisquess*[ɛ]
eurisses	*euries*	*euriràs*	*euriries*	*eurisques*	*eurisquesses*
eurís	*eurie*	*eurirà*	*euririe*	*eurisque*	*eurisques*
eurim	*euríem*	*eurirem*	*euriríem*	*eurim*	*eurisquéssem*
euriu	*euríeu*	*eurireu*	*euriríeu*	*euriu*	*eurisquésseu*
eurissen	*eurien*	*euriran*	*euririen*	*eurisquen*	*eurisquessen*

4.18.2.13. El verb *caldre* gairebé sempre s'empra en frases negatives: *no calie que vinguesses.*

5. LÈXIC

5.1. En el parlar de Fraga tenen plena vigència diversos mots específics dels parlars occidentals i, en ocasions, de les Illes Balears en lloc de les formes més pròpies dels parlars centrals: *agranar*[160] 'escombrar', *aladre* 'arada', *arena*[161] 'sorra', *arna* 'rusc', *banyar* 'mullar', *bancal* 'feixa', *bes*[162] 'petó', *bres*[163] 'bressol', *carrasca* 'alzina', *catxap* 'llorigó', *coralet* 'bitxo', *corder* 'xai', *espill* 'mirall', *farnaca* 'llebrató', *granera*[164] 'escombra', *paloma/palometa* 'papallona/papallona de la llum', *panís*[165] 'blat de moro', *pigota*[166] 'verola', *popa* 'mamella', *popar* 'mamar', *rabosa* 'guineu/guilla', *romer* 'romaní', *timó* 'farigola', *xop* 'pollancre',...

5.2. També trobem mots que tot i tenir el mateix ètim presenten formes diferents en el parlar de Fraga, i en altres parlars occidentals, i en la llengua literària més general: *acaçar* 'encalçar', *alendar* 'alenar', *baül* 'bagul', *bigot* 'bigoti', *cordell*[167] 'cordill', *garrut* 'garrell', *llemes* 'llémenes', *llimó* 'llimona', *professó* 'processó', *roquissal* 'roquissar', *tavanc* 'tàvec', *tea* 'teia', *tovalla* 'tovallola', *vànua* 'vànova',...

5.3. El parlar de Fraga distingeix entre *capsa* i *caixa*, *torcar*[168] i *eixugar*, *ruc* i *somera*,[169] i entre *matxo* i *mula*. *Camí* alterna, amb major vigència, amb *volta* —'vegada' és inusitat—. La contracció *ca* té plena vigència: *ca nostra*, *ca Moneta*, *ca la veïna*, *ca la Remunda*, *a ca d'ell*, *cal Sastre*, *ca Lax*,...

[160] Per l'extensió d'aquest mot cf. Veny (1960: 121).
[161] Veny (1960: 135).
[162] Veny (1958-1959: 121).
[163] Veny (1958-1959: 111-112).
[164] Veny (1960: 118).
[165] Veny (1960: 145-147).
[166] Veny (1958-1959: 137).
[167] Veny (1960: 128).
[168] Veny (1960: 123).
[169] Veny (1960: 152 153).

5.4. Alguns mots del parlar de Fraga, i sovint en diverses poblacions de l'Aragó catalanòfon, són comuns amb l'aragonès: *ababol* 'rosella', *badina*,[170] *bonicola* 'bonic', *caparra* 'paparra',[171] *astral* 'destral',[172] la preposició *enta* 'cap a',[173] *fito-fito* 'cara a cara',[174] *fogaril*,[175] *magra* 'pernil', *onso* 'ós',[176] *tartir* 'piular, obrir la boca, parlar', que sempre s'empra en frase negativa: *ni va tartir* = ni va piular', *torterol* 'turmell', *valons*,[177]...

5.5. A més a més dels castellanismes corrents en el català general: *alme[x]a*, *assera*, *babero*, *busson*, *calbo*, *caldo*, *ciego*, *cigarro*, *curva*, *guapo*, *huelga*, *pepino*, *rato*, *recibo*, *sello*, *sereno*, *sèrio*, *sombrero*, *susto*, *tarde*, *trago*, ..., trobem, en el parlar de Fraga, castellanismes que o bé estan desapareixent en altres punts del domini lingüístic o bé només són vius a Fraga i poblacions veïnes: *adiós* (però alternant amb *adéu*, *au-siau* <---'adéu siau' i *au-siguen* <--- 'adéu siguen'), *apellit*, *cepillo* (però *raspall* per als animals), *cigüenya* (però *Cegonyer* —top.—), *ciervo* 'cèrvol', *feo*, *grave*, *làvios* (alternant amb *morros*), *llavero* (però *clau*), *llibre* 'lliure', *lutxar*, *muro*, *pastel* (però *pastrisser* 'forner'), *pato* (però *ànic* entre les generacions grans), *raio*, *retxassar* (però alternant amb *rebutjar*), *rincó*, *servilleta*, *silèncio*, *silla*, *sobaco*, *sòcio*, *sombra* (però *ombradiu* 'lloc ombrívol'), *tenedor* 'forquilla/forqueta', *tortilla*, *trucar* 'baratar', *veneno* (però *verí* dels animals), *xarco*,...

5.6. Uns altres mots del parlar de Fraga poden ser interpretats pels parlants d'altres regions de llengua catalana com a castellanismes, quan en realitat són formes pròpies d'alguns parlars occidentals que coincideixen formalment amb mots de la llengua castellana: *abellota*, *llavar*, *mesa* [méza], *paréixer*, *rama*, *sapo*, *xic*,... o bé ja fa molt de temps que són presents en aquests parlars i han estat adaptats a llur fonètica: *calçotí*, *cançoncillos*, *coça*, *cutxamandera* 'tafanera, que es fica en assumptes d'altri', *guardicioner*, *pillet*, *sisquera* 'tant de bo, si més no', *tocino*,...

5.7. Finalment presentem una àmplia llista de mots del lèxic emprat a Fraga, incloent-hi els esmentats en l'interior d'anteriors capítols o paràgrafs d'aquesta monografia.

[170] Nagore (1986: 206).
[171] Nagore (1986: 200).
[172] Nagore (1986: 34; 198).
[173] Nagore (1986: 132-133).
[174] Nagore (1986: 128).
[175] Nagore (1986: 55).
[176] Nagore (1986: 52).
[177] Nagore (1986:41, 61).

Només hem definit explícitament els noms, adjectius i verbs no recollits en el *Diccionari Català/Valencià/Balear* (*DCVB*), o que, si hi han estat recollits, en el parlar de Fraga tenen una accepció diferent que no trobem en aquesta gran obra lexicogràfica, cosa que indiquem anteposant el símbol + a l'accepció pròpia del parlar de Fraga no recollida en el *DCVB*. Si simplement indiquem la categoria gramatical del mot en qüestió —sense defició— s'ha d'entendre que les deficions presentades en el *DCVB* corresponen, a gran trets, a les que el mot en qüestió té en el parlar de Fraga. Si en el *DCVB* un mot té dues, o més accepcions diferents —numerades— indiquem a través de la lletra **negreta** l'accepció que correspon a l'ús que se'n fa del mot en qüestió a Fraga.

En el cas de mots esmentats en anteriors paràgrafs —tret de les diferents formes verbals, articles, alguns pronoms i altres formes gramaticals— hem col·locat la numeració del paràgraf on s'esmenten, perquè d'alguna manera ja han estat definits en l'interior d'aquests paràgrafs. Tanmateix ens hem estalviat d'incloure en aquesta llista la numeració de tots els paràgrafs on es poden localitzar pronoms, preposicions, conjuncions i bona part dels adverbis, perquè en tenir aquests mots capítols —dividits en paràgrafs— en l'interior d'aquesta monografia —fàcilment localitzables a través de l'índex— allargaria innecessàriament la llista. Tampoc incloem en aquesta llista tota la numeració de paràgrafs on apareixen els verbs 'amagar, anar, cabre, cantar, caure, creure, dir, dormir, ésser, fer, haver, nàixer, mentir, morir, obrir, pendre, perdre, poder, raure, riure, saber, sentir, servir, tenir, traure, valer, venir, veure i voler' perquè o bé són d'ús molt freqüent al llarg d'aquesta monografia —cosa que enfarfegaria les citacions— o bé són estudiats en detall en el capítol dedicat a la flexió verbal. Finalment, hem d'indicar que tots els mots de gènere femení que en aquesta llista terminen en —**a** gràfica són pronunciats amb [ɛ] àtona en el parlar de Fraga.

En aquesta llista de mots hem emprat una sèrie de símbols per significar diferents conceptes, símbols que descrivim a continuació:

\: indica que si bé el mot es recull en el *DCVB*, per definir-lo s'ha de tenir en compte l'article al qual remet el *DCVB*.

@: indica que el significat, o significats, del mot al qual acompanya té, en general, a Fraga el mateix significat, o significats, que té en el català més general.

*: anteposat al número de paràgraf indica que el mot no es recull en el *DCVB*. Si es tracta d'un castellanisme l'accepció que té el mot en qüestió a Fraga és la mateixa que podem trobar en els diccionaris castellans. Si es tracta d'una variant d'un mot català cal consultar el paràgraf apuntat per localitzar la forma del català general.

2.a *prep.* @ (3.2.12; 4.15.11; 4.16.1)
ababol *m.* **1.** (5.4)
ababolera *f.*
abadejo *m.* **1.** (3.2.3.1)
abadia *f.* **5.**
abarrerar *v.tr.*
abarumar *v.refl.* Tenir el cap poc clar, emboirat.
abatanar *v.tr.* **2.**
abategar *v.intr.* Bategar.
abatollar *v.tr.* **1.**
abast *m.* I **2.a)**
abastir *v.tr.*
1.abella *f.* **1.**
abellerol *m.* **2.**
abellir I *v.tr.* **2.**
abellota *f.* **1.** (5.6)
3.abeurador *m.* **1.**
ablavir *v.tr.* Blair, fer molt de mal o reduir violentament a inutilitat.
aborregar *v.refl.* Semblar no gaire intel·ligent.
aborrillonar *v.refl.* Quallar-se la llet. (3.1.2.8.1)
aborronar *v.tr.* **1.a)b)**
abrabonar *v.tr. i* refl. Abraonar 1.4. (3.2.9.1)
abromar *v.refl.* **a)** Marcir-se el blat abans de madurar.
aburnar *v.tr.*
acabar *v.tr.* o *intr.* @ (4.15.15; 4.18.1.11)
acabussar *v.tr.* **1.**
acaçar *v.tr.* **1.** (5.2)
acaminar *v.tr.* (3.2.12)
acapissar *v.tr.* Acabussar, tirar de cap o amb força sobre algú o sobre alguna cosa.
acapta *f. Anar a l'acapta*: arruïnar-se.
aclucar *v.tr.* I. **1.**
acodir *v.intr.* @ (*3.1.2.8.3)
acodit *m.* Acudit, idea enginyosa o repentina.
acomboiar I *v.tr.* **7.**
acometre *v.tr.* **1.2.**
aconduir *v.tr.* **4.**
aconduït,-ida *part. pass.* i *adj.* **b)**
aconhortar *v.refl* **2.a) 4.**
acoquinar *v.tr.* **2.**
acorar *v.tr.* III **1.**
1.acordar *v.tr.* i *pron.* III (4.16.7)
acotit,-ida *adj.* + Atapeït, en general.
acotolar *v.tr.*
acotxar *v.tr.* **1.a) 2.b)**
acurçar *v.tr.* **1.**
adan *m.* Només en la frase feta *anar fet/paréixer un adan*: descurat en el vestir, brut.
adés *adv.* I **1.** (4.15.5)
adéu *interj.* (5.5)
adiós *interj.* (5.5)
adobacossis *m.*
adobar *v.tr.* **2.d) 3.**
adonar *v.refl.* **I.**
adova *f.* 1.Tova.
afaitar *v.tr.* **2.a)**
afalagar *v.tr.* **2.**
afan *m.*
afanar *v.refl.* **1.a)b)**
afanós,-osa *adj.* **1.**
afaram *f.***5.** + Ganes molt intenses de menjar.
afenyar *v.refl.* Afanyar I.
1.afollar *v.tr.* **4.**
afonar *v.tr.* i *refl.* @ (4.15.15)
afores *f./m.pl.* (4.3.6)
afortunat,-ada *adj.* **3.** (4.18.2.6.4)
afruixar *v.tr.*
afumat,-ada *adj.* **1.a)**
agarrar *v.tr.*

agaús *m.* **1.**
agenollar *v.refl.*
agon *adv.* (3.2.9; 4.15.10)
agonitzar [aɣonizá] *v.intr.* **1.2.** (3.2.4.2)
agranar *v.tr.* I **1.2.** (5.1)
1.agre I *adj.* **1.** (4.18.2.6.4)
2.agre *m.* **6.a)**
aguait *m.* **3.** *A l'aguaita.*
aguaitar *v.intr.* **3.a)**
aguantar *v.tr.* @
aguardar *v.tr.* **3.**
aguasil *m.* **1.b)**
1.àguila *f.* I
1.agulla *f.* @
ahir *adv.* **1.** (4.15.6)
aidar *v.intr.* i *tr.*
aigua *f.* @ (2.4; 4.15.1)
aigualera *f.*
aigüera *f.* II **3.**
1.aïna *f.* II **1.3.** + Qualsevol estri que serveix per cuinar.
airada *m.* **1.**
aire *m.* I **1.** *Aire de Llevant, aire de Morella.*
airera *f.* Ventada.
aixada [ejʃáɛ] *f.*
aixalma [ejʃálmɛ] *f.*
aixàvia [ejʃáβjɛ] *f.*
aixecar [ejʃeká] *v.tr.* (3.1.2.3)
així *adv.* @ (4.15.8)
aixina *adv.* \ (4.15.8)
aixines *adv.* \ (4.15.8)
1.aixorejar [ejʃoreʒá] *v.tr.*
2.aixovar *m.* [ejʃoβá] **2.** (3.1.2.3)
ajocador *m.* Barra on s'ajoquen les gallines o moixons per dormir.
ajocar *v.tr.* **1.2.** *refl.* **3.5.b)** *tr.*
1.ajustar *v.tr.* **4.**
1.alabat,-ada 1. *part. pass.* Loc. **1.c)** [alaβátsiɣeðéu]

aladre *m.* \ (2.4; 5.1)
albadet *m.*
albarda *f.* I (3.2.6)
albardar *v.tr.* **1.3.a)**
albat *m.* I **3.a)**
albercoc *m.* (3.2.6)
albergina *f.* (3.2.6)
albre *m.* \ I @
alcabot,-ota *m.* i *f.* **2.**
alçar *v.tr.* I II III *refl.* **1.2.4.7.12.**
alcavó *m.* Rec que mena l'aigua de pluja.
alcova *f.* **1.**
alendar *v.intr.* **1.** (5.2)
aleteig *m.*
aletejar *v.tr.* **1.**
alfals *m.* **1.**
1.alfarda *f.* **2.** (3.2.6)
alforges *f.pl.* (3.2.6)
algaravia *f.* **3.**
algatzara [alɣazárɛ] *f.* (3.2.4.3)
algorí *m.* **2.**
algú,-una *adj.* i *pron. indef.* @ (3.2.12; 4.13.3)
alifara [lifárɛ] *f.* **1.**
aligot *m.* Voltor.
1.all *m.* **1.a) 2.** *all de bruixa.* (3.2.18)
allavons *adv.* (4.15.14)
allavonses *adv.* (4.15.14)
allumenar *v.tr.*
almeja *f.* (*5.5)
almodí *m. ant.* **2.**
almònia *f.* Almoina. (3.2.19)
almorda *f.* A l'horta, forat en les travesses dels braçals que, tapat, no deixa passar l'aigua.
alsí *m.* Sina.
1.alt *adj.* (*f.* **alta**) @ (3.2.13.1)
altiró *m.*
altíssim,-ima *adj. superl.* (3.2.11)

altre, altra I *adj.* i *pron.* @ (4.1.1.3; 4.1.2; 4.13.3; 4.15.6; 4.15.12.1; 4.16.5)
amagar *v.tr.* **1.2.** (4.5.2.1; 4.5.3/4)
amagat, d' *adv.* **3.a)**
amagatall *m.* **1.**
amagatons *A amagatons.*
amaitinar *v.intr.* (*3.1.2.8.5)
amanida *f.* **2.**
amanir *v.tr.* En especial, la roba i **b)**.
1.amant *m.* **4.** (3.2.13)
amanta *adv.* (4.15.2)
amarg,-arga *adj.* **1.2.3.**
amargor *f.* **1.2.**
1.amarrir *v.tr.*
amerar *v.tr.* I (3.1.2.6)
amic,-iga *m.* i *f.* @ (2.4; 4.15.17)
amidar *v.tr.* **1.**
amistançar *v.refl.* **2.b)**
amo *m.* **1.**
amoglar *v.tr.* Ajustar a un mogle.
amoïnar *v.tr.* @
amolar *v.tr.* I **4.**
amollar *v.tr.* @
amor *f.* @ (2.4; 4.1.1.2)
amoreta *f.* **3.**
amorrar *v.tr.* I **1.2.** *refl.*
ampolla *f.* **1.** (4.16.6)
amprar *v.tr.* \ I **2.3.**
amunt *adv.* @ (3.2.13)
ànada [anáɛ] *f.* Àneda.
anadons *m.pl.*
anagüells *m.pl.* Peça de roba interior del vestit tradicional de la dona.
anar *v.intr.* i *refl.* @ (4.18.1.7)
anca *f.* **1.**
andiot *m.* Indiot 2.
1.anell [neλ] *f.* @ (4.3.7)
angorfa [eŋgɔ́rfɛ] *f.* (3.1.2.3)
ànic *m.* \ (3.1.2.2; 5.5)
animal *m.* @ (4.4.2)
animeta *f.* I **1.** II **2.** (3.1.2.1)
1.anit *adv.* La nit proppassada. (4.15.6)
ansa *f.* I
ànsia *f.* **1.2.3.7.** *Ànsies.*
1.antera *f.* **1.**
antes *adv.* @ (4.15.5/11)
antosta [entɔ́stɛ] *f.* **1.**
2.antre,-a *pron.* i *adj.* Veg. **altre.** (4.13.3)
anutjar *v.tr.* Enutjar 1.
any *m.* @ (2.4; 3.2.13)
anyoradís,-íssa *adj.* \
anyorar *v.tr.* i *refl.* \
apa! [apɛ] *interj.*
apanyar *m.tr.* **1.2.4.** *refl.* **8.**
aparar *v.tr.* **1.a)**
aparell *m.pl.* **3.**
apegalós,-osa I *adj.* @
apegar *v.tr.* @
apellit *m.* (5.5)
apenedir *v.refl.* \
àpio *m.* Api.
apoquetet *adv.* (4.4.1; 4.15.3)
apret,-eta *adj.* **1.** + Avar.
aprovoir *v.tr.* Proveir, abastar, fornir.
apujalar *v.tr.*
2.ara I *adv.* **1.** (4.5.6.1; 4.15.5/11/17)
aragonés,-esa *m.* i *f.* i *adj.* **1.** (3.1.1.8)
aram *m.* **1.**
arbanyil *m.*
arbolori *m.* Dret a comprar la finca del veí.
arena *f.* **1.** (3.2.13.2; 5.1)
argadells *m.pl.* **1.** Sàrria, dues a cada costat dels bagatges.
argelaga *f.*
argila *f.*
argoir *v.intr.* Argüir 5.6. (3.1.2.8.3)
arguillat,-ada *adj.* Arguellat, magre i

descolorit, d'aspecte malaltís. (3.1.2.8.1)
armari *m.* **1.2.** (4.6.1.1)
2.armella *f.*
armellera *f.* (3.2.8)
armosar *v.intr.* i *tr.* i *m.* Esmorzar.
2.arna *f.* **1.** (5.1)
arnilla *f.* (*3.1.2.8.1; 3.2.19)
arpiots *m.pl.* **1.**
arquet *m.dim.* @ Loc. *Fer l'arquet.*
arracada *f.* **1.** (4.5.6.1)
arrampillar *v.tr.* Fig. Fermar amb dents i ungles.
arrampar *v.refl.* Enrampar.
arrapar *v.tr.* **1.4.** *refl.* + Arreplegar amb afany alguna cosa del terra, en especial confits en una celebració, en un bateig, etc.
arrastrar *v.tr.* **2.**
arre! *interj.*
arrecolzar *v.tr.* \ **1.**
arredolar *v.tr.* **3.**
arremullar *v.tr.*
arrencar *v.tr.* \ @
arretirar *v.tr.* \
1.arreu *m.pl.* **4.**
1.arri *interj.* **1.**
2.arriar *v.tr.* **1.**
arribar *v.intr.* I @ (4.15.9; 4.18.1.7)
arriendes *f.pl.*
1.arrimar *v.tr.* **1.**
arrinconar *v.tr.*
arringlerar *v.tr.* Arrenglerar.
arriscar *v.tr.* **1.**
arromangar *v.tr.* \ @ (3.1.2.7)
arropenjar *v.tr.* \ @
arropir *v.* \ **1.** *tr.* **2.** *refl.* + Fig. Acovardir (3.1.2.8.3)
arroplegar *v.tr.* \ @ (3.1.2.8)
arròs *m.* **1.** (3.1.1.11)
arrossegar *v.tr.* \
arrova *f.*
arruixar *v.tr.* **1.**
arrullat,-ada *adj.* El cabell caragolat formant rulls.
artiste,-ista *m.* i *f.* @ (*4.3.2)
asà *m.*
ascla *f.*
asclar *v.tr.*
asfalt *m.* **2.** (3.2.13.1)
asimort *m.* Ase mort. Només s'empra en la frase feta *pesar com un asimort*, amb el significat de molt pesat, molest. (3.1.2.2.1)
aspecte *m.* (3.1.1.5)
assabelt *adj.* i *adv.* (4.15.2.1)
assarar *v.tr.*
assemellar *v.refl.* Semblar-se.
2.assera *f.* \ (5.5)
assetegat,-ada *adj.*
assevar *v.tr.*
1.assolar *v.tr.* I **4.** II **1.** *refl.*
astorar *v.tr.*
astròleg,-òloga *m.* i *f.* (3.1.2.2)
ataconar *v.tr.* **2.**
atalbar *v.tr.* Només s'empra en la frase feta *fer un sol que atalbe.* (3.2.6)
atansar *v.tr.* **1.**
ataüll *m.* Acte d'ataüllar.
ataüllar *v.tr.* **3.**
atemorir *v.tr.*
atisbar *v.tr.*
1.atissar *v.tr.*
atrallar *v.tr.* Atallar, sortir a l'encontre. (4.16.5)
atrapassar *v.tr.*
1.atràs *adv.*
aturar *v.tr.* i *refl.* @
2.atxa *f.*
auca *f.* **1.4.**
au-siau *interj.* (*5.5)

au-siguen *interj.* (*5.5)
avarca *f.*
avena *f.*
avesar *v.tr.*
avespa *f.* \ **1.**
avesper *m.* Niu d'una colònia de vespes.
1.aviar *v.tr.* **2.**
avorrir *v.tr.* i *refl.* @ (3.1.2.8.4)
avui *adv.* **1.2.** (4.15.6)

babalà *A la babalà.*
babau *m.* **1.**
babero *m.* (*5.5)
bací *m.* **4.**
bacinada *f.* **2.**
bacinilla *f.* **1.**
baciu *m.* **1.**
baciva *f.* **1.**
badall *m.* I **1.**
badallar *v.intr.* **1.**
badar *v.intr.* II **2.** + i *refl.* Esquedar-se un objecte no gaire gran: *M'ha caigut el plat i s'ha badat. Esta tassa està badada.*
badina *f.* Braç d'aigua d'un riu que queda entre dues llenques de terra i que té poc corrent// Toll gran. (5.4)
bafurós,-osa *adj.*
baiard *m.* **1.**
baixar *v.intr.* i *tr.* @ (3.2.2)
bajacada *f.* Cop donat amb la mà o amb una espardenya.
bajoca *f.* **2.** + Persona que mostra escassa intel·ligència.
bajocam *m.* Multitud de bajoques.
baladre *m.* **1.**
balandram *m.* Malvestit i maldestre de moviments.
2.baldador *m.*
baldar *v.tr.* II **1.**
baldejar *v.tr.* Brandar les campanes.
baldeta *f.* Baldó.
baldiri *m.* Persona desvergonyida, poc formal.
baldragues **2.** *m.*
1.balejar *v.tr.* Passar la carda a certes matèries filamentoses, com la llana, el cotó, etc., per preparar-les per a ésser filades.
baliga-balaga *m.*
balloca *f.* **2.**
bambarot *m.* Persona que parla cridant sense que n'hi haja necessitat.
bambolla *f.* **1.2.**
banastro *m.* Espècie de cove, més gros i alt que els coves ordinaris.
bancal *m.* III **1.** (5.1)
bandívol *m.*
banyar *v.tr.* **1.2.** (5.1).
barafunda *f.* Amuntegament d'objectes.
2.baralla *f.*
2.barallar *v.tr.*
barandat *m.* Barana.
2.barat,-a *adj.*
barbacana *f.* **2.**
barballa *f.*
barandel *m.* Acte de colpejar fort algú.
barbacana *f.* **2.**
bardissa *f.* Herbassar.
bardo *m.*
barita-bambaró, a la *loc.* D'una manera infundada, sense reflexió, sense saber bé el que es fa.
1.barral *m.* **5.**
barranc *m.* (2.4)
barrancada *f.* **1.2.**
barrinar *v.tr.* **1.2.3.**
barruga *f.* \ **2.3.** (3.1.2.3.2)

barrumbada *f.* **1.**
barrumfaina *f.* Fullaraca.
barrusca *f.* **1.**
1.barsa *f.* **1.** (4.18.2.6.2)
barsar *m.* Mata de barses o plantes espinoses.
basca *f.* **4.a)**
bascoll *m.* \ **1.** (3.1.2.3.2)
bascollada *f.*
bassa *f.* **1.4.**
bassura *f.*
3.bast,-a *adj.* (4.4.2)
batall *m.* **1.**
1.batallar *v.tr.* **3.**
batan *m.* **2.**
batre *v.tr.* Aquest verb només és vigent en el sentit d'agitar, remenar, a cops de forquilla, aliments líquids o pastosos a fi de provocar la incorporació d'aire (en ocasions tot barrejant alhora diverses substàncies) per fer-ne una massa flonja. *Batre ous.*
batxiller,-era *m.* i *f.* **3.4.5.** (4.4.2)
batxillerejar *v.intr.* **2.**
baubo,-a *adj.* (3.2.6)
baül *m.* **1.** (5.2)
bé, ben *adv.* @ (4.5.3/4; 4.5.6.1; 4.7.2; 4.15.20)
1.bec *m.* II **2.**
becada *f.* **3.4.**
1.bel *m.* **1.**
belar *v.intr.* **1.**
bellugar *v.intr.* **2.3.** *refl.* **4.** *tr.*
bena *f.* **1.** (4.8.1)
berenar *v.intr.* i *m.* **1.** (3.1.2.5)
berjaio *m.* Besavi.
bernat *m.* II. **3.** *Bernat pescaire.*
1.bes *m.* (4.4.1; 5.1)
bestiar *m.* **1.**
beure *v.tr.* @ (3.1.1.1)
bigòrnia *f.* **1.**
1.bigot *m.* **1.** (5.2)
birbar *v.tr.*
birla *f.* \ 1. **1.**
bisbe *m.* **1.**
bisbot *m.*
blanc *adj.* i *m.* @
blanquejar *v.tr.* I **1.**
blat *m.* @ (3.2.14/18)
blau, blava I *adj.* @ (2.4; 3.2.5). II *m.* **1.2.4.**
bleda *f.* **1.a) 4.** (4.15.10)
bo (i sa var. **bon**) **bona** *adj.* @
1.boc *m.* **1.**
1.boç *m.* **1.**
bocatova *m.* i *f.* Bocamoll **5.**
bocí *m.* **1.** + Tros de qualsevol cosa ('tros' és inusitat i és sentit pels parlants fragatins com a castellanisme).
bòfio *adj.*
3.boga *f.*
bogal *adj.* Franc, que parla sense embuts.
boira *f.* **1.**
1.boix *m.* I **1.**
1.boixa *f.* **2.**
1.boleta *f.* **1.2.**
bolic *m.* **1.2.**
bolimaga *f.*
bollir *v.intr.* i *tr.* @ (*3.1.2.8.3)
bonatxo,-a *m.* i *f.* Massa bo i condescendent.
bonico,-ica *adj.* (*5.4)
bonjan *m.*
bonyís *m.*
bordó *m.* Marge.
borra *f.* **1.8.**
borraina *f.* **1.**
borrassa *f.* **2.**
borrec *m.* **1.**

borrilló *m.* Cagalló.
borrim *m.* **2.**
bossa *f.* @ (2.4)
2.botera *f.* **1.**
boterina *adj.* Figa no del tot madura.
botifarra *f.* + Tuti.
botiga *f.* **3.**
botiguer,-era *m.* i *f.* **1.**
botja *f.* **5.**
1.bou *m.* I **1.2.** (3.2.5)
bova *f.* **1.2.**
braç *m.* @ II **18.21.** III **2.**
braçada *f.* **1.**
braçal *m.* **4.**
1.braguer *m.* **3.**
1.bram *m.* **1.2.**
1.brama *f.* Esquellotada.
branquil *m.*
1.bres *m.* **1.** (5.1)
bresca *f.* **1.**
bressar *v.tr.* **1.**
brévol,-ola *adj.*
brià *m.* **1.**
brim *m.* \
1.brisa *f.* **1.**
bròcul *m.*
1.broma *f.pl.* **2.**
bromall *m.*
bromera *f.*
brusa *f.* **1.2.**
1.brut, bruta *adj.* II @
brutícia *f.* **1.** + Brutesa 1.
bucoi *m.* (3.1.2.8)
1.buba *f.* **2.**
2.bufador *m.* **1.g)**
bufeta *f.* **1.a)**
bufit *m.* **1.2.**
bugada *f.* **1.**
bugot *m.* **1.**
buitre *m.*
1.bujol *m.* **1.**
buro *m.* Mescla d'argila i aigua que resta al fons de les basses quan aquestes minven de nivell.
burrada *f.* **2.**
burxar *v.tr.* **1.2.** (3.2.2.1)
busson *m.* (*5.5)
butanero *m.* (*4.3.8)
butxaca *f.* **2.** (3.1.2.1)

2.ca *f.* (4.4.1; 4.16.9; 5.3)
cabana *f.* **1.**
cabanyera *f.* Camí ramader de dret públic.
cabecinal *m.*
cabell *m.* **1.2.4.g)** (2.4)
cabirot *m.* Cabiró 1.// Persona que mostra escas a intel·ligència.
cabiscol *m.* Capitost d'una colla de xiquets.
cabòria *f.* **2.**
cabòssa *f.*
1.cabotada *f.* **1.**
1.cabra *f.* I **1.** II **3.6.** (2.4; 4.15.16)
cabre *v.intr.* **1.2.** (4.18.2.11)
cabrelles *f.pl.*
cabrit *m.* **1.8.** (4.15.16)
cabusseta *f.*
cabussó *m.* **1.**
cacarejar *v.intr.*
cada *adj.* **1.** (2.4; 4.10.4.1)
cadagú *pron.* (*3.2.9)
cadell *m.* I **1.2.** (3.2.18)
cadena *f.* (2.4; 3.1.1.1)
café *m.* **1.2.3.** (3.1.1.8)
cagaleta *f.* Cadascuna de les boles dures que constituexen els excrements de les cabre , ovelles, conills, etc.
caganius *m.* **3.**
caixa *f.* I **1.2.3.** (3.2.2; 5.3)

1.caixer *m.* **2.**
caixo *m.pl.* omés en la frase feta *menjar a dos caixos* (=menjar de pressa).
caixó *m.* **1.3.** (2.4)
1.cala *f.* **2.**
3.calabre *m.* \ (3.2.19)
calaixera *f.* **1.**
calamarsa *f.*
1.calamarsada *f.*
calandari *m.* \@ (3.1.2.8)
calàndria *f.*
calbo,-a *adj.* (*5.5)
1.calcer *m.*
calcilla *f.*
calçotí *m.* (4.1.1.1; 4.9.1; 5.6)
calder *m.*
caldo *m.* **1.** (5.5)
caldós (vegeu **galdós**)
caldre *v.intr.* **1.** (3.2.14.1; 4.18.2.13)
calipàndria *f.* \
caliquenyo *m.*
calitja [kalítʃɛ] *f.* **2.**
caliu *m.* **1.**
callar *v.intr.* **1.a)** (4.15.12.1; 4.16.7)
calor *f.* **1.2.**
calvari *m.* **3.**
calvera *f.* Calvície.
camal *m.* **1.7.**
camames *f.pl.* Badomeries, notícies falses.
camí *m.* **1.a)** *lo camí vell* **b)** *Camí de carro* **5.** Loc. **a)** (4.13.3; 4.15.7/19; 5.3)
caminar *v.intr.* @ (4.16.4)
camisa *f.* **1.** + Muda de les serps.
camisola *f.* **2.**
camp *m.* @ (3.2.13.3)
1.campaner *m.* **4.**
1.cana *f.* **3.**
1.canalera *f.* **1.**
canaleta *f.* Rabada.
canaló *m.* **1.**
canalla *f.* **3.4.**
canallada *f.* **1.**
canalleta *f.* **1.**
canallussa *f.*
cançó *f.* **1.**
cançoncillos *m.pl.* (*5.6)
2.càndil *Sucre càndil.*
candongues *f.pl.* Foteses, coses sense gaire valor o importància.
1.canella *f.* I **1.**
cànim *m.* **1.a)** (3.1.2.2)
canina *f.*
canís *m.* **1.**
cansat,-ada *adj.* **1.2.** (3.2.15)
1.cantal *m.*
cantalada *f.* **1.**
cantar *v.tr.* i *intr.* @ (4.18)
cànter *m.* **1.** (3.2.7)
cantereller *m.* Terrisser, que fa cànters i altres atuells de terrissa.// Post amb forats redons, que està posada horitzontalment i serveix per sostenir els cànters.
1.cantó *m.* **1.2.3.4.**
canutilla *f.* Planta de l'espècie *Phragmites communis.*
canviar *v.tr.* o *intr.* **1.2.3.4** (3.1.1.10)
canya *f.* I **1.** II **1.** (2.4)
canyo *m.* Petita cova a l'interior de les cases i masos on es guarden aliments (patates, panís, etc.) i, en especial, les tenalles plenes d'oli o d'aigua i tonells de vi; celler.
1.cap *m.* @
2.cap *prep.* **2.** (4.16.3)
3.cap *pron.* **1.2.** (3.2.13.3; 4.15.12)
capa *f.* **1.10.** (2.4)

capaç,-a *adj.* **2.3.** (4.3.4)
2.caparra *f.* (5.4)
capçal *m.* **6.**
capellà *m.* **2.**
capellet *m.* Petita gorra emprada per cobrir i protegir el cap dels nadons. (4.4.1)
capicular *v.tr.*
1.capó *m.* **1.**
capotàs *m.* Capatàs.
capsa *f.* **1.** (5.3)
capsegall *m.* \ **1.**
capsot *m.* **6.**
captarrera *m.* Capterrera 1.
car,-a *adj* (3.2.7)
cara *f.* @ (2.4; 4.4.2)
carabassa *f.* @ (3.1.2.5)
1.carabassí *m.* **2.**
caragol *m.* 1 **1.b)** *Caragol bover*. (3.1.2.5)
caragolada *f.* **1.2.**
carallot *m.*
caramel·lo *m.* **1.2.** (3.1.2.5)
caramull *m.* 1
carbó *m.* **1.** (4.16.6)
1.carcàs *m.*
carderola *f.* **1.**
carfoll *m.* \
caridat *f.* (3.2.16)
carn *f.* @ (4.12.3)
carnistoltes *f.* (3.1.2.8)
carnús *m.*
carpir *v.refl.* Es diu, en especial, del blat encara sembrat.
2.carquinyol *m.* **1.**
carranyós,-osa *adj.* Malmarrós, enfadat.
carràs *m.* Ganxo, croc.
carrasca *f.* **1.** (5.1)
carrassa *f.*
carratell *m.* \ (3.1.2.8)
carrater *m.* \ **2.** (4.3.8)
carratera *f.* **1.2.** *Carratera de Santiago.* (*3.1.2.8)
carrau *m.* **1.4.**
carrer *m.* **1.** (3.2.7; 4.12.1; 4.13.3; 4.16.6)
carro *m.* @ III (2.4; 3.1.2.8)
carroll *m.*
carrutxa *f.*
carta *f.* @ (4.8.2)
1.cartró *m.*
carxofa *f.* **1.4.**
carxot *m.* **1.** (2.4; 3.2.2.1)
carxotada *f.*
casa *f.* @ (2.4; 3.2.17; 4.10.4.1; 4.16.3)
1.casca *f.* **1.**
cascadura *f.*
cascar *v.tr.* **4.**
cascàrria *f.* Brutícia endurida i adherida a una superfície.
cascavellico *m.*
casco *m.* \ **2.7.**
2.casera *f.* **1.**
casi *adv.* i *conj.* \ **2.** (4.15.9)
casibé *adv.* i *conj.* (4.15.9)
casolà,-ana *adj.* **1.2.**
cassa penes *loc. adv.* A penes. (4.15.13)
cassapiu *m.*
cassola *f.* **1.**
castell *m.* @ (3.2.18)
catacroc *m.* **2.**
catàleg *m.* (3.1.2.2)
cataplasma *m.* **1.**
catastro *m.* Cadastre.
caterva *f.*
catorze *adj.* (4.14.4)
catraques *f.pl.*
catxamona *f.* **1.**

catxap *m.* (5.1)
catxassa *f.* **1.**
catxurro *m.* **2.**
1.cau *m.* @
caure *v.intr.* @ (4.18.2.5)
cavall *m.* @ (2.4)
cavalló *m.* **2.3.**
cavil·lar *v.tr.*
ceba *f.* @ (3.1.1.1)
cegallosa *f.*
1.cel *m.* @ (2.4; 4.15.15)
celedònia *f.* Coqueta plana, de forma oblonga o rodona, feta de rent, farina, ou, sucre i oli. (*Magdalena* 3)
1.cell *m.*
cellada *f.* Nuvolada llarguera estesa damunt l'horitzó o damunt una muntanya.
celosia *f.* \
cementeri *m.* (3.1.1.1.)
cendra *f.*
1.cendre *v.tr.* **1.** (3.1.1.5)
2.cendrer *m.* **3.**
cendrosa *f.* Nom vulgar de l'oidium, malaltia de les vinyes.
cepillo *m.* (5.5)
cerç *m.*
cerçada *f.*
cercera *f.* Ventada forta del N●.
cercinyol *m.*
cernedores *f.pl.* Bastiment per a cendre la farina.
cervell *m.* **1.**
cervesa *f.* **1.** (4.12.1; 4.16.6)
ciego,-a *m.* i *f.* (4.4.1; 5.5)
ciervo *m.* (*5.5)
cigarro *m.* **1.2.** (5.5)
ciguela *f.* \ Membre viril, en especial en el llenguatge d'homes adults.
cigüenya *f.* (5.5)
ciller *m.* (3.1.2.8.1)
1.ciment *m.* **1.** (3.2.13)
cine *m.* (3.1.2.2.1; 4.6.1)
cingla *f.* **1.**
1.cinta *f.* **3.7.**
cintó *m.* **2.** (4.9.1.2)
ciprés *m.* (3.2.2.2)
cirera *f.* I (4.15.11)
cirereta *f.* **2.**
1.cistella *f.* **1.** (4.15.11)
ciudat *f.* (*4.5.2)
civada *f.* **1.**
civilitzar [siβilizá] *v.tr.* (3.2.4.2)
clafoll *m.* Tavella.
clar,-a *adj.* @ (4.18.2.1.1)
1.clara *f.*
clarejar *v.intr.* **2.3.**
clarion *m.* 1.Clarió.
claror *f.* (3.2.18)
clatell *m.*
clatellada *f.*
clatellot *m.*
clatxera *f.* Clapera, rodera fonda de carro.
1.clau *m.* **1.**
2.clau *f.* **1.** (3.2.5; 5.5)
clavell *m.* **3.** *Clavell de Santalompí*: l'espècie *Dianthus barbatus*.
clavellinera *f.* **1.**
clin *m.* \
clot *m.* (3.2.14)
coa *f.* \
cobertora *f.* **1.**
1.coça *f.* **1.** (5.6)
codís *m.*
coent,-enta *adj.* @ (4.3.4)
coix,-ixa *adj.* **1. 2.** (3.2.2)
coixí *m.* **1.2.** (3.1.2.8.4)
colgar *v.tr.* **4.5.**
còlic *m.* **2.** *Còlic misereri.*

1.coll *m.* @ (3.2.18)
3.collar *v.tr.* III. **3.4.**
4.collar *v.tr.* **5.**
1.collera *f.* **1.**
collir *v.tr.* **2.** (3.1.2.8.4; 4.18.2.9)
collverd *m.*
colom *m.* **1.** (2.4)
colomet *m.* Cromo, cromolitografia de mida petita destinada a ésser colleccionada.
color *m.* @ (3.2.7)
colxa *f.* **1.**
com *adv.* i *conj.* @
comare *f.* **3.**
començar *v.tr.* **1.2.** *intr.* **a)**
companyia *f.* @ (4.15.12)
comportar *v.refl.* **4.** (4.5.6.1)
comprar *v.tr.* **1.** (4.5.6; 4.8.1; 4.9.1.2; 4.9.2)
comptar *v.tr.* @ (3.2.13.3)
comuniste,-a *m.* i *f.* (*4.3.2)
conciència *f.* (3.1.1.7)
conéixer *v.tr.* @ (4.7.1; 4.18.1.10)
coneiximent *m.* @ (3.1.2.8.1)
2.confit *m.* **2.**
confrari *m.* Membre d'una confraria.
confraria *f.* **1.**
congost *m.*
conhort *m.* Acord satisfactori.
conill *m.* I **1.** *Conill de gàbia* (=conill domèstic). *Conill de mont* (=conill silvestre). (3.1.2.8.4; 4.18.2.6.2)
conilla *f.* **1.2.**
conillera *f.* **1.3.a)**
conquillo *m.* Almesquí. (3.2.17)
conrear *v.tr.* **4.**
conreo *m.* Acte i efecte de conrear les terres: *terres de conreo.*
content,-enta *adj.* @
contentura *f.* Contentació, alegria.
contornada *f.*
contra *prep.* (3.2.12; 4.5.2)
contrariedat *f.* (*3.2.16)
conyac *m.* (4.12.1)
cop *m.* [@ - V, VI]
còpuls *m.pl.* Galteres, paratiditis.
coquembou *m.* Coca que es fa per Pasqua Florida en forma, generalment, de cèrcol que du ous durs de guarniment. (4.16.2)
coquiller, coquillera *m.* i *f.* Persona que fa cócs, coques, panillons, etc.// La massa amb la qual es fan cócs, coques, panillons, etc.
1.cor *m.* @ (3.2.7; 4.6.2)
corada *f.* **2.**
coralet *m.* **2.a)** (5.1)
coranta *adj.* \ (4.14.1)
coratge *m.* **2.** (3.2.3.1)
1.corb *m.* **1.5.**
1.corcó *m.* **1.**
cordell *m.* **1.** (5.2)
2.corder *m.* (5.1)
1.corn *m.* I **1.** II **1.** III @
cornut,-uda *adj.* **1.2.**
coroneta *f.* **2.a)b)3.**
corpenta *f.* **2.**
corralota *f.* **1.** Clos per a tancar el bestiar.
corre-cuita *A corre-cuita.*
correguda *f.* I **1.** // **2.**
correndera *f.*
corrent *f.* @ (4.3.6)
corrents *adv.* (4.15.19)
córrer *v.intr.* @ (4.15.19; 4.18.1.7)
corrinxo *m.* Rotllana de persones: *les veïnes encara fan corrinxo a la porta de ca seua.*
corrípies *f.pl.*
corrupció *f.* **1.2.**

1.cortina *f.* **1.**
cosa *f.* @ (2.4; 4.10.4.1; 4.13.3; 4.15.17; 4.18.1.7)
cosca *f.* Restes d'una fruita seca.
cosco *m.* Restes d'una fruita tova.
coscoll *m.* **3.**
1.coscollar *m.*
cosí,-ina *m.* i *f.* **1.** (4.10.4). *Cosí-germà. Cosí-prim.*
1.cosir *v.tr.* @ (3.1.2.8.4; 4.8.2; 4.9.1)
cosset *m.* **1.3.b)**
cossi *m.*
cossigolles *f.pl.*
cossiguetes *f.pl.*
1.costa *f.* III **1.2.** IV (4.16.6)
costella *f.* @
costereta *f.* Via urbana de curta longitud i pendent més o menys pronunciat.
costum *m./f.* **1.** (4.3.6)
costuró *m.*
cotifuig, de *Loc.* Fer quelcom corrents i d'amagat.
cotx *interj.* **1.**
cotxillo *m.* \ (3.1.2.8.3)
cotxó *m.*
2.coure *v.* I.*tr.* **1.2.3.** II.*intr.* **1.2.3.a)b)**
covarxa *f.* **2.**
covatxa *f.*
creiximent *m.* \ (3.1.2.8.1)
2.cremallera *f.* **1.**
cremalles *f.pl.* \
1.cremar *v.tr.* i *intr.* @ (4.18.1.10)
1.cresol *m.* \
crestó *m.* **1.**
creu *f.* @ (3.2.5)
creure *v.intr.* i *tr.* @ (2.4; 3.1.1.1; 4.18.25)
cridar *v.tr.* @ (4.16.5)
crivar *v.tr.*
crivassa *f.* **1.2.**
crivassar *v.tr.* Esquerdar.
1.crivell *m.*
crossa *f.* **4.**
cru, crua *adj.* @
cruatelles *f.pl.*
1.cuba *f.* **1.**
cuberta *f.* Sostre sense teules.
cúbia *adj.f.* *Boira cúbia*: boira espessa.
cucullada *f.*
cucut *m.* **1.**
cuinar *v.tr.* @ (4.15.4)
1.cuit, cuita *part. pass.* i *adj.* **1.6.**
cuixot *m.* **4.**
cul *m.* @
culastre *m.* Calostre, la primera llet de la femellla després d'haver parit. (3.1.2.8)
culera *f.* **1.**
cullera *f.* @
cullerada *f.* **1.**
cullerot *m.* **2.**
curar *v.tr.* **2.3.** (4.9.3)
curcar *v.tr.* (*3.1.2.8)
curcó *m.* Corc, insecte que rosega i destrueix cereals.
2.cureta *f.*[178]
curiós,-osa *adj.* **2.4.5.**
1.curriola *f.* **1.**
curva *f.* @ (5.5)
cútio, cútia *adj.* Persona sense esme, sense iniciativa.
cutxamander,-era *m.* i *f.* (5.6)
cuvard,-ada *adj.* Covard, que té por del perill.

[178] Si més no a Fraga i Mequinensa, de moment, no es tracta de cap mot fantasma (veg. *DECat*, II, pàg. 1111).

1.dalla *f.* **1.**
dalló *m.* Dalla gran.
dalt *adv.* i *prep.* @ (3.2.13.1)
damunt *adv.* i *prep.* @ (4.15.18)
dar *v.tr.* \ (4.6.1)
davall *adv.* i *prep.* @ (4.5.2.1; 4.15.18; 4.18.2.6.2)
davant *adv.* i *prep.* @ (3.2.13)
2.de *prep.* @ (4.10.4.2; 4.16.6)
debogar *v.intr.* Manifestar els pensaments sense embuts, amb paraules clares i entenedores.
dècim, dècima *adj.* **1.2.a)**
defora *adv.* i *prep.* @
deler *m.*
delerar *v.tr.* **2.**
demà *adv.* @ (4.15.6)
demaití *adv.* i *m.*
deng-dang [déŋdɛ́ŋ] *m.*
dengú,-una *pron.* (4.13.1)
1.denou *adj.* (4.14.1)
dentrar *v.tr.* \@
1.dependre *v.intr.* **1.2.3.** (3.1.1.8)
2.dependre *v.tr.* \
descabellat,-ada *adj.* **1.**
descapçar *v.tr.* **2.** *Descapçar les cartes.*
descarat,-ada *adj.* **2.**
1.descoar *v.tr.* \
descoscar *v.tr.* Llevar coscolls.
descués *adv.* i *prep.* Després. (4.15.5)
desdentegar *v.tr.* Llevar les dents. (3.1.2.3)
desemparar *v.tr.* @ (3.1.2.3)
desencusa *f.*
1.desermar *v.tr.*
desfeci *m.* Desfici.
desfràs *m.* Disfressa.
desgai *m.* Gaia d'una peça de roba.
desgana *f.* **1.3.**
desganar *v.tr.* **1.**
desgavell *m.* **1.**
desgust *m.* \
desig *m.* @
desipela *f.* Erisipela.
deslligar *v.tr.* **1.a)b)**
1.desllogar *v.tr.* Però és més vigent: *tindre l'os fora del puesto.*
desmadeixar *v.tr.* **1.2.3.**
desmeligar *v.refl.* Riure excessivament d'algú o d'alguna cosa.
desnonar *v.tr.* **2.** *Desnonar una casa, un pis, una masia.*
desnuset,-eta *adj.* Nu. (4.4.1)
desori *m.* **1.2.**
despartir *v.tr.* **a)**
despatx *m.* @ (4.2.3)
despeat,-ada *adj.*
despenjar *v.tr.* **1.2.5.**
despentinar *v.tr.*
despopar *v.tr.*
después *adv.* i *prep.* @ (4.15.5)
después-ahir *adv.* Despús-ahir. (4.15.6)
después-anit *adv.* Despús-anit. (4.15.6)
después-demà *adv.* Despús-demà. (4.15.6)
despulla *f.* **1.a)c)** *Despulla de serp.*
despullar *v.tr.* @
desset *adj.* (3.1.1.8; 4.14.1)
destalent *m.* Descoratjament.
destalentar *v.tr.* Descoratjar.
destavellar *v.tr.*
destorb *m.* Només en el proverbi: *fenya feta no fa destorb.* (4.15.5)
destraçat,-ada *adj.* Mancat de traça, amb escassa cura en fer les coses.
desunflar *v.tr.*
desunglar *v.tr.*

desunió *f.*
desustanciat,-ada *adj.* Pocasolta, que no diu les coses oportunament.
desvetllar *v.tr.* **1.a)**
detràs *adv.* II **1.2.3.***m.*(4.15.20)
deturar *v.tr.*
1.deu *adj.* (2.4)
deu-cents *adj.* (4.14.3)
deure *v.tr.* @ (4.18.1.7)
1.deute *m.* **1.2.** (4.3.6)
devantal *m.* (3.1.2.8)
devuit *adj.* (4.14.1)
dia *m.* @ III *Dia del gos* (2.4)
diable *m.* **5.**
diari,-ària *adj.* i *m.* (4.18.2.10)
diarrera *f.* Diarrea.
dida *f.*
diferent,-a *adj.* (4.18.2.1.1)
diguer *v.tr.* Dir. (*4.19.1.8)
dijous *m.* *Dijous jarder* (=llarder) (4.1.1.1)
dijú, en ** *loc. adv.* **1.b) (3.1.2.8.1)
dijuni ** *m.* **1. (3.1.2.8.1)
dillums *m.* **1.** (*3.2.19)
dimarts *m.* (3.2.7.1)
dinar *v.intr.* I **2.b)c)** II *m.* **1.2.** (4.5.3; 4.15.15)
dingú *pron.* (4.13.1)
dins *adv.* i *prep.* @ (4.15.11)
dir *v.tr.* @ (2.4; 4.18.2.5)
directe,-ecta *adj.* **1.2.** (3.1.1.5)
dissar *v.tr.* (3.1.2.8.1; 3.2.2.2; 4.5.3.1)
1.dit *m.* @ (2.4; 4.12.3; 4.17.3)
1.doble *adj.* I **1.2.3.4.** II **1.2.**
dolçor *f.*
doldre *v.intr.* I **2.** (3.2.14.1)
dolent,-enta *adj.* **4.** (3.2.13)
dolor *m.* **1.2.** (4.15.17)
dona *f.* @ (4.4.2; 4.12.2)
donar *v.tr.* @ (4.6.1)
2.dormidor *m.* **5.**
dormir *v.intr.* @ (4.18; 4.18.2.9)
1.dos *adj.* i *m.* @ (3.1.1.6; 4.14.1)
dotze *adj.* i *m.* @ (2.4; 3.2.4)
dotze-cents *adj.* (4.14.3)
dotzena *f.* **1.** (3.2.4; 4.18.2.6.3)
1.dragar *v.tr.* **1.**
dragó *m.* **2.**
dragueta *f.* Espècie de cuc que, amb les tartanyes, l'empren com a esca els pescadors de canya.
drap *m.* **1.** (2.4)
drapaire,-a *m.* i *f.* **1.** (4.3.3)
dropo, dropa *adj.* **1.**
dugo *m.* **1.** (2.4)
dumenge *m.* \\ (3.1.2.7)
2.dur,-a *adj.* @ (2.4; 3.2.7)
durícia *f.* **2.**

eccehomo [ekʃeɔ́mo] *m.* **2.**
egua *f.* **1.**
eixada *f.* \\
eixam *m.* **1.2.3.4.** (3.1.2.3)
eixereca *adj.* Es diu de les figues assecades: *una figa eixereca* (= una figa seca).
eixeringa *f.*
eixerit,-ada *adj.* (3.1.2.3)
eixeruc *m.pl.* Sospirs en què la inspiració i l'expiració es produeixen amb un moviment convulsiu i que solen acompanyar el plor desfet.
eixida *f.* **1.2.** (3.1.2.3)
eixir *v.tr.* @ (3.1.2.3; 4.15.9/15/19)
eixit,-ida *adj.* **2.**
eixugar *v.tr.* **1.2.** (3.2.2; 5.3)
embafat,-ada *adj.* **2.**
embalum *m.* **1.**
embaràs *m.* **3.**
embarrussat,-ada *adj.* Embolicat amb

roba o vestit fins més amunt de la boca.
emboirar *v.tr.* **1.2.**
embolic *m.* @ **2.** (3.1.2.3)
embolicar *v.tr.* @
2.embossar *v.tr.* \ (3.1.2.6)
embotat,-ada *adj.* Enfadat.
embotir *v.tr.* **1.2.3.** + Entrar en un recinte, espai, que té una obertura: *s'ha embotit a ca teua, t'has embotit los quartos a la butxaca, t'has embotit a dins del cotxe*, etc.
embrolla *f.* **1.** *m.* i *f.* **4.**
embudada *f.* Embut, paraula pronunciada incompletament, sia per defecte físic, sia per intenció de no dir-ho tot.
empandullo *m.* Embolic.
empapussar *v.tr.* **1.**
emparrat *m.*
empastrar *v.tr.* Engrutar, encastar de manera barroera.
empastre *m.* Cosa mal feta, que revela ignorància o manca d'habilitat.
empelt *m.* **1.** (3.1.1.11; 3.2.13.1)
empenya *f.* **1.**
emprendre *v.tr.* I **2.3.4.** (3.1.2.3)
empomar *v.tr.* (3.1.2.3)
empujar *v.refl.*
en *prep.* (4.16.2)
encaldada *f.* Miquel, rebuf.
encantar *v.tr.* Subhastar.
encar/encara *adv.* @ (2.4; 4.5.2.2; 4.15.15)
encarrassar *v.tr.* **1.**
encenall *m.* **2.b)**
encendre *v.tr.* @
encert *m.* **1.2.**
encertar *v.tr.* **1.4.** *refl.*
encetar *v.tr.* **1.** + Pelar o irritar la pell per fregament d'un objecte, en especial les sabates.
enciam [ansjám] *m.* (3.1.2.3.1)
enclavar *v.tr.* **1.**
enclusa *f.* **1.**
encomençar *v.tr.*
endanyar *v.refl.* Irritar-se una ferida per infecció o altre trastorn.
endevinalla *f.* **1.**
endreçar *v.tr.* **I 1.2. II 4.c)**
endret *prep.* III *A l'endret.* (4.16.9)
enfaixugar *v.tr.* Tenir l'ànim cansat, amb ganes de no fer res.
enfarfegat,-ada *adj.* Recarregat, molest per la pesantor.
enfilar *v.tr.* I @; **II** *refl.* **5.**
enfit *m.* **1.**
enforcadura *f.* **2.**
enfotre's *v.refl.* **3.** (*4.3.5; 4.9.3)
enfúnia *f.* Coixinera.
enfurismar *v.tr.*
engalzar *v.intr.* **2.**
enganyapastors *m.* **1.**
enganyifa [eŋgaɲífλε] *f.* (3.1.2.3)
enganxar *v.tr.* **2.3.5.** + Començar a treballar. (3.2.2.1)
engarjolar *v.tr.* **1.**
engollidor *m.* 2.Engolidor.
engollir *v.tr.* (3.1.2.8.3)
engrassir *v.tr.* Alterna, amb menor vigència, amb **engreixar**.
engrineta *f.*
engròs *A l'engròs.*
1.enguany *adv.*
enjugaldrit,-ida *adj.* Delitós de jugar; lliurat als jocs propis d'infants o de joves (persones o animals).
enllestir *v.tr.* **1.**
enquetar *v.tr.* Desafiar, provocar.
enraonar *v.intr.* **2.** (3.2.9)
1.enrajolar *v.tr.* **1.**
enrecordar *v.refl.*

enrellar *v.tr.* **2.**
enriure's *v.refl.* (4.3.5)
enruna *f.* **1.**
enrunar *v.tr.* i *refl.* **1.a)b) 2.**
ensabatar *v.refl.*
ensabonar *v.tr.* **1.3.**
ensalivar *v.tr.* **1.**
ensobinar *v.refl.* **1.2.**
ensopegar *v.tr.* **2.**
ensorrar *v.tr.* **1.**
ensulfatar *v.tr.*
ensumar *v.tr.* **1.2.3.**
enta *prep.* (3.2.12; 4.11.3; 4.16.3; 5.4)
entamunt *prep.* (*4.16.3)
entavall *prep.* (*4.16.3)
entendre *v.tr.* @ (3.1.2.3)
1.enterrador *m.* **2.**
entortelligar *v.tr.* \
entre *prep.* @ (4.1.1.1)
entreixes *adv.* (4.15.4)
entremallat,-ada *adj.* Vivaç i maliciós; que fa dolenteries pròpies d'infants o que fan més gràcia que perjudici.
entrepeu *m.*
entrepussar *v.intr.*
entufat,-ada *adj.*
enveja *f.* **1.2.3.** (4.15.1)
envejar *v.tr.* @
enviar *v.tr.* **1.2.** (4.8.2)
enxís *m.*
enxisar *v.tr.* (3.2.19.3)
1.enza *m.* i *f.* **5.**
ermo,erma I *adj.* **2.**
esbalçar *v.tr.* **2.**
esbandir *v.intr.* **5.**
esbatull *m.* Rebombori.
esbatullar *v.tr.* Fer esbatull.
esbatullat,-ada *adj.* Persona propensa a la xerrera i la gresca.
esbocinar *v.tr.*
esbravar *v.tr.* **3.4.**
esbromar *v.tr.* **1.**
esbufec *m.*
esbufegar *v.intr.* **2.3.**
escabetxina *f.* Matança, gran mortalera.
escaïnar [eskainá] *v.tr.* **3.**
escaire *m.* **1.5.** *Fals escaire.*
escaleres *f.pl.* Escala.
escalfar *v.tr.* **1.** (3.2.6; 4.1.1.1)
escalfir *v.tr.* \
escampadissa *f.*
1.escampar *v.tr.* **1.2.**
escanar *v.refl.* \ **3.**
escantellar *v.tr.*
escarabat *m.* **1.** (3.1.2.5)
escarabatina *f.* Panerola, escarabat de cuina. (3.1.2.5)
escarbot *m.* Escamot.
escarbotar *v.tr.* **3.**
escardalenc,-enca *adj.* **1.**
escardussar *v.tr.* **2.**
escarpi *m.* \ (3.1.2.2.1)
escarramar *v.tr.*
escarramat,-ada *adj.*
escarransit -ida *adj.*
escata *f.* **1.**
escaure *v.intr.* **1.**
esclafir *v.intr.* **3.**
esclatassó *m.*
esclatassonejar *v.tr.* Fer burla impenitent i molesta.
esclatassoner,-era *adj.*
esclop *m.* **1.** (2.4; 3.1.2.3)
escobilla *f.* Raspall.
escoldrufar *v.tr.* Escaldufar 6.
escoltar *v.tr.* @ (4.9.3)
escoltet *m.*
escompa *f.* Mena de granera, més prima que l'escompís, emprada per nete-

jar les eres.
escompador *m.*
escompall *m.* Pala emprada per netejar el forn.
escompar *v.tr.*
escompís *m.* Granera emprada per netejar les eres.
escopinar *v.tr.* @ (3.1.2.8.4)
escorcollar *v.tr.*
escorçonera *f.* **1.**
escorina *f.* Fosquina.
escorpió *m.* **1.**
escotolar *v.intr.* Fer-se lloc amb la força del cos en un seient compartit.
escriure *v.tr.* @ (4.15.4; 4.18.1.3.1)
escrúpol *m.* **3.**
escular *v.tr.* Rompre el cul d'una cadira, d'una capsa, etc.
escumadora *f.*
escurçar *v.tr.*
escuro,-a *adj.* Fosc.
esfarair *v.tr.* (*3.1.2.5)
esfilarxar *v.tr.* Esfilagarsar.
esfregar *v.tr.* (3.1.2.3)
esfregolar *v.intr.* Estossegar, aclarir la gola.
esfregues *f.pl.*
esfuriar *v.tr.* Espantar persones i, en especial, animals voladors: aviram, mosques, moixons, etc.
esgall *m.*
esgallar *v.tr.*
esgallerús,-ussa *adj.* Persona poc formal, que no fa fas de ningú.
esgambi *m.* (3.1.2.3)
esgarranyar *v.tr.*
esgarrapada *f.* **1.**
esgarrapar *v.tr.* **1.2.7.**
1.esgarrar *v.tr.*
1.esgarrat,-ada *adj.* **1.**
2.esgarrat,-ada *adj.* **1.**
esgarrifar *v.tr.* **1.**
esgarrifós,-osa adj.
1.esgarro *m.*
esgarronar *v.tr.*
esguitinyar *v.refl.* Barallar-se fortament de paraula.
esgrenyús *m.* Floc de cabells desordenats.
esguillef, d' *loc. adv.* Obliquament, de gairell. (2.4; 3.2.8)
esllinguit,-ida *adj.*
esllisada *f.* Relliscada.
esllisar *v.intr.* o *refl.*
esme *m.* \ **3.5.** *Perdre l'esme.*
1.esmola *f.*
esmolar *v.tr.* **1.**
esmolet *m.* **1.**
esmonyir *v. refl.* Esmunyir 4.5.
espaciet *adv.* (*4.4.1; 4.15.3)
espadar *v.tr.* **2.**
espantar *v.tr.* @
espargir *v.tr.* **1.**
1.esparpillar *v.tr.* **3.**
1.espàrric *m.* **1.** (*3.1.2.2)
espartenya *f.* (3.2.19.3)
esparver *m.* **1.** (4.1.1.2)
esparverar *v.tr.*
espavil *m.* **1.**
espellar *v.tr.*
espenta *f.*
espentejar *v.tr.*
esperança *f.* @ (4.1.2)
esperar *v.tr.* @ (4.5.2/6; 4.15.2.1; 4.15.12; 4.16.1)
espernegada *f.* Acte d'espernegar; moviment fort i sobtat de les cames.
espernegar *v.intr.*
espetec *m.* **1.**
espicassar *v.tr.* **1.**

espill *m.* **1.** (5.1)
espitralat,-ada *adj.*
espona *f.* **3.**
esportí *m.* **2.**
esprofidiar *v. intr.* Obstinar-se a fer-se donar la raó.
espurna *f.* **1.4.** Alterna amb *xispa*, amb major freqüència, entre les generacions joves.
esquena *f.* **1.3.** + Espatlla.
esquerre,-erra [eskéri] *adj.* (3.1.2.2.1)
esquifit,-ada *adj.* \
esquilla *f.*
esquillejar *v.tr.* Queixar-se verbalment contra el comportament d'algú.
esquirola *f.*
1.estable *m.* \ **1.**
estalent *m.* Mala olor, pudor.
2.estall *m.*
estalviar *v.tr.* (3.1.1.10.1; 3.2.6)
estampit *m.* Bufetada sorollosa que deixa marcada l'emprenta dels dits a la galta.
estantís,-issa *adj.*
estaquirot *m.* **6.**
estar *v.intr.* I **3.b) II a)b)c) III IV 2.4.** (4.18.1.10; 4.18.2.1.5)
estarrossar *v.tr.* Esterrossar.
estenasses *f.pl.* (4.3.5)
estendre *v.tr.* @
2.esteri [estέrik] *m.*
esteriçó *m.* Eriçó.
estés,-esa *adj.* **1.2.3.** (3.1.1.8)
estesa *f.* **1.3.**
1.esteva *f.*[179]
estirar *v.tr.* **1.2.3.** *refl.* **5.** (4.15.18)
estiràs *m.* \ **7.a)**
estisores *f.pl.* @ (4.3.5)
estiu/istiu *m.* (4.13.2)
estolzí *m.* (3.1.2.8)
estómac *m.* (3.1.2.6)
estona *f.* (2.4)
estopós,-osa *adj.* Es diu d'una vianda insipida, sonsa, en especial de la carn de conill, del pit de pollastre, del llom, etc.
estornudar *v.intr.* \ (3.1.2.8)
estorrufar *v.tr.*
estossegar *v.intr.*
estovar *v.tr.* **1.3. 4.7.**
estral *f.* [astrál] (3.1.2.3.1; 3.2.19; 5.4)
estrela *f.*
estrelat, ou *adj.* Ou ferrat.
estrenyir *v.tr.*
estret, -eta *adj.* @. *m.* **2.** (3.1.2.3)
estríjol *m.* Estrep.
estronsinar *v.tr.* Esbocinar, trossejar.
estrop *m.* Loc. d) *A tot estrop.*
estruga *m.* i *f.* Persona mancada de finor, de delicadesa, de poliment.[180]
estudi *m.* **4.** (4.5.2.2; 4.5.3.1)
estudiant *m.* **1.4.**
estudiar *v.tr.* **2.3.4.** (3.1.1.10)
esvair *v.refl.* **6.**
esventar *v.refl.* **8.**
esverar *v.tr.*

[179] Malgrat la transcripció que trobem al *DCVB*, amb las] inicial, a Fraga aquest mot es pronuncia [estéβε], d'acord amb la llei fonètica descrita en 3.1.2.3. que diu que la [e] àtona dels grups inicals **en-/em-**, **es-** i **eix-** es manté [e] a Fraga enfront del català nord-occidental més general que canvia la **e** inicial per **a**.

[180] Molt possiblement es tracte d'un localisme exclusiu de Fraga que tinga l'origen en el cognom Estruga, prou freqüent a Fraga, Mequinensa, Aitona i altres poblacions veïnes.

esverat,-ada *adj.* **1.2.**
eubert,-erta *adj.* Obert. (3.1.2.4; 4.6.1.1)
eublidar *v.tr.* Oblidar.
eubligar *v.tr.* Obligar. (3.1.2.4)
eufàdia *f.* (3.2.6)
eufanós,-osa *adj.* Ufanós 1.2. (3.1.2.4.1)
eufec *m.* Ofec. (3.1.2.4)
eufegar *v.* Ofegar. (3.1.2.4)
eufendre *v.tr.* Ofendre. 3. (3.1.2.4)
euferir *v.tr.* Oferir. (3.1.2.4)
eufici *m.* Ofici. (3.1.2.4)
euliera *f.* Recipient de vidre, de terrissa, de metal, etc, que serveix per a contenir i abocar l'oli d'amanir. (3.1.2.4)
euliva *f.* 1.Oliva 1.
eulivera *f.* Olivera 1.(3.1.2.4)
eulor *f.* Olor 1. (3.1.2.4)
eulorar *v.tr.* Olorar. (3.1.2.4)
euperar *v.tr.* Operar 2. (3.1.2.4)
eurella *f.* Orella 1.2. (3.1.2.4)
eurellana *f.* 1.Orellana 2. (3.1.2.4)
eurellera *f.* Orellera.
eurir *v.tr.* Obrir. (4.18.2.12)
euvella *f.* Ovella 1. (3.1.2.4)

fadrí,-ina *m.* i *f.* **2.3.** *Fadri vell*: solter d'edat avançada. (2.4)
faena *f.* (3.2.19)
faixa *f.* **2.s)** (2.4)
falaguer,-era *adj.* **1.2.**
1.falca *f.* **1.**
faldassos *m.pl.* Bolquers.
faldetes *f.* [usat generalment en *pl.*] **1.** (4.4.1)
falòria *f.* \ **1.**
1.falzilla *f.*
fam *f.* **1.**
famolejar *v.intr.*
famolenc,-enca *adj.*
fanfarró,-ona *adj.*, *m.* i *f.*
fang *m.* **1.3.**
1.fanga *f.*
1.fangar *m.* **1.**
fantarma *f.* \ (3.2.19)
faramalla *f.*
1.farfalla *m.* i *f.*
farfallós,-osa *adj.* Que té una locució poc clara a causa d'una articulació defectuosa dels sons que integren la paraula.
3.farga *adj.*
farinetes *f.pl.* **1.**
farnaca *f.* **1.** (5.1)
farol *m.* **1.**
1.fart *m.* **1.2.**
2.fart, farta *adj.* **1.2.**
fartallada *f.*
fartaner,-era *adj.*
farum *f.* (3.1.2.3.2)
1.fato *m.* **1.2.**
fatxendero,-era *adj.* Fatxender.
fava *f.* **1.** (2.4; 3.1.2.1)
favor *m.* @ (3.2.7)
feíssim,-ima *adj. superl.* (*3.2.11)
fe-fet [fɛfɛ́t] *f.* Cigala. (3.1.1.8)
1.fel *f.* **1.** (2.4)
fem *m.* **1.** (2.4)
femella *f.* **1.**
femta *f.*
fenàs *m.*
fenella *f.*
fenoll *m.* \ **1.** (3.1.2.6)
fenya *f.* (3.2.19; 4.6.1; 4.15.2/5/17)
feo, fea *adj.* (5.5)
1.fer *v.tr.* @ (4.18.2.5/7)
ferm, ferma *adj.* **5.**
fermar *v.tr.* **2.**, en especial els animals.

fernet *m.*
ferramenta *f.* **1.2.** *pl.* **3.4.**
2.ferratge *m.* \ **1.**
ferrer *m.* **2.**
ferro *m.* @ (3.1.1.3)
ferrolla *f.* Pala de ferro per recollir la cendra del foc. Fig. Persona deixada, bruta.
fesomia *f.*
festeig *m.* (4.2.3)
fetge *m.* **1.** (3.2.3.1)
ficar *v.tr.* \ II **1.2.** *refl.* III **4.** (4.15.11/20)
fideu *m.* **1.** (3.2.5)
figall *m.*
1.fil *m.* **1.2.** *fil d'aram.* **3.5.**@
filarxos *m.pl.* Serrell d'un mantó.
filosa *f.* **1.**
fill, filla *m.* i *f.* @ (3.1.1.8; 4.1.1.1; 4.16.5)
fillet,-eta *m.* i *f.* **1.** (3.1.1.8)
finalitzar [finalizá] *v.tr.* (3.2.4.2)
finca *f.* *Finca rústica* (3.2.12; 4.16.5)
finestra *f.* @ (4.16.4)
fistó *m.* **2.**
fito-fito *adv.* (5.4)
fiula *f.*
flac, flaca *adj.* **1.**
flama *f.* **1.2.** (3.2.18)
flamerada *f.* \ @
flariol *m.*
flas *m.*
flassada *f.*
1.floc *m.* **1.3.**
flocada *f.* **1.**
1.flor *f.* @ (3.2.14)
floronco *m.* \
flotar *v.intr.*
1.foc *m.* @ (2.4)
fogada *f.* **2.**
fogaril *m.* (5.4)
fogassa *f.* **1.b)**
fogatina *f.*
foïna *f.* *Fer foïna*: faltar a l'escola i, per extensió, a una obligació diària.
foio *m.*
follet *m.* **1.**
fona *f.* **1.**
1.fondo, fonda *adj.*
2.fondo *m.*
font *f.* @ (3.2.13)
fontanero *m.* Fontaner. (4.3.8)
forat *m.* (4.5.5)
2.formador *m.*
formalidat *f.* (*3.2.16)
formatge *m.* @ (2.4; 3.2.3.1)
formó *m.* **2.**
forn *m.* @
forniga *f.* \ (3.2.19)
forniguer *m.* \
fornit,-ida *adj.* **1.2.3.**
forrallat *m.* \
fortor *f.* **2.**
foto *f.* @ (4.6.2)
fotre *v.tr.* **2.4.** (3.2.4.1.1; 3.2.13.2.1; 4.8.1; 4.9.3)
frari *m.* (3.1.2.2.1)
fred *m.* @ (4.15.2)
2.fregadora *f.* **1.**
fregar *v.tr.* **3.**
fregassam *m.* Conjunt d'aïnes que s'han de fregar o que ja s'han fregat però encara no s'han empostat.
freixura *f.* **1.**
frèstic,-iga *adj.* (3.1.2.2/5)
front *f.* **1.** (4.3.6)
frontera *f.* **2.4.**
fruix, fruixa *adj.* \
fuguera *f.* (*3.1.2.8)
fullarasca *f.*

fum *m.* @ (2.4)
fumarrina *f.*
fumarro *m.*
fumerra *f.*
fumerrada *f.*
furiós,-osa *adj.* **1.2.4.** (4.5.4)
furo,-a *adj.* Salvatge, no domesticat; d'instints carnissers.
furó *m.* **2.** (4.2.2)
furonejar *v.tr.*
furràs *m.*
furtar *v.tr.*
fusillo [fozíλo] *m.*
fuster *m.* **1.** (4.3.8)

gàbia *f.* **1.2.4.** (3.2.14.2)
gafa *f.* **1.**
1.gaia *f.* **a)**
gaiata *f.*
gaire *adv.* i *adj.* (4.3.3; 4.15.16)
gairó *De gairó.*
galdrufa *f.* **1.** (3.2.19.3)
galdós,-osa [kaldós] *adj.*
galifardeu *m.*
galifota *m.* i *f.* Persona d'escassa intel·ligència.
galiot *m.* **3.**
2.gallet *m.* **1.2.** *Beure a galet.*
2.galleta *f.* \
2.gallinassa *f.* **1.**
gallineta *f.* **1.2. b)** Ocell aquàtic que es cria pels rius.
1.galló *m.* **1.**
gallofa *f.* Mentida.
gallota *f.* Ovella amb llana al front.
galta *f.* **1.**
galvana *f.*
galvaner,-era *adj.*
gamell *m.*
1.gana *f.* **1.2.3.b)c)** (4.15.1/16)
gandul,-ula *m.* i *f.* **1.** (4.1.1.1)
gandumbes *f.pl.*
gangós,-osa *adj.*
ganya *f.* **4.**
ganyir *v.intr.* **1.+** Només usat en frases negatives: *esta*(v)*e tan cansat que no podie ni ganyir.*
ganyot *m.* **1.**
ganyota *f.*
garbera *f.* **1.**
garganxó *m.* **1.3.**
garifo,-a *adj.* Esquerp, que es mostra irritable amb els que s'hi acosten.
garlar *v.intr.*
garra *f.* **1.2.**
garramanxo *m.*
garró *m.* **1.2.**
2.garronera *f.* **2.**
garrotada *f.* **1.** (3.2.13.2.1)
garrotillo *m.*
garrut,-ada *adj.* **3.** (5.2)
gat *m.* **1 I.** *Gat carabassenc* **2.a)** *Gat cervial* **3.b),l) 4.d)** (3.2.4.1; 3.2.4.1.1)
gatada *f.* **1.2.**
gatell *m.* **2.**
gàugia *f.*
gavatxo *m.* Egoista, mentider, que no és gaire de fiar.
1.gavella *f.* **1.**
1.gel *m.* **1.**
gelada *f.*
gelar *v.tr.* **i** *intr.* **1.2.3.a) 4.a) 5.6.**
gema *f.* **1.2.3.**
gemec *m.* **1.2.**
generació *f.* **4.5.** (3.1.2.7)
2.gènit *m.* \@ (3.2.19.1)
geniva *f.* **1.**
genoll *m.*
genollons *A genollons.*
1.gent *f.* **2.** *Gent de sa casa*: persones

d'alta categoria social. (3.2.3.1; 4.10.4.1; 4.15.2.1)
1.germà,-ana *m.* i *f.* **1.** (4.10.4; 4.10.4.2)
1.ges *m.*
giba *f.*
gibós,-osa *adj.*
gigant *m.* \@
ginebrets *m.pl.*
giner *m.* \(3.1.2.8.1)
ginestra *f.* \
gínjol *m.* **1.**
ginjoler *m.*
giragonsa *f.*
giravolt *m.* **2.**
giravolta *f.* **2.**
gitar *v.tr.* **6.a)b)** (3.2.3.1)
glera *f.* (3.2.14)
goig *m.* **1.**
gola *f.* @
golada *f.* **1.**
golafre *adj.* i *m.* i *f.*
golut,-uda *adj.*
1.goll *m.*
1.gorgoll *m.* *A gorgoll.*
1.gos *m.* I *Gos d'atura. Gos de gira*: ca d'atura, el qui fa girar les ovelles quan han pres mala direcció. *Gos llober*: ca amb aspecte de llop. II **1.** (2.4; 3.2.13.2.2)
1.gosar *v.tr.* o *intr.* **1.**
gossa *f.* **1.3.4.** (2.4)
gotellera *f.*
govern *m.* **2.b) 3.4.6.** (3.1.1.8)
graciosa *f.* Gasosa.
graella *f.pl.* **1.**
1.granera *f.* **1.** (5.1)
granota *f.* **1.3.**
grapissos *m.pl.* **2.**
grave *adj.* (5.5)
1.greix *m.* **1.2.**
2.grenya *f.*
grenyut,-uda *adj.*
2.grill *m.* **1.**
2.grillar *v.intr.* o *refl.* **1.2.**
grip *m./f.* (4.3.6)
3.grípia *f.* Persona busca-raons.
griva *f.* **2.**
groc, groga *adj.* (2.4)
gronsa *f.* **1.**
gronyir *v.intr.* \ **1.** (3.1.2.8.3)
gronyit *m.* Grunyit. (3.1.2.8.3)
gros, grossa *adj.* **1.2.5.** (4.3.7)
1.gruga *f.*
2.gruga *f.* \ **1.** (3.2.9)
grullo *m.* Persona de mals sentiments.
1.grup [grúpo] *m.*
guanyar *v.tr.* **1.3.4.**
guapo, guapa *adj.* **1.** (5.5)
guardicioner *m.* Guarnicioner. (4.3.8; 5.6)
guareit *m.* \ **1.3.** (3.1.1.2)
guarnir *v.tr.* **1.5a).**
guatlla *f.* **1.** (3.2.8)
guenyo, guenya *adj.*
guerxo, guerxa *adj.* **2.**
guilindaina *f.* **2.**
guinyote *m.* Guinyot.
guirigall *m.*
guirlatxa *f.* Crocant.
guiser *m.* Pedrer de les aus.

haguer *v. auxiliar* @ (*4.18.1.7; 4.18.2.6)
harmós,-osa *adj.* Formós, bell. (3.1.2.3.2)
hasta/hasda/anda *prep.* (*3.2.12; 4.16.7)
haure *v.tr.* \(4.18.2.6.2/3/4)
haver *v.tr.*, *auxiliar*, *impers.* @

(3.1.2.8.6; 4.18.2.6)
hereu,-eva *m.* i *f.* **1.2.** (3.1.1.5)
hivern *m.*
home *m.* **1.2.3.4.5.** (3.1.1.8; 3.2.13.2.2; 4.1.1.2; 4.2.1; 4.12.2; 4.15.16)
1.hora *f.* @ (4.15.2.1; 4.15.9; 4.18.1.7)
horitzó [orizó] *m.* **1.** (3.2.4.3)
horta *f.* **1.** (3.2.12)
hortalícia *f.* (3.1.2.7)
hortera *f.* Cassola.
1.hòstia *f.* **2.4.** (4.1.2)
huelga *f.* (*5.5)
humit,-ida [eŭmít] *adj.* (3.1.2.4.1)
humitat [eŭmitát] *f.* (3.2.16)

ia (*3.2.4.1.1; 4.9.1)
indult *m.* (3.2.13.1)
indústria *f.* **2.** (4.1.2)
infern *m.* (2.4)
instint *m.* (3.2.13)
insult *m.* **2.** (3.2.13.1)
intel·ligent *adj.* (4.15.2.1)
interés *m.* **1.2.3.4.** (4.1.1.2)
inuig *m.* Enuig, fort desplaer.
inxo *m.* Nínxol (3.2.19)

***j*abalí** *m.* (*2.4; 3.2.17)
jaia *f.* Àvia, en totes les generacions. (4.10.4)
jaio *m.* Avi, en totes les generacions. (4.9.1)
jarder (veeu **llarder** i **dijous**)
jàssina *f.* \
jaure *v.intr.* \ **1.** (3.1.1.9; 4.1.1.1)
1.joca *f.* **1.**
jodici *m.* @ (*3.1.2.8.3)
jolivert *m.* \@ (3.1.2.8.3)
joquer *m.*
jornaler *m.* **1.**
2.*j*ota *f.* (3.2.17)
1.jou *m.* **1.** (3.1.1.6)
1.jove 1. *adj.* (2.4; 4.2.1)
jovenalla *f.*
jovent *m.* **b)**
***j*uallquere** *adj.* i *pron.* Qualsevol. (3.2.17.1)
judeu,-eva *adj.* i *subst. m.* i *f.* (3.2.5)
***j*uerga** *f.* (3.2.17)
jugar *v.intr.* o *tr.* I **1.2.**
jugarrina *m.* Enjogassament.
junc *m.* \ **1.**
junça *f.* \ **a)**
jurar *v.tr.* @ (4.5.2.2)
juriol *m.* \ **1.** (3.2.19)

2.la *loc. adv. A la que.*
làvio *m.* (*5.5)
lego *adv.* (2.4; 3.1.2.8.6; 4.15.7)
le*j*ia *f.* (*3.2.16)
1.llac *m.* **4.**
llaç *m.* **1.4.** *pl.*
llacera *f.*
lladó *m.* \ (3.1.2.3.2)
lladoner *m.* \ (3.1.2.3.2)
llaganya *f.* \ (3.1.2.6.1)
llaganyós,-osa *adj.* (*3.1.2.6.1)
llagó *m.* Lligó.
llagor *m.* \ (3.2.9)
llambrenc,-enca *adj.*
llamí *m.* **1.**
llaminer,-era *adj.* **1.** (4.4.2)
llançar *v.tr.* I **4.c)**
llançol *m.* (3.1.2.3.2)
llangost *m.* (3.2.10)
llantaïm *m.*
llàntiga *f.* (*3.2.9)
llantigós,-osa *adj.* (*3.2.9)
llantilla *f.* Llentilla —mot substituït gairebé del tot en el parlar de Fraga pel castellanisme 'lente*j*a'—. (3.1.2.3.2)

llapir *v.tr.* Anhelar, desitjar ardentment.
llarder,-era [ʒarðé] *adj.* **1.a)**
llargandaix *m.* \ (3.2.19)
llarguerut,-uda *adj.*
llauger,-era *adj.* \
2.llaüt *m.* **1.**
2.llavador *m.*
1.llavar *v.tr.* (5.6)
llavero *m.* (*5.5)
llebre *f.* **1.** (4.15.10)
llegir *v.tr.* @ (3.2.18.1)
lleit *f.* \@ (3.1.1.2)
1.lleixiu *m.* (3.2.17)
llepada *f.* **1.**
llepar *v.tr.* **1.**
llema *f.* **1.** (5.2)
llengua *f.* I **1.2.3.** II @ (2.4; 4.16.6)
llengüet *m.* (3.1.2.8)
llepar *v.tr.* @
llepassa *f.* Acció de llepar; passada de la llengua.
llesca *f.* **1.**
llest, llesta II *adj.* **1.3.4.** —alternant, amb major freqüència, amb el castellanisme *listo*— (3.2.13.1)
llevada *f.* **7.** Llenca de terra conreable més petita que el bancal.
2.llevant *m.* **3.**
llevar *v.tr.* III
lliberal *adj.* \ (3.2.19.4)
llibrar *v.tr.* 1. Lliurar 1. (3.2.19.4)
llibre *adj.* 1.Lliure. (5.5)
lliga *f.* **2.**
llimac *m.* **1.**
lligacama *f.* **1.**
llimat,-ada *adj.* Ràpid: *les dones camina(v)en llimades com a coets.*
1.llimó *m.* (5.2)
llimpiar [λimpλá] *v.tr.* (3.2.19.4)
1.llindar *m.* **2.**
llit *m.* @ (3.2.4.1; 4.1.1.1; 4.5.2.1; 4.15.18)
lliteratura *f.* (*3.2.19.4)
1.lloba *f.*
3.lloba *f.*
lloco *m.*
llòdriga *f.* Llúdria.
llodrigada *f.* **1.**
llodriguera *f.*
2.llogar *v.tr.* **1.2.**
llogater,-era *m.* i *f.* **1.**
lloguer *m.* **1.**
lloir *v.intr.* \ 1.Lluir 1. (3.1.2.8.3)
lloïment *m.* (3.1.2.8.3)
llonganissa *f.* **1.**
1.llop *m.* @
1.llord, llorda *adj.* **1.**
llosa *f.* **1.h)** *Llosa de llavar.*
lloseta *f.* **2.**
1.lluc *m.* **1.**
lluç *m.* **1.**
lluent,-enta *adj.* (4.3.4)
llum *f.* I @ (2.4)
llunt *adv.* (3.2.19; 4.15.11)
lluntet *adv. dim.* Lluny, però no gaire. (4.4.1)
lujo *m.* (3.2.17)
lutxar *v.intr.* (*5.5)

mà *f.* @ (2.4; 4.2.2)
madrilla *f.*
mafader *m.*
magall *m.* **2.**
magatzem [amaγazém] *m.* **1.** (3.2.4.3)
magolar *v.tr.*
magra *f.* (5.4)
1.mai *adv.* **1.2.c)** *Mai del món, mai de la vida* **f)** *Mai més* **h)** *Ni mai* (2.4)
1.maig *m.* **1.**
maití *m.* \ (3.1.2.8.5)

maitinada *f.* 1.Matinada 1.
maitiner,-era *adj.* Matiner 2. (3.1.2.8.5)
majíssim,-ima *adj. superl.* (*3.2.11)
majo,-a *adj.* (*2.4; 3.2.17; 4.3.7)
majola *f.pl.* **2.**
1.mal *m.* @ (4.5.3; 4.16.5)
2.mal *adv.* **1.**
malafiar *v.tr.*
malair *v.tr.* \@ (3.1.2.8)
malalt,-alta *m.* i *f.* i *adj.*
malaltís,-issa *adj.*
malament *adv.* (4.5.2)
malarxot,-ota *adj.*
malbaratar *v.tr.*
malbé *adv.* (4.7.1)
malcriar *v.tr.* **1.**
malentés *m.* (3.1.2.3)
malfaener,-era *adj.* \
malfarjat,-ada *adj.*
1.mall *m.* **1.**
4.mallada *adj. f.*
malmarrós,-a *adj.* **1.** + En especial, aplicat a les criatures.
malós,-osa *adj.*
malpart *m.*
malva *f.* **1.** (3.2.6)
1.manar *v.tr.* **1.2.**
2.manar *v.intr.*
1.manat *m.*
mançana *f.* \ **1.** (3.2.10; 4.16.5)
mançanera *f.* (3.2.10)
mançanilla *f.pl.* Pòmuls.
mandraula *f.* Embrolla, engany.
mànic *m.* **1.** (3.1.2.2)
mangrana *f.* (3.2.10)
mànguia *f.* Mànega.
manoquilla *f.* Canell.
mantornar *v.tr.* **1.**
1.manxa *f.* **1.**
mar *m.* @ (3.2.7)
maranya *f.* **1.2.**
maranyós,-osa *adj.* **1.2.**
1.marçal *adj.*
marcir *v.tr.*
1.mardà *m.* **1.**
mare *f.* @ (4.5.6; 4.9.1; 4.10.4.2)
màrfia *f.* (3.1.2.2)
margall *m.* **2.**
mariastra *f.*
1.marieta *f.* **1.3.**
2.marieta *adj.* i *m.*
marmular *v.tr.*
1.marranxó *m.* **1.**
marràs *m.*
martell *m.* **1.**
marturi *m.*
1.marxant,-anta *m.* i *f.*
mas *m.* **2.a)** Només té una planta, en oposició a **Torre**. (3.2.12)
mascarar *v.tr.*
mascle *adj.* i *m.* @
2.massa *adv.* i *adj.* **1.** (2.4; 4.15.3; 4.17.3; 4.18.2.6.2)
mastegar *v.tr.* **1.**
matafaluga *f.* \
matalàs *m.* **1.**
matalot *m.* Home de gran corpenta i moviments poc destres.
2.matar *v.tr.* @ (4.5.2.2; 4.5.6)
mateix,-eixa *adj.* @ (4.13.2)
matèria *f.* @ (3.1.1.7)
matraca *f.* **1.** Explicació, justificació difícil d'entendre.
matutan *m.* Home de gran corpenta massa bo i condescentdent.
matxacar *v.tr.*
matxo *m.* **1.** (5.3)
maular *v.intr.*
maulit *m.*

medecina *f.*
2.mel *f.* @ (3.1.1.11)
melic *m.* **1.**
meliguera *f.*
meló *m.* **1.2.** *Meló de moro.*
melsa *f.* **1.6.** Taca morada a la pell.
1.mena *f.* **3.**
menescal *m.* \
menester *m.* **3.** (4.15.17)
mengívol,-ívola *adj.*
menina *f.*
menjar *v.tr.* i *m.* \@ (3.2.13.2; 4.15.3)
1.meno *m.* **1.**
menos *adv.* @ (4.15.10/11)
menuda *A la menuda* \
menudalla *f.* **2.**
menudència *f.* **3.**
mentir *v.intr.* **1.2.** (4.18.2.10)
mentira *f.*
mentirós,-osa *adj.*
mentres *conj.* (4.15.4)
mentrestant *adv.* (4.15.4)
1.mèrit *m.* **1.2.** (3.1.1.7)
1.més *adv.* i *adj.* @ (4.1.1.1; 4.5.2; 4.15.3/11/17)
2.mesa *f.* **1.** (4.15.18; 5.6)
mesdia *m.* (3.1.2.7)
mesdiada *f.* (3.1.2.7)
mestra *f.* **1.a)** + Escola. (3.1.2.1.1)
mestre *m.* i *adj.* @ (3.1.1.5; 3.1.2.1.1)
mestressa *f.* **1.**
mesura *f.* I **1.** II **2.** *Sense mesura.*
mesurar *v.tr.* **1.2.**
1.metge *m.* **1.** (3.2.3.1; 4.16.5)
metgessa *f.* **1.2.** (4.5.2.2)
2.meuca *f.* Nena massa bona i condescendent.
2.mica *f.* **2.3.** (4.15.1; 4.18.2.4)
milló *m.* (4.14.1)
millor *adj.* i *adv.* @ (4.15.12)
miloca *f.* Nena massa bona i condescendent.
milorxa *f.* \ **2.**
mindola *f.* Penis.
minero *m.* i *f.* **2.** (*4.3.8)
minguar *v.intr.*
1.ministeri *m.* @ (3.1.1.1)
miqueta *f.* Diminutiu de *mica.* (4.4.1; 4.15.1)
miqueteta *f.* Diminutiu de *miqueta.* (4.4.1)
miracle *m.* **1.2.** *viure de miracle.*
mirar *v.tr.* @ (4.5.2; 4.6.2; 4.16.4; 4.7.2; 4.12.2)
missa *f.* **1.4.** (4.15.9)
misto *m.*
2.mitger *m.*
mitja *f.* **1.** (3.2.3; 4.9.1)
mitjadona *m.*
mitjana *f.* (3.2.3)
mixino *m.* Gat, en llenguatge infantil.
1.moc *m.* **1.2.**
mocador *m.* **1.2.a)** *Mocador de coll.* **b)** *Mocador de cap.* **3.** *Mocador de fer farcells.* (4.18.2.1.1)
1.mocar *v.tr.* **2.**
mogle *m.* \@ (3.2.8.1)
mofa *f.*
mofla *f.* **1.**
2.moixo, moixa *adj.*
1.molla *f.* **1.2.4.**
2.molsa *f.* **3.6.**
molt *adj.* i *adv.* @ (3.2.13.1; 4.5.6; 4.6.1; 4.7.1; 4.15.2.1; 4.18.1.7; 4.18.2.1.1)
mòlt *adj.* i *part. pass.* de *moldre.*
momo *m.* \ **2.4.**
món *m.* @ (3.2.13.2; 4.13.2)
monasteri *m.* (3.1.1.1)
mondiu *m.* *Fer el mondiu.*

mondongo *m.* **2.**
mondonguilla *f.*
mongeta *f.*
monoia *f.* Els diners.
1.mont *m.* **1.** + La terra, conreada i no conreada, que no es rega. Propietat rústica no regada.
monterull *m.* Petit pujal, muntet.
monyiquí *m.* Mena de préssec.
monyir *v.tr.* \ **1.** (3.1.2.8.3; 4.18.2.9)
1.móra *f.* **1.2.** (3.1.1.6)
1.moral *adj.* I **1.2.3.5.** *adv.* *Ploure molt moral.*
moralitzar [moralizá] *v.refl.* Apaivagar-se un caràcter massa violent.
morca *f.* **1.**
3.morella *f.* **2.**
morra *adj.* Marcida, moixa; es diu, especialment, de les peres i les ovelles.
morral *m.* **1.2.3.**
morrelleres *f.pl.* Llavis, en especial quan estan bruts.
morro *m.* **1.2.** Morro té caràcter despectiu, per això cada cop més és subtituït pel castellanisme *làvios.* (5.5)
morsalat *m.*
1.mort *f.* @
2.mort,-a *part. pass.*, *adj.* i *m.* i *f.* @ (3.1.2.2.1; 3.1.2.8.6; 3.2.13.1)
mortalera *f.* Mortaldat.
mortoïna *adj.* Dit, en especial, de la carn d'un cap de bestiar mort per malaltia o accident.
morugó *m.* Mugró de la dona.
mosca *f.* @ (2.4)
1.mossa *f.* I **1.2.3.**
mossada *f.* **1.2.3.**
1.mossar *v.tr.*
mossardo *m.*
mossen *m.* **2.a)**[181]
mosso *m.* I **1.3.** II **7.**
mosta *f.*
mostatxó *f.* Dolç de pasta molt consistent, en forma de rombe, fet a base d'ametlla, ou, farina i sucre.
mostí *m.*
mostruari *m.* \
1.motada *f.* **2.**
motxo,-a *adj.* **1.**
moure *v.tr.* i *intr.* @ (4.16.7)
mujolet *m.* Fruita de petites dimensions.
muixó *m.* \ 2.Moixó I **1.2** Muixonet. (3.1.2.8)
mula *f.* **1.3.** (5.3)
mullarerer *m.* Presseguer.[182]
mullarero *m.* Préssec.[183]
1.muller *f.* (Encara que no té gaire vigència).
mundo *m.*
murcegot *m.* (4.4.2)
4.murga *f.* **2.3.**
muro *m.* (*5.5)
múrrio, **múrria** *adj.* Taciturn, moix.
1.mursol *m.*
1.muscle *m.* **2.**
1.musclo *m.*
mustrela *f.* **1.**
mut, muda *m.* i *f.* **1.3.** (3.2.4.1)

1.nadal *m.* **1.**
nadar *v.intr.* \ @ (3.1.2.6)

[181] Al Baix Cinca, com a Maella, Aiguaviva i Valljunquera —d'acord amb el *DCVB*— la vocal tònica és la [o] de la primera síl·laba.
[182] Veeu l'entrada del *DCVB* **mollarerer**.
[183] L'entrada del *DCVB*, **mollarer**, és, sens dubte, una ultracorrecció procedent de Barnils (1916).

nafra *f.* **1.b)**
nàixer *v.tr.* @ (3.1.1.9; 4.18.2.3)
naiximent *m.* \@ (3.1.2.8.1)
1.nas *m.* @ (2.4)
navada *f.* **3.**
navalla *f.*
nebot,-oda *m.* i *f.* **1.** —alternant, amb major vigència, amb *sobrino*— (4.16.5)
nèdio *m.* \
negre, negra *adj.* i *m.* i *f.* @ (3.1.2.1.1)
negret,-eta *m.* i *f.* (3.1.2.1)
neguit *m.*
nengú,-una *adj.* i *pron.* \ (4.13.1; 4.15.17)
1.net, neta *adj.* **3.** *Fer net*: acabar les existències de diners o altra cosa.
nial *m.* **2.**
ningú *pron.* I **1.** (3.2.12; 4.13.1)
nit *f.* (2.4; 3.2.4.1.1; 4.1.2; 4.18.2.1.1)
niu *m.* @
1.noguera *f.* **1.**
noi *m.* **1.** (2.4; 4.9.1)
noia *f.* **1.** (2.4; 4.9.1)
1.nom *m.* @
1.nora *f.* **1.**
noranta *adj.* (4.14.2)
nòria *f.* **1.**
nosa *f.*
1.nou *f.* **1.**
novenal *m.* **2.b)**
nòvio, nòvia *m.* i *f.* (3.2.14.2)
1.nuc *m.* \
nugar *v.tr.* \ (3.2.9)
nyagolar *v.intr.* \
nyaular *v.intr.* **1.** (2.4)
nyaulit *m.* Udol, crit dels gossos.
nyespro *m.*
1.nyeula *f.*
nyiquitós,-osa *adj.* (3.1.2.8.1)
nyirvi *m.* (3.1.2.8.1)
nyirviós,-osa *adj.* (3.1.2.8.1)
nyonya *f.*

òbila *f.* **1.**
obrar *v.* II **4.** *tr.*
octavo,-a *adj.* i *m.* i *f.* (*4.14.4)
oixque *interj.* \
oli *m.* @
oliassa *f.*
olivera *f.* **1.**
olla *f.* **1.2.** *Olla barrejada*: cuinat de fideus, pataques, cigrons, un os de tocino, tocino, carn de corder (punta de pit) i botifarra negra. *Olla tendra*: cuinat de mongetes tendres i pataques.
ollaò *interj.*
1.om *m.* **1.**
ombradiu *m.* **2.**
ompriu *m.* Empriu.
1.on *adv.* i *conj.* @ (4.15.10)
1.onça *f.* (3.1.1.9)
ondemà *m.* (4.15.6)
onso *m.* (5.4)
onze *adj.* i *m.* i *f.* (2.4; 4.14.4)
oratge *m.* **2.**
ordi *m.* (2.4)
orel *m.*
oret *m.*
organització [orɣanizasjó] *f.* @ (4.1.2)
orgui *m.* \ (3.1.2.2.1)
orgull *m.* **1.** (2.4)
orxegar *v.tr.* Vomitar, en especial els animals i els embriagats. Fig. Expressar verbalment un pensament desagradable sense mirar-s'hi gaire.
1.osca *f.* **1.**
ossamenta *f.*
otonyo *m.* (3.2.9)
1.ou *m.* @ (3.2.5)

1.pa *m.* @ (2.4; 4.15.16/17)
3.pa *prep.* (3.2.12; 4.16.5)
pacència *f.* \ **1.3.** + Galeta dolça dura i negra en forma de castanya (4.18.2.4)
padrí,-ina *m.* i *f.* **1.2.** (4.10.4)
paella *f.* **1.**
paellada *f.* **2.** Sanfaina.
pagar *v.tr.* @ (4.5.2.2; 4.7.2)
pagés,-esa *m.* i *f.* I. **1.** (3.1.1.8)
païdor *m.*
pair *v.tr.* **1.2.**
palafanguer *m.* **2.**
palatreca *f.* Xerrameca.
palejar *v.tr.* **a)**
2.paleta *m.* (4.18.2.6.3)
paletí *m.*
1.palla *f.* **1.3.**
2.pallàs *m.*
pallera *f.* **3.**
pallerofa *f.* \ **1.** (3.1.2.8)
2.pallissa *f.*
pallús *m.* **2.**
palmell *m.* **1.**
palobria *f.*
paloma *f.* **2.** (5.1)
palometa *f.* **2.** (5.1)
palpar *v.tr.* **1.2.** (2.4; 3.2.6)
palpís *m.* **1.**
palpons *adv.* *A palpons.* (3.2.6)
2.palustre *m.* **1.**
pàmfia *f.* Dona de gran corpenta i moviments pocs destres.
pampallugues *f.pl.* **1.**
pampo *m.* **1.**
panadó *m.* **2.**
panera *f.* **2.**
panerra *f.* Gran derrota, desfeta.
panillet *m.* (*3.1.2.8.1)
panís *m.* **2.** (5.1)
panistra *f.* Panera I.
panolla *f.* **1.**
pansa *f.* **1.6.**
pantaix *m.* \
pantalons *m.pl.* (4.8.2)
pantingana *f.* Pantigana 1. (3.2.10)
panxa *f.* **1.2.3.**
panxampla *adj.* Persona que no es preocupa de res; panxacontent.
pany *m.* **2.f)** *Pany de dents.* **4.**
paper *m.* @ (3.2.7)
pardal I *m.* **1.**
pardina *f.* **2.**
pare *m.* @ (4.1.1.1; 4.9.1; 4.10.4)
paréixer *v.intr.* **2.** (3.1.1.1; 5.6)
parell I *m.* **1.**
1.paret *f.* **1.** (3.1.1.1)
pariastre *m.* \ **1.**
parladuria *f.*
parlar *v.intr.* @ (4.15.2.1)
1.parpalla *f.*
parrac *m.* **1.4.**
1.pas *m.* @ (2.4)
passar *v.intr.* o *tr.* @ (4.5.3)
passeig *m.* **1.2.** (4.2.3)
pastècum *m.* Barreja d'aliments que provoca ànsies, malestar.
pastel *m.* **1.** (5.5)
pastereta *f.* **2.**
pastrisser *m.* Forner. (5.5)
pataca *f.* Bíceps.
patafuller *adj.* i *m.* Mentider, camorrista.
patamoll *m.* **1.2.**
1.patata *f.* **1.** + Bony, especialment el produït al cap per un tossoló.
1.patera *f.*
paternes *De paternes.*
1.pati *m.* **3.4.** (3.2.19.2)
patir *v.tr.* **1.** *intr.* **2.** (4.7.1)
patívol,-ívola *adj.*

1.pato *m.* (3.1.2.2; 5.5)
patolea *f.* \ **1.**
patricó *m.* Petricó 1.
patullar *v.tr.* \ Buscar i rebuscar quelcom amb afany.
patut,-uda *adj.*
patxo *interj.* d'admiració i sorpresa molt usada fins fa uns trenta o quaranta anys però en l'actualitat escassament emprada.
patxota *f. Fer patxota*: fer goig de veure, per l'exuberància o esveltesa del cos, per l'elegància del vestit, etc.
1.pau *f.* @ (2.4; 3.2.5)
paveta *f.dim.* (*3.2.5)
pavís *m.* Pavia, varietat de préssec gros, de molla blanca, pinyol roig i molt adherit a la molla.
pavo *m.* **1.2.**
peaina *f.* (*3.2.19)
peal *m.* **2.**
pebre *m.* **3.** (3.1.1.1)
peçó *m.* **1.**
pedadilla *f.* Peladilla 2.
pedrada *f.* **2.** (3.2.15)
pedrinyera *f.* \ (3.1.2.8.1)
pedrís *m.* **5.6.**
pegot *m.* **1.**
peix *m.* @ (2.4)
pèl *m.* @ (3.1.1.3; 4.5.6.1; 4.8.2; 4.9.1)
peladura *f.* **2.**
peladussa *f.* Pela de pataca.
pelarxo,-a *adj.* Es diu, especialment, de l'infant que al cap té escassos cabells, o els du molt curts.
pelejar *v.intr.* o *refl.*
pelendengues *f.pl.* **5.**
1.pella *f.* **1.**
pellaire, aira *m.* i *f.* (4.3.3)
pelleringa *f.* **1.**

1.penca *f.* **1.**
pencar *v.intr.* **1.**
penco *m.* **2.**
pendre *v.tr.* @ (4.8.2; 4.9.1)
penjar *v.tr.* o *intr.* @ (3.2.12)
penjat,-ada *adj.* **1.3.**
penjoll *m.* **1.**
pentinar *v.tr.* **1.a) 2.**
pensar *v.tr.* o *intr.* @ (4.15.10)
pentipost *adv.*
1.pepida *f.* **1.**
pepino *m.* (5.5)
per *prep.* @ (4.16.4)
1.pera *f.* (3.1.1.1; 4.8.1; 4.16.5)
perdigana *f.* **1.**
perdre *v.tr.* o *intr.* (3.2.12; 4.18)
perea *f.* \ **1.**
pereós,-osa *adj.* \
perfecte,-a *adj.* **2.** (3.1.1.11)
perlesia *f.*
però *conj.* i *adv.* **1.** *m.* **2.** (4.11.2; 4.15.7/19; 4.17.2)
perpal *m.* \
perro,-a *adj.* **3.** (3.1.1.3)
perterir *v.intr.* **1.**
perxe *m.* **2.**
pesquis *m.*
pessebre *m.* \ **1.2.**
pet *m.* @ **11.** *Pet de monja* **b)** (2.4; 3.2.4.1)
petupèries *f.pl.* Peripècies.
petxar *v.tr.* Assumir, fer-se càrrec d'una feina.
petxina/pitxina *f.* **1.** (3.1.2.8.1)
peu *m.* @ (3.1.1.3; 3.2.5)
peüc *m.* **1.** (4.1.1.1)
1.pi *m.* **1.** (2.4; 4.2.2)
pianiste,-a *m.* i *f.* (*4.3.2)
picant,-anta *adj.* **2.3.** (4.3.4)
picaport *m.* **1.2.**

picassó *f.* Picor.
picor *f.*
1.pigota *f.* **1.** (5.1)
pijaita *f.* Presumida que es distingeix dels altres.
pila *f.* II **c)d)**
1.pilar *m.* @ (3.2.7; 4.2.2)
pilastra *f.* **1.2.**
pillet *m.* (5.6)
piló *m.* **1.** @ **2.a)**
pilota *f.* **1.3.b)**
pimentó *m.* Pebrot 1.
pinada *f.*
1.pinassa *f.* **1.**
2.pinassa *f.*
pinte *m.* **1.3.** (4.3.6)
pinyol *m.* **1.**
pinyola *f.* **2.**
pinzell *m.* **1.**
1.pita *f.* **1.** *Canya pita* (=atzavara). **2.** + Enrabiada.// *Adj.* Presumida.
pitança *f.* **3.4.**
pitjor *adj.* i *adv.* **1.2.** (2.4; 3.2.3)
1.pitrera *f.* **1.2.**
pitxell *m.* **1.**
pitxella *f.* **2.**
1.piu *m.* **1.**
2.piu *m.*
plaça *f.* @ (4.12.1; 4.16.4)
plafó *m.* **1.**
plana *f.* **1.2.**
planeta *f.* I **1.2.3.**
1.plat *m.* I **1.** *Plat fondo. Plat pla.* (3.2.14)
plega *f.* **1.b)**
1.plegador,-ora *adj.* i *m.* i *f.* **b) d)** *Plegador de fems.*
plegar *v.tr.*\I **1.2.** II, III **1.2.** + Entendre alguna cosa d'una conversa: *no he plegat res* (= no he comprès res) *del que ha dit, los vaig sentir parlar i ho vaig plegar tot.* + Enregistrar imatges o sons: *en lo vídeo vam plegar tota la boda.*
pleit *m.* \ **2.** (3.1.1.2)
plor *m.* (4.2.2)
ploure *v.intr.* i *impers.* **1.2.**
plovinejar *v.intr.*
plovisnar *v.intr.*
pluja *f.* **1.2.**
pluma *f.* \
poble *m.* @ (3.2.14; 4.18.2.6.3)
pobre, pobra *m.* i *f.* i *adj.* **1.a)2.3.**
pobretó,-ona *m.* i *f.*
poc *adj.* i *adv.* @ (4.17.3)
poca-solta *m.* i *f.* **2.**
poca-soltada *f.*
podos *m.pl.* Trastes desordenats
podrimer *m.* **1.**
polegó *m.* Pugó.
2.poll *m.* @ (3.2.18)
pollastre *m.* **1.**
pollegana *f.*
pollet *m.* **1.**
pollí *m.* **1.**
pollmantós,-a *adj.* Gemegós.
polpa *f.* \ **1.2.**
2.pols *m.* **1.** (4.3.6)
polseguera *f.* **1.**
1.pomell *m.* **1.**
1.pont *m.* @ **5.c)** (3.2.13.3)
2.popa *f.* (5.1)
1.popar *v.tr.* **1.2.** (5.1)
por *f.* @ (2.4; 3.2.7)
porca *f.* **2.**
pórca *f.* **1.**
porgar *v.tr.* **1.2.**
porgueres *f.pl.* **1.**
porica *adj.*
poricós,-osa *adj.*
porra *f.* **1.5.** *Enviar a la porra.* **9.** *Fer*

porra.
1.porro *m.* **1.**
1.port *m.* **1.** (3.2.13.1)
porta *f.* I **1.2.** II **1.2.** (3.1.2.1; 4.15.20)
portalada *f.* **1.**
1.portar *v.tr.* @
3.pos *conj.* (4.17.1)
posal *m.*
1.posar *v.tr.* @ (4.5.4)
1.post *f.* **1.a)**
postres *m.pl.* (4.3.6)
1.pot *m.* **1.**
pota *f.* I **2.3.4.**
potecari *m.* \
potro *m.* **1.**
potser *adv.* (3.2.4)
1.pou *m.* @ (3.1.1.6; 3.2.5)
preant *adj.*
1.pregó *m.*
pregunta *f.* (4.12.3)
prensa *f.* \
prenso *m.* Pinso.
1.presa *f.* **2.b.** Brou de carn que es dóna als malats perquè es refacen d'una malaltia.
pressa *f.* **3.** (4.5.2.1; 4.15.19)
prim, prima *adj.* @ *m.* II **8 a)**
1.primal, primala *m.* i *f.* **1.**
primentó *m.* Pebrot 1.
primer,-era *adj.* i *adv.* @ (4.14.4)
problema *m.* (4.15.9)
professó *f.* \ **1.** (5.2)
pronte *adv.* \ **5.** (3.2.13.3; 4.15.7)
prop, a I *adv.* i *prep.* **1.2.** (4.15.11)
propet, a *adv. intens.* (4.4.1; 4.15.11)
prou *adv.* i *adj.* **II 1.2.** (4.15.17)
1.pruna *f.* **1.**
prunera *f.*
pudent,-a *adj.* **1.** + *m.* i *f.* Malcarat.// Molest en excés.
puesto *m.* (3.2.13.3; 4.10.4.1; 4.15.12)
puga *f.* \ (3.2.9)
puguer *v.tr.* @ (*4.18.2.2)
pujal *m.* **2.** (4.15.2)
pujalet *m.*
pujar *v.intr.* o *tr.* @ (3.2.3.1)
pulça *f.* \ **1.**
punt *m.* @ (3.2.13)
punta *f.* I **1.** II **1.** (4.16.6)
punterada *f.* Cop donat amb la punta del peu.
puntona *f.* Nau de fons pla usada per al passatge de rius més petita que el pontó. (3.1.2.8)
punxa *f.* **1.a)**
punxó *m.* **1.** (3.2.2.1)
punxona *f.* Punta metàl·lica de la baldufa.
puny *m.* @
punyada *f.* **1.**
puput *f.* **1.**
pur, pura *adj.* @ (3.2.7)

quadra *f.* **5.**
qualquere *adj.* i *pron.* Qualsevol.
1.quan *adv.* i *conj.* @ (4.15.12.1)
quansevol *adj.* i *pron.* \ **1.** (3.2.19)
1.quant, quanta *adj. pron.* i *adv.* @ (4.12.3)
quart, quarta *adj.* i *subst.* I *adj.* **1.** II *m.* **2.3.** *un quart d'onze, dos quarts d'onze, tres quarts d'onze.* **9.** *Quart creixent. Quart minvant.* (4.14.4)
quarteraire *m.*[184]

[184] Al *DCVB* aquest mot només es localitza al Pla d'Urgell, terres on fins fa no gaire anys anaven a l'hivern molts jornalers fragatins a treballar en la collita de l'oliva.

quartís *m.*
quarto *m.* **2.a)** *pl.* **5.**
quatre *adj.* **i** *m.* **i** *f.* **1.2.** (2.4; 4.14.2)
quedar *v.intr.* o *refl.* @ (4.18.1.7)
quefer *m.* **1.**
1.quera *f.* **1.a) 6.**
1.qui *pron. interr.* @ (4.12.2)
1.quis *m.* Nom amb què es criden els gossos.
quin, quina *pron.* i *adj.* @ (4.12.1)
quinquillaire,-a *m.* i *f.* \
quint, quinta *adj.* i *subst.* @ (4.14.4)
quixal *m.* \ **1.5.d)** *Quixals de vella.* **del sen** (3.2.19)

rabada *f.* **1.**
1.rabassa *f.* **1.**
ràbia *f.* **1.2.** (2.4; 3.2.14.2)
rabiquet *m.* Infant ploraner.
rabitxó [raβitʃɔ̃l] *m.*
rabosa *f.* **1.** (4.18.2.6.4; 5.1)
racer *m.* \ **1.2.** (3.1.2.3.2)
racós,-osa *adj.*
rader,-era *adj.* \ (3.2.19)
radera *adv.* **i** *prep.* \ (3.2.19; 4.15.9)
ràfia *f.*
ràfic *m.* \ (3.1.2.2)
1.raïl *f.*
2.raïl *m.*
1.raïm *m.* @ *Raïm d'afartar pobres. Raïm de Santa An*(n)*a. Raïm de popa de bou.* (4.12.3)
1.raio *m.* **3.** (5.5)
raig *m.* **I 1. IV 1.**
1.rajada *f.* **1.**
rajar *v.intr.* **2.a)**
1.rajola *f.* **1.** (3.2.3.1)
1.rama *f.* **2.** (5.6)
ramal *m.* **1.2.**
3.ramat *m.* **1.3.**
rambla *f.* **2.**
rambler *m.* **2.**
rampill *m.* **1.**
rampoina *f.* **2.a)**
raó *f.* @ (3.2.9)
raro,rara *adj.* \ (4.4.2)
rascanyós,-osa *adj.* **2.**
1.rascle *m.* **2.**
rasineta *f.* Mena de caragol petit.
rasora *f.* \ **1.**
raspadura *f.* Erosió de la pell.
raspall *m.* **1.** Només es diu del raspall emprat per netejar els pèls dels animals, en general és *cepillo.* (5.5)
rastanyós,-osa *adj.*
rastell *m.* **23.** *Al rastell del sol.*
rastoll *m.* \ **1.** (3.1.2.3.2)
ratera *f.* **1.2.** (2.4)
ratlla *f.* **1.2.3.8.** (3.2.8)
rato *m.* (4.4.1; 5.5)
ratolí *m.* **1.2.** (3.1.2.8.4)
raudor *m.* \
1.raure *v.tr.* **1.6.11.** (4.18.2.5)
rave *m.* **1.** (4.2.1)
realisar *v.tr.* \ (3.2.4.2)
rebaix *m.* **4.**
rebatre *v.tr.* **2.d)**
rebentar *v.tr. intr.* i *refl.* @ (4.15.15)
2.rebotir *v.tr.*
rebost *m.* **1.**
rebre *v.tr.* **5.a)**
rebuig *m.* **2.** *El rebuig d'un ramat.*
rebumbori *m.* \
rebuscall *m.* **2.**
rebutjar *v.tr.* **1.** (5.5)
recalçar *v.tr.* **1.**
recapte *m.* **5.a)**
recepta *f.* **2.3.** (4.18.1.3.1)
recibo *m.* (5.5)
reclam *m.* **4.**

recolze *m.* **1.**
reconéixer *v.tr.* @ (4.18.1.10)
recular *v.intr.* I **1.2.3.** II *tr.* **1.**
recules *A recules.*
rededor *m.*
redó,-ona *adj.* \@ (3.1.2.6)
redol *m.* **1.2.**
reeixir *v.intr.* **1.** (3.1.2.3)
refellida *f.* Torcedura, entortellada.
refermar *v.tr.* **3.**
refran *m.* **2.** (*3.2.19)
2.regador *m.* **1.**
1.regalar *v.tr.* **1.**
2.regalar *v.intr.* o *refl.* **4.**
regalíssia *f.* \ **1.** (3.1.2.8.1)
regall *m.* **1.2.**
1.regata *f.* **1.3.**+ Esquerda.
regatxet *m.* Xicot que treballa per ajudar a les persones grans en aquelles feines que no necessiten aprenentatge.
regirar *v.tr.* **1.3.4.**
regolfar *v.intr.* **1.**
1.rei,-ina *m.* i *f.* @ (4.2.2)
reixa *f.* **1.2.** (3.2.2)
reixos *m.pl.* \ (4.2.2)
relotx *m.* \@ (3.2.19.3)
relinxo *m.* Renill.
rellampec *m.* **1.**
rellampegar *v.intr.*
relluent,-a *adj.*
relluir *v.intr.*
remei *m.* **1.2.**
1.remulla *f.* **1.**
renegar *v.intr.* **3.5.**
renou *m.* II
rent *m.*
renyir *v.intr.* **2.**
reparar *v.tr.* I **3.** II **3.4.** III **1.2.***intr.* **3.**
reparo *m.* **3.**
repèl *m.* **1.a) 2.a)**
repelós,-osa *adj.* **2.**
repetir *v.tr.* @ (4.15.5)
repeu *m.* **1.**
replanar *v.tr.*
repolir *v.tr.* **a)**
reptar *v.tr.* **3.**
repuntetes *f.pl. De repuntetes.*
requesta *f.* **2.**
res *pron.* II **3.4.** (4.5.2)
rescabalar *v.tr.* **1.**
resina *f.*
resoldre *v.tr.* @ (3.2.13.1)
respigolar *v.tr.*
resplandor *f.* \ **1.**
ressentir *v.refl.* **2.3.** (4.6.1)
retall *m.*
retentívol *m.*
retirada *f.* **1.4.**
retòlica *f.* \ **3.**
retòrcer *v.tr. Retòrcer la roba.*
retorcilló *m.*
retratiste,-a *m.* i *f.* (*4.3.2)
retxassar *v.tr.* (5.5)
reuca *f.*
revencillada *f.* Cop donat per sorpresa.
revetejar *v.tr.* Rivetar.
revolt *m.* II **1.**
revolví *m.*
ribrell *m.* \ (3.2.19)
ribrella *f.* \
rincó *m.* **1.2.** (5.5)
ringlera *f.*
rinya *f.*
rinyó *m.* \ **1.** (3.1.2.8.1)
risalla *f.* Rialla. (3.2.19.3)
risaller,-era *adj.* Rialler,-era 1.
ristra *f.* 1.Rast.
riu *m.* **1.2.** (3.2.5)
riure *v.intr.* @ (4.5.2.1; 4.18.2.5)

2.rivet *m.* **1.2.3.**
1.roba *f.* @ (4.6.1.1; 4.8.3)
roda *f.* I **1.6.**
rodanxa *f.* Especialment de peix.
rodadits *m.* **1.**
rodolons *A redolons.*
rogall *m.* **1.**
rogejar *v.intr.*
rogle *m.* \ III (3.2.8.1; 3.2.14)
roïdo *m.* (3.1.2.8.3)
2.roïna *f.* \ **3.** (3.1.2.8.3)
roig, roja *adj.* **2.3.4.** (2.4; 3.2.3.1; 4.2.3)
1.romer *m.* (5.1)
romiar *v.tr.* \ **2.** (3.1.2.8.3)
romitjó *m.* Sac mig ple de qualsevol cosa.
rompre *v.tr.* **3.a)** + Gastar, per fregament, en especial el calcer i el vestit.// Començar a superar una malaltia.
roncar *v.intr.* **1.6.**
rondina *m.* i *f.* Rondaire, que no para mai en casa.
1.rondinar *v.intr.* **1.**
rondinyar *v.intr.*[185]
rònic, ròniga *adj.* \ **2.** (3.1.2.2)
ronyós,-osa *adj.* **1.2.3.**
roplaceta *f.* Petita plaça, indret urbà espaiós a manera de petita plaça. (4.16.6)
roquissal *m.* (5.2)
4.ros, rossa *adj.* @ (2.4)
1.rosa *f.* @ (2.4)
2.rosada *f.* **1.**
rosari *m.* **1.a) 2.3.**
rosigar *v.tr.* **1.2.4.** (*3.1.2.8.1)

[185] Tot i que al *DCVB* trobem amb aquest sentit **2.rondinar**, a Fraga, com a Tamarit de Llitera, és **rondinyar**.

rosigó *m.* \ **1.** (3.1.2.8.1)
rossa *f.* **1.** (2.4)
rossegó *m.* *A rossegons.*
1.rosset *m.*
rossinyol *m.* **1.**
rostir *v.tr.* **1.2.** (3.1.2.8.4)
1.rot *m.* **1.** (2.3)
1.roví *m.* Brutícia adherida a la pell d'animals i persones.
rovillós,-osa *adj.* Brut, rovellós.
ruc *m.* **2.3.** (5.3)
rucada *f.* **2.** (3.1.2.1)
rucalla *f.* Conjunt de rucs.
rumor *m.* **3.** (3.2.7)

sabanyó *m.* Penelló.
sabatuda *f.* Sobatuda, topada.
saber *v.tr.* i *intr.* @ (3.1.1.8; 4.18.2.11)
1.saboc *m.* \ **1.2.**
2.sacre *m. Loc. No tindre ni un sacre.*
sacsejar *v.tr.*
safareig *m.* **1.2.** (3.1.2.5)
safarós,-osa *m.* i *f.* Maldestre, fastigós.
safra *f.* Recipient per a l'oli.
safranòria *f.* \ Alterna, amb molta major vigència, amb *sanaòria.*
sagí *m.* **1.**
sajolida *f.* **1.**
salandró,-ona *adj.* Persona de caràcter alegre.
salmar *v.tr.* **b)**
salmetes *f.pl.*
salmitre *m.* \
saltar *v.intr.* o *tr.* @ II **3.** (4.15.10)
salvatge *adj.* **1.2.3.** (3.2.4.1.1)
salvimis *m.* Salze.
samarrada *f.*
samarreta *f.* **3.**
sambullo *m.* Persona que fa esbatulls

i sorolls.
samp[ɛ]ca *f.* Bala de vidre.
samugo *m.* Persona de caràcter esquerp.
1.sanar *v.intr.* **2.3.** *tr.*
sancer,-era *adj.* \ **1.** (3.1.2.3.2)
sang *f.* @
sanglot *m.* **2.**
sangonera *f.* **1.4.**
1.sansa *f.*
sant, santa *adj.* i *m.* i *f.* @ (3.2.13)
santapiga *f.*
santíssim,-íssima *adj.superl.* (3.2.11)
santjoanada *f.* (3.2.9)
santmiquelada *f.* **1.2.**
1.sapastre *m.* **1.**
sapo *m.* (5.6)
sapotada *f.* Ensopegada, entrepussada.
saragata *f.*
saragater,-era *adj.*
sarda *f.*[186]
sardina *f.* **1.** *sardina de la costa*: arengada, *Clupea harengus.*
1.sarga *f.pl.* **2.**
1.sargantana *f.*
sària *f.* \ **1.**
sarminyeta *f.* Sarmenya 1.
sarpa *f.* **1.2.**
sarpada *f.* **1.** (3.2.15)
sarpat *m.* (3.2.13.2)

[186] No hem sabut confirmar la informació que sobre aquest mot ens presenta Joan Coromines en *DECat*, VII, pàg. 707, 35b; encara que no dubtem, de cap de les maneres, de la informació d'aquest eminent etimologista. En canvi, el mot **sas** (*Ibidem*, pàg. 709, 50b) l'hem recollit amb el significat de 'petita elevació del terreny, plana al capdamunt', però sense més precisions.

sarrabastall *m.* \ **2.**
sarrafoll *m.*
sarrampió *m.* \ (3.2.2.2)
sas *m.* Pujol no gaire alt, pla al capdamunt.
1.saurina *f.* Dona que sembla que ho sapiga tot.
séc *m.* **4.**
1.secanella *f.* **2.** (4.16.6)
secla *f.* \ **1.** (3.2.14)
sedàs *m.* **1.**
2.segó *m.*
***3.segundo,-a** *adj.* **1.2.** (*4.14.4)
seguns *prep.* i *conj.* (*4.16.8)
segur (3.2.7)
selar *v.tr.* Vigilar.
sello *m.* (*5.5)
sempre *adv.* **1.** (3.2.12; 4.5.2; 4.18.1.7)
2.sen *m.* (3.2.19; 4.10.4.1)
senalla *f.* **1.**
senatxo *m.* **1.**
senda *f.*
senderi *m.*
sense *prep.* @ (4.5.2; 4.16.2)
sentar *v.refl.* \ 1 (4.5.3)
sentir *v.tr.* i *refl.* @ (4.7.1; 4.18.1.10; 4.18.2.8/9)
1.senya *f.* **2.**
senyal **1.** *m.* **2.** *f.* (4.3.6)
senyor/sinyor,-a *m.* i *f.* @ (3.1.2.8.1; 4.5.5.1)
senzill,-illa *adj.* **1.2.3.**
sequera *f.* **1.**
1.ser *v.intr.* i *copulatiu* \ @ (4.18.2.1)
1.serenar *v.tr.*
serenidat *f.* (3.2.16)
sereno *m.* (5.5)
sèrio,-a *adj.* (5.5)
serp *f.* **1.**
2.serralla *f.* **1.**

serraller *m.*
serri *m.* \ (3.2.2.2)
serrutx [serútʃo] *m.*
serva *f.* **1.**
1.servici *m.* \ @
servicial *adj.* **1.** *m.* **5.**
servilleta *f.* (*5.5)
servir *v.tr.* o *intr.* @ (4.18)
1.ses *m.* **1.**
1.set *f.*
2.set *adj.* **1.** *m.* **2.** (3.1.1.8; 3.2.4.1.1; 4.14.2)
setge *m.* **4.a)**
sétimo,-a *adj.* i *m.* i *f.* (*4.14.4)
setmesí,-ina *m.* i *f.*
setrill *m.*
setze *adj.*, *m.* i *f.* (2.4; (3.2.4)
sibeca *m.* \ (3.2.2.2)
silèncio *m.* Silenci 1.2.3.4. (*5.5)
silla *f.* (5.5)
simple *adj.* @ (3.2.2.2)
sinefa *f.* Sanefa.
sirga *f.* ***1.***
1.sis *adj.* **1.** *m.* **2.** (4.14.2/4)
sisall *m.* Siscall.
1.sisca *f.* **1.**
sisquera *adv.* (5.6)
sissanta *adj.* (3.1.2.8.1; 3.2.2.2; 4.14.1)
siti *m.* **4.** *Deixar* algú *al siti.*
sitja *f.* **3.**
1.sitra *f.* **2.**
7.so *m.* (4.5.5.1)
sobaco *m.* (*5.5)
sobatuda *f.* **1.**
sobretot *adv.* **2.** (4.18.1.4.1)
sobrinagües *f.pl.* Peça de roba interior del vestit tradicional de la dona.
sobrino,-ana *m.* i *f.* Alternant, amb menor vigència, amb *nebot*, *neboda*.
1.soca *f.* **2.11.**
sociedat *f.* \ @ (3.2.16)
sòcio,-a *m.* i *f.* \ (5.5)
sòcol [sɔ́kul] *m.* **1.**
sofata *f.* Safata.
sofocar *v.tr.* \
sofoco *m.*
1.soga *f.*
sogall *m.* **1.**
sogar *v.tr.*
sogra *f.* **1.3.** *Sogra i nora.* (3.1.2.1.1)
sogre,-a *m.* i *f.* **1.** (3.1.2.1.1; 4.10.4.2)
1.sol *m.* **1.2.** (3.2.4.1.1)
solada *f.* **1.**
2.solament *m.* **1.**
solc *m.* **1.** (3.2.4.1.1)
soldat *m.* **1.8.**
soldraquejar *v.intr.* \
1.soler *v.* *Solgo* (1a. persona singular del present d'indicatiu).
solitari,-ària *adj.* **1.2.3.** (2.4; 3.2.4.1.1)
sollarca *f.* Xurriaca.
solomo *m.* Filet, rellom (de porc).
solonar *m.*
2.solsir *v.tr.* **2.3c)**
soltar *v.tr.* **1.3.** (3.2.13.1; 4.5.6)
sombra *f.* (5.5)
sombrero *m.* (5.5)
somera *f.* **1.2.** (5.3)
somicar *v.intr.* **1.**
somiquejar *v.intr.*
sòmit *m.* \ **1.2.** (3.2.19.1)
somordo,-orda *adj.*
sompo, sompa *adj.* i *m.* i *f.* **1.3.**
sonllevar *v.tr.* Suportar, en especial les malaltia.
sonriure *v.intr.* i *m.* \
1.sopar *v.intr.* **1.** *tr.* **a)** *m.* **2.**(4.9.1; 4.15.4)
soqueta *f.* **2.**
3.sorgir *v.tr.* \

soriaca *f.* \ (3.2.2.2)
soroll *m.* **1.** (3.1.2.8.3)
1.sorollar *v.tr.* **1.** *intr.* **2.**
3.sorra *f.* **2.**
1.sort *f.* @
sorteig *m.* (4.2.3)
sostraure *v.tr.* \
sot *m.* **3.**
sou *m.* **2.**
sovint, a *adv.* (3.2.13, 4.15.11)
1.suc *m.* @ .
1.sucar *v.tr.* **1.**
sucarrar *v.tr.* \ (3.1.2.6.1)
sucarrim *m.* (*3.1.2.6.1)
sucre *m.* **1.** (2.4)
sugar *v.intr.* o *tr.* 1.suar @ (3.2.9)
sugor *f.* (3.2.9)
sunya *f.* Arrufada de celles (o de nas), mala cara.
3.sunyer *m.* \
susto *m.* **1.** (5.5)

tabola *f.* **1.**
taca *f.*
1.tacar *v.tr.*
tafarra *f.* **1.**
taleca *f.* **1.**
talecada *f.* **3.**
talladits *m.*
tallar *v.tr.* @ (4.5.6.1)
talòs,-ossa *adj.* i *m.* i *f.* **2.** (3.1.1.11)
tancar *v.tr.* @
tanoca *m.* i *f.*
tapàs *m.*
tarantula *f.*
tararanya *f.* \ **1.**
tararot *m.* **1.**
tard *adj.* i *adv.* @
tardada *f.* **2.**
tardagó *f.* Tardor. (3.2.9)
tarde *f.* \ 2.Tarda (5.5)
tardet, al *loc. adv.* Capvespre.
2.tarquí *m.*
2.tarró *m.pl.* \ **1.** (3.1.2.3.2)
tarròs *m.* **1.2.** (*3.1.2.3.2)
tartanya *f.*
tartir *v.intr.* (*5.4)
tartuga *f.* \
tassa *f.* **1.2.b)**
tastar *v.tr.* **1.2.**
tatxeta *f.* (4.4.1)
tavanc *m.* Tàvec. (5.2)
tea *f.* \ 1. teia **1.2.** (5.2)
tèbio,-a *adj.* [teβjét] **1.** (*3.2.14.2, 4.4.1)
teixir *v.tr.* **1.2.**
1.teixidor *m.* **1.3.**
1.tello *m.*
1.tempestat *f.* **1.**
tempir *m.* **2.**
temprà,-ana *adj.*
temps *m.* @ (3.2.13.3)
1.tenalla *f.*
tendrum *m.* **1.**
3.tendre, tendra *adj.* @ (3.1.1.3)
tenedor *m.* \ 1.tenidor 2.c) (5.5)
2.terçat,-ada *m.* i *f.* Corder de tres anys.
tercejar *v.tr.* Terçar.
tercer,-era *adj.* **i** *m.* i *f.* @ (4.14.4)
terme *m.* **3.** (4.2.1)
terra *f.* @ (4.10.3.1)
terratge *m.* Quantitat en metàl·lic que l'arrendatari conrador d'una terra ha de pagar al propietari.
terrol *m.*
1.tesa *f.* **2.** *A tesa.*
teulada *f.* **1.2.**
2.timó *m.* **1.4.a)** *Timó mascle.* **b)** *Timó real.* (5.1)

tindre *v.tr.* o *intr.*\@ (3.1.1.8; 4.18.2.2/3/4)
tinya *f.* **1.2.** *Loc.* **c)** *No et dic tinya.*
tinyar *v.tr.*
tip, tipa *adj.* i *m.* **1.2.** (4.5.2.1; 4.5.6)
tiritiques *m.* Qui no sap el que es diu.
tisó *m.* **1.**
1.tita *f.* **1.2.**
titot *m.* **2.**
tocadura *f.* **1.2.**
tocar *v.tr.* o *intr.* @ (4.5.6.1)
tocino *m.* **1.2.** (5.6)
tofolet *m.* Mena de préssec.
1.toia *f.* **1.**
1.toll *m.* **2.**
tomate *m.* \ **1.** (4.3.6)
tomb *m.* **5.**
tombilla *f.*
tongada *f.* **6.**
tonyina *f.* **1.3.**
topí *m.* \ **1.2.** (3.1.2.8.3)
topinaire,-aira *m.* i *f.* Qui fa o ven topins. (4.3.3; 4.16.6)
toquinyar *v.tr.*
torcar *v.tr.* + Llevar les partícules sòlides (pols, serradures, cendra, etc.) o líquides (aigua, sang, mucositats, etc.) que cobrcixen lleument una superfície. (5.3)
tornar *v.intr.* @ (4.5.2.2; 4.13.3; 4.15.19)
toronger *m.* \ **1.** (3.1.2.6.1)
toronja *f.* \ **1.2.** (3.1.2.5/6)
torre *f.* @ + Casa de camp, generalment de més d'una planta, on habiten, o poden habitar, els conreadors d'una finca rústica.
1.tort,-a *adj.* I **1.2.3.**
tortell *m.* **2.**
torterol *m.* **2.** (5.4)
tortilla *f.* (5.5)
1.tos *f.* (2.4)
tossada *f.* Tossoló.
tossal *m.* **1.**
tossar *v.intr.* **1.** + Colpejar involuntàriament una persona amb el cap qualsevol superfície. Fig. No congeniar, per tenir caràcters diferents, dues persones.
tossir *v.intr.* (3.1.2.8.4)
tossoló *m.*
tot, tota *adj. pron.* i *subs.* @ (3.2.4.1; 3.2.13.2; 4.8.4; 4.10.4.1; 4.13.2)
tothom *pron. indef.* (4.13.2)
2.tòtil, tòtila *m.* i *f.*
totxada *f.* **1.**
totxo *m.* I **1.**
1.tou, tova *adj.* @ (3.1.1.6)
tovalla *f.* **1.** (5.2)
trafoner *m.*
trafota *adj.* Murri.
trago *m.* (5.5)
tranca *f.* **2.**
tranquilidat *f.* (*3.2.16)
trapalandana *f.* Trapassera, embolicaire.
trapull *adj.* Pesat, molest.
trascantó [treskantó] *m.* **2.** *De trescantó* **b)**.
trascolar *v.tr.* **1.**
traste *m.* **2.3.4.**
1.trau *m.* **1.2.**
traure *v.tr.* \ @ (2.4; 3.1.1.9; 4.5.6; 4.6.1.1; 4.18.2.5)
trava *f.* **2.**
travesser *m.* **2.a)**, d'una porta.
traveta *f.* **2.**
travolta *adv.* (3.2.19)
treball *m.* @ (4.15.2.1)
trebol *m.* **1.**

tremolí *m.* **1.2.**
tremolós,-osa *adj.* **1.**
1.trenc *m.* **1.b)**
trencadissa *f.*
trènit *m.* Termini. (3.2.19.1)
tresmall *m.*
trespassar *v.refl.* Dormir-se uns instants fora del llit i restar desvetllat.
trespelar *v.intr.*
tresullar *v.tr.* No veure amb prou claredat.
treta *f.* **i)**.
tretze *adj.* i *m.* **1.2.** (3.2.4)
triança *f.* **2.**
triar *v.tr.* **1.** *refl.* **2.3.**
trifurca *f.* **1.2.** (4.18.2.6.3)
trill *m.* **2.**
trilla *f.* Acció i temps de trillar.
trilladora *f.* **1.**
1.trillar *v.tr.* **1.**
trinxar *v.tr.* **1.2.**
trinxeraire *m.* **1.** (4.3.3)
tripa *f.* **2.** + Trossos d'estómac i intestins de remugadors, de composició semblant a la carn, que hom consumeix amb adobs picants (cebes, tomates, alls i pebre).
triple *adj.* i *m.* **1.2.** (3.2.14)
tristesa *f.*
tristor *f.* (3.2.7)
trobar *v.tr.* @ (4.9.1; 4.15.12; 4.18.2.1.1)
trompitxó *m.* **1.2.**
tronada *f.*
tronçador *m.* Xerrac per serrar troncs.
tropelleria *f.* Malifeta.
1.trossa *f.* **4.b) 5.**
truc *m.* Esquella molt grossa, més ampla de dalt que de baix; barromba.
2.truca *f.* **1.2.** *A truca de.*
1.trucar *v.intr.* **3.** (4.17.3)
3.trucar *v.tr.* (5.5)
trull *m.* **1.b)**
2.turma *f.* **2.**

3.u *conj.* (4.16.2/3; 4.17.3)
uixar *v.tr.* **2.**
1.ullada *f.* **1.** *Fer la ullada.*
un, una *adj.* Dels adjectius numerals cardinals, el que indica el nombre del qual tots els altres nombres són agregats. (4.1.1.3; 4.1.2; 4.13.3)
unflar *v.tr.* i *pron.* (2.4; 3.1.2.7)
ungla *f.* @ (4.1.2; 4.17.3)
únic,-a *adj.* (4.1.1.2)
uno, una *adj.* Del adjectius numerals ordinals, el que indica el nombre del qual tots els altres nombres són agregats. (4.14.1)

1.vaga *f.* **1.**
vagar *v.intr.* **1.3.**
valdre *v.intr.* o *tr.* \ @ (3.3.14.1; 4.18.2.2)
2.vall *f.* **1.**
valons *m.pl.* **1.** (5.4)
vandívol *adj.* *Corral vandívol*: corral sense coberta.
vànua *f.* (*5.2)
1.vas *m.* **1.**
vassall *m.* Gent comuna (per oposició a autoritats).
vedat *m.* **3.4.**
veí,-ïna *m.* i *f.* **2.3.** (4.16.1; 5.3)
veïnat *m.* **3.**
veïnal *m.* Treball comunitari realitzat conjuntament pels veïns d'un municipi.
2.vela *f.* **1.**
1.vell, vella *adj.* i *subst.* @ (2.4; 3.1.1.5)

vencill *m.* **1.**
vendre *v.tr.* **1.2a).3.**(4.9.2)
veneno *m.* (5.5)
ventaja *f.* (*4.3.7)
ventall *m.* **1.**
venturer,-era *adj.* **2.**
verd, verda *adj. m.* i *f.* @ (2.4; 3.1.1.3)
verderol *m.* **1.**
verdet *m.* **2.**
verema [brémɛ] *f.* **1.2.** (3.1.2.5)
veremar [bremá] *v.tr.* (3.1.2.5)
vergi *adj.* II **4.**
1.verí *m.* **1.** (5.5)
veritat *f.* @ (3.1.2.5; 3.2.16; 4.5.3)
1.verós,-osa *adj.*
verra *f.* **1.**
verro *m.* **1.**
vèrtula *f.* \ **1.**
1.vespra *f.* **1.**
2.vet *loc. adv. Vet astí.* (4.5.2)
vetllar *v.intr.* i *tr.* **1.b),3. a),b).**(3.2.8)
1.veu *f.* @ (3.2.5)
veure *v.tr.* @ (3.1.1.1; 3.2.13.1; 4.18.2.5)
vi *m.* @ (2.4; 4.12.1)
vianda *f.* **1.**
víbora *f.* Vibra 1.
vida *f.* @ (4.10.4.1)
1.videll,-ella *f.*
villabarquí *m.* Filaberquí. (3.2.19)
vimi *m.* Vime. (3.1.2.2.1; 4.2.1)
vindre *v.intr.* (*4.18.2.2/3)
1.vint *adj. m.* i *f.* (3.2.13; 4.14.2)
1.visc *m.* **1.2.** (3.1.2.8.1)
2.visca *f.*
visitar *v.tr.* @ (4.15.11)
viuda *f.* **1.**
viudo *m.* **1.**
1.viure *v.intr.* @ (4.13.2; 4.15.11)
1.volandera *f.*
volatam *f.*
volta *f.* I **1.2.4.5.** (5.3)
voltejar *v.intr.* I **1.**
voltorn *m.*
voraviu *m.* **1.**
1.vuit *adj., m.* i *f.* (4.14.2/3)
vuitanta *adj., m.* i *f.* (4.14.2)
vuitena *f.* **2.a)**
vullguer *v.tr.* @ + I **3.** Amb aquesta última accepció aquest verb és, si més no, tan vigent com *estimar*. (*3.3.14.1; 4.5.6; 4.18.2.2)
vusté *pron.pers.*

xafar *v.tr.* **1.** (3.2.2.1)
xamba *f.*
xaminera *f.* Xemeneia.
xampar, axampar *v.tr.*
xant *m.* **5.**
xanxull *m.*
2.xapeta *f.* (4.4.1/2)
1.xapot *m.* (4.4.2)
xaquent,-enta *adj.* Xacrós.
xarco *m.* (*5.5)
xarrada *m.* \ (3.2.15)
xarraire,-a *adj., m.* i *f.* \ **1.2.** (4.3.3)
xarrameca *f.* \
xarrar *v.intr.* i *tr.* \ **1.2.4.** (3.1.2.6.1; 3.2.2.1)
xeic *m.*
xelit *m.*
xerinola *f.*
xerop *m.* Aixarop.
xeulit/xiulit *m.* **1.** (3.1.2.8.1)
1.xic, xica *m.* i *f.* **2.** Jove a partir dels 14/15 anys. (2.4; 3.2.2.1; 4.5.2.2; 4.5.3.1; 5.6)
xilar *v.tr.* Xisclar.
xillit *m.*
ximplada *f.* Ximpleria.

xinel·la *f.*
xinxa *f.* **1.** (3.2.2.1)
xiquet,-eta *m.* i *f.* **2.** (3.2.13.2.2)
xiribec *m.* **1.** (3.2.2.1)
xirla *f.* Aigua bruta, fangosa.
xiular *v.intr.* o *tr.* @
xiulet *m.* **2.** (3.2.2.1)
xocant,-a *adj.* **1.2.**
xocar *v.intr.* **1.2.3.**
xocolate *m.* **1.** (4.3.6)
1.xolla *f.* **4.** *Gent de poca xolla.*
xollador *m.*
xollar *v.tr.* **1.**
1.xop *m.* (5.1)
3.xop,-a *adj.* **1.**
xorrovia *f.* Xirivia. (*3.1.2.8)
xuclar *v.tr.* **1.** (3.2.2.1)
1.xulla *f.* **4.** Llonsa de carn magra.
xumar *v.tr.* **1.**
4.xurra *f.*
xurrac *m.* \
xurriburri *m.* Tot el personal, tothom.
xuta *f.* Òliba.

6. BIBLIOGRAFIA

6.1. Clau de sigles de publicacions

AFA = *Archivo de Filología Aragonesa.*
AORLL = *Anuari de l'Oficina Romànica de Lingüística i Literatura.*
BCEC = *Butlletí del Centre Excursionista de Catalunya.*
BDC = *Butlletí de Dialectologia Catalana.*
BDLLC = *Bolletí del Diccionari de la Llengua Catalana.*
DCVB = Antoni M. Alcover i Francesc de B. Moll, *Diccionari Català-Valencià-Balear*, 10 vols., Palma de Mallorca, 1926-1962.
DECat = Joan Coromines, *Diccionari Etimològic i Complementari de la Llengua Catalana*, Ed. Curial, 9 vols., Barcelona, 1980-1991.
ELLC = *Estudis de Llengua i Literatura Catalanes.*
ER = *Estudis Romànics.*
REL = *Revista Española de Lingüística.*
RFE = *Revista de Filología Española.*

6.2. Obres citades i de consulta

ALCOVER, Antoni M. (1908-1909): "El catalá devant els filòlegs estranjers. Una mica de dialectologia catalana", *BDLLC*, IV, pàgs.194-303.

ALCOVER, Antoni M. i MOLL, Francesc de B. (1929-1932): "la flexió verbal en els dialectes catalans", *AORLL*, II, pàgs. 73-184; III, pàgs. 73-168; IV, pàgs. 9-104; i V, pàgs. 9-72.

—(1926-1962): *Diccionari Català/Valencià/Balear*, 10 vols., Palma de Mallorca.

ALONSO, Helena i SUILS, Jordi (1993): "La morfologia verbal de subjuntiu al Segrià: estudi prospectiu", *Sintagma*, 5, pàgs. 5-17.

ALVAR, Manuel (1976): *La frontera catalano-aragonesa*, Instituto Fernando el Católico, Zaragoza.

—(1991): "Antigua geografia lingüística de Aragón: los peajes de 1436", dins *I Curso de Geografía Lingüística de Aragón*, Instituto Fernando el Católico, Zaragoza, pàgs. 11-103.

AMADES, Joan (1934): "El vocabulari dels vells oficis de transport i de llurs derivats", *BDC*, XXII, pàgs. 59-239.

Atlas lingüístic de Catalunya, 8 vols. Barcelona, (1923-1964).

Atlas Lingüístic del Domini Català, volum manuscrit de l'enquesta de Fraga realitzada per Lídia Pons i Montserrat Ros entre el 22 i el 25 d'agost de 1966; volum manuscrit de l'enquesta de Fraga realitzada per Josep Galan entre el juliol i l'agost de 1973.

Atlas Lingüístico y Etnográfico de Aragón, Navarra y la Rioja, 12 volums, Diputación Provincial de Zaragoza-Ed. La Muralla, Madrid, 1979-1983.

Atlas Lingüístico de la Península Ibérica, I (Fonética), 1962.

BADA PANILLO, José R. (1990): *El debat del català a l'Aragó (1983-1987)*, Associació Cultural del Matarranya/Institut d'Estudis del Baix Cinca/ Associació de Consells Locals de la Franja, Calaceit.

BADIA i MARGARIT, Antoni M. (1951): *Gramàtica històrica catalana*, Ed. Tres i Quatre, València, 1981, que és d'on citem.

—(1962): *Gramática catalana*, Ed. Gredos, Madrid.

(1979): "Petita disquisició sobre el lleidatà *prou/prouta* (estructura i analogia)", dins *Homenaje a Samuel Gili Gaya*, Barcelona, pàgs. 59-63.

BADIA i VILLAS, David (1989): *Els arbres i arbusts del Vedat de Fraga*, Institut d'Estudis del Baix Cinca, Fraga, 1995[2].

BARNILS, Pere (1916): "Del català de Fraga", *BDC*, IV, p. 27-45. Reproduït a *Butlletí de Dialectologia Nord-occidental*, 2 (Lleida, primavera 1983), pàgs. 31-64; i a *AFA*, 41 (1988), pàgs. 231-249.

Batecs. Publicació de l'Institut d'Estudis del Baix Cinca-I.E.A., del núm. 0 (Fraga, gener-febrer-març de 1988) al 15 (Fraga, maig de 1995).

BEAN, Andreseta i Pepeta (1991): *Lo casorio de Roque*, Amics de Fraga, Fraga.

—(1992): *Aconsellant y vestint a la novia*, Amics de Fraga, Fraga.

—(1993): *É més bò que un pà de bresca*, Amics de Fraga, Fraga.

—(1994): *Les dones cuan encaixonen, canten, riuen y enraonen*, Amics de Fraga (edició en vídeo), Fraga.

—(1995): *Quan passen fan bon agarrar*, Amics de Fraga (edició en vídeo), Fraga.

BELTRAN i CABALLÉ, Josep S. (1986): *L'estàndard occidental. Una proposta sobre l'estàndard català a les Terres del darrer tram de l'Ebre*, CIRIT, Barcelona.

BORAU, Lluís, MORET, Hèctor, QUINTANA, Artur, SANCHO, Carles (1995): *Lo Molinar. Literatura popular catalana del Matarranya i Mequinensa*,

Instituto de Estudios Turolenses/Associació Cultural del Matarranya/Carrutxa, Calaceit.

BORAU, Lluís, FRANCINO, Glòria, MORET, Hèctor, QUINTANA, Artur: *Bllat colrat! Literatura popular catalana de la Ribagorça, la Llitera i el Baix Cinca*) [en premsa].

BRUGUERA, Jordi (1985): *Història del lèxic català*, Enciclopèdia Catalana, Barcelona.

CARRERA i SABATÉ, Josefina (1993): "La pretònica inicial *e-* a Alguaire", *Anuari de Filologia. Llengua i Literatura Catalanes*, XVI (C), Facultat de Filologia-Universitat de Barcelona, pàgs. 37-72.

CARRERAS i CANDI, Francesc (1908): "Excursions per la Catalunya aragonesa y provincia d'Osca", *BCEC*, pàgs. 193-203 i 225-234.

CASANOVA, Emili (1984): "Sobre la moció del sufix -iste/-ista", *Boletín de la Sociedad Castellonense de Cultura*, LX (Abril-Diciembre), pàgs. 259-267.

—(1986): "Evolució de la segona persona del singular del present d'indicatiu del verb *ser* en català", dins *Actes del Setè Col·loqui Internacional de Llengua i Literatura Catalanes. Tarragona-Salou 1985*, Publicacions de l'Abadia de Montserrat, Barcelona, pàgs. 467-495.

CHACÓN i CABAS, Guillem (1995): *Els moixos del Baix Cinca / Los pájaros del Bajo Cinca*, Ajuntament de Fraga, Fraga.

CLARAMUNT i ADELL, Teresa (1985): *Contalles. Així parlem a les comarques de la Franja*, Diputación General de Aragón, Zaragoza.

COLL, Pep (1991): *El parlar del Pallars*, Empúries, Barcelona.

COLOMINA i CASTANYER, Jordi (1985): *L'alicantí. Un estudi sobre la variació lingüística*, Institut Juan Gil-Albert, Alacant.

—(1985): "El parlar de la Marina Alta", *La rella*, 4, pàgs. 37-54.

—(1991a): *El valencià de la Marina Baixa*, Conselleria de Cultura, Educació i Ciència de la Generalitat Valenciana, València.

—(1991b): "Morfologia i ortografia: a propòsit d'algunes grafies controvertides", *A Sol Post. Estudis de Llengua i Literatura*, 2, Alcoi, pàgs. 129-153.

COROMINES, Joan (1935): "El parlar de Cardós i Vall Ferrera", *BDC*, XXIII, 1935, pàgs. 241-331. Reproduït a *Entre dos llenguatges*, Ed. Curial, vol. II, Barcelona 1976, pàgs. 19-67, que és d'on citem.

—(1970): "Els noms dels municipis de la Catalunya aragonesa", dins *Estudis de toponímia catalana*, Ed. Barcino, vol. II, Barcelona, pàgs. 43-141.

—(1977): "Mots catalans d'origen aràbic", dins *Entre dos llenguatges*, Ed. Curial, vol. III, Barcelona, pàgs. 68-177.

—(1980-1991): *Diccionari Etimològic i Complementari de la Llengua Catalana*, Ed. Curial, 9 vols., Barcelona.

Diccionari de la llengua catalana, Enciclopèdia Catalana, Barcelona, 1987[7].

ESPLUGA TRENC, Josep Lluís i CAPDEVILA GÒMEZ, Arantxa (1995): *A la recerca d'identitat a una terra de frontera (Estudi sociolingüístic a l'Aragó catalanòfon)* [en premsa].
ESTEVE i TEIXIDOR, F. (1908-1909): "Escorcoll dialectal a la Ribera baxa del Cinca", *BDLLC*, IV, Palma de Mallorca, pàgs. 19-21.
FABRA, Pompeu (1932): *Diccionari General de la Llengua Catalana*, A. López Llausàs-Edit., Barcelona 1974[6].
—(1956): *Gramàtica Catalana*, Ed. Teide, Barcelona, 1981[10].
FRAGO, Juan A. (1980): "Sobre el léxico aragonés. Datos para el estudio de su frontera con el catalán noroccidental a mediados del siglo XV", dins *Actes del Cinquè Col·loqui Internacional de Llengua i Literatura Catalanes. Andorra 1979*, Publicacions de l'Abadia de Montserrat, Barcelona, pàgs. 405-440.
GALAN i CASTAÑ, Josep (1973): *El habla de Fraga*, tesi de llicenciatura, Facultad de Filosofia y Letras de la Universidad de Barcelona, [mecanografiada].
—(1985): *Estudis lèxics de la parla de Fraga I*, AFRAGA, Fraga.
—(1987a): *Estudis lèxics de la parla de Fraga II i III*, AFRAGA, Fraga.
—(1987b): *Refranyer fragatí*, Ajuntament de Fraga, Fraga.
—(1990): "La parla de Fraga", *Ilerda. Humanitats*, 47, Lleida, pàgs. 207-208.
(1993): *Les cançons de la nostra gent*, Diputación General de Aragón, Zaragoza.
—(1994): *Les motades de Fraga*, Institut d'Estudis del Baix Cinca, Fraga.
GILI i GAYA, Samuel (1932): "Estudi fonètic del parlar de Lleida", dins *Miscelania filológica dedicada a Antonio M. Alcover*, Palma de Mallorca, pàgs. 241-255.
—(1955): "Notas sobre el mozárabe en la Baja Cataluña", dins *Actas y Memorias del VII Congreso Internacional de Lingüística Románica (1953)*, vol. I, Barcelona, pàgs. 483-492.
GOMIS, Cels (1897): "Follies particulars de Fraga, Mequinensa y Tortosa", *BCEC*, VII, pàgs. 112- 115.
GONZÁLEZ SANZ, Carlos: *Desparellofant. Contes d'Aragó i del Baix Cinca*, [inèdit].
Gran Enciclopedia Aragonesa, Zaragoza, 1981.
Gran Geografia Comarcal de Catalunya. El Segrià, les Garrigues, la Noguera i el Baix Cinca, 10, Fundació Enciclopèdia Catalana, Barcelona, 1987, pàgs. 444-494.
GRIERA, Antoni (1914): *La frontera catalano-aragonesa*, Barcelona.
—(1918/1919): "La frontera del català occidental", *BDC*, VI, pàgs. 17-37; i VII, pàgs. 69 79.

—(1920-1921): "El català occidental", *BDC*, VIII, pàgs. 35-59; i IX, pàgs. 1-3.

—(1935-1947): *Tresor de la llengua, de les tradicions i de la cultura popular de Catalunya*, 14 vols., Barcelona.

GULSOY, Joseph (1975): "El desenvolupament de les formes de Subjuntiu present en català", dins *Actes del Tercer Col·loqui Internacional de Llengua i Literatura Catalanes. Cambridge 1973*, València, pàgs. 27-59.

HAENSCH, Günther (1960): *Las hablas de la Alta Ribagorça*, Institución Fernando el Católico, Zaragoza.

HEIM, Walter i QUINTANA, Artur (1984): "La llengua de Santiago Vidiella", dins *Pa de Casa. Converses sobre coses passades i presents de la vila de Calaceit*, Santiago Vidiella Jassà, Diputación General de Aragón, Zaragoza, pàgs. 19-28.

HUGUET, Àngel (1991): *Bilingüisme social al Baix Cinca*, Institut d'Estudis del Baix Cinca, Fraga.

—(1995): *El coneixement lingüístic dels escolars de la Franja: conclusions de la seva avaluació*, Institut d'Estudis del Baix Cinca/Universitat de Lleida, Fraga.

IGLÉSIES i FORT, Josep (1982): "La població de les comarques de llengua catalana de l'Aragó entre 1857 i 1975", *Pedralbes. Revista d'Història Moderna*, 2, Barcelona, pàgs. 5-51.

MARTÍ i CASTELL, Joan (1971): *Contribució a l'estudi del dialecte occidental*, Diputació de Tarragona.

MARTÍN ZORRAQUINO, Mª Antonia, FORT CAÑELLAS, Mª Rosa, ARNAL PURROY, Mª Luisa, GIRALT LATORRE, Javier (1995): *Estudio sociolinguístico de la Franja Oriental de Aragón*, 2 vols., Universidad de Zaragoza, Zaragoza.

MASIÀ DE ROS, A. (1949): "La cuestión de los límites entre Aragón y Cataluña (Ribagorza y Fraga en tiempos de Jaime II)", *Boletín de la Real Academia de Buenas Letras de Barcelona*, 22, pàgs. 161-181.

MASSIP i BONET, M. Angels (1989): *Aproximació descriptiva del parlar tortosí*, Institut d'Estudis Tarraconenses, Tarragona.

—(1992): *El lèxic tortosí: història i present*, Col·lecció de Tesis Doctorals Microfitxades de la Universitat de Barcelona, núm. 1.691.

MOLL, Francesc de B. (1979): *Gramàtica catalana*, Ed. Moll, Palma de Mallorca.

—(1991): *Gramàtica històrica catalana*, Universitat de València.

MONCLÚS, Joaquim i QUINTANA, Artur (1989): "El català a l'Aragó", dins *II Congrés Internacional de la Llengua Catalana. Area 7. Història de la Llengua*, València, pàgs. 195-212.

MORET, Hèctor (1991): *Escrits en català a "La Ribera del Cinca" (Fraga 1929-1931)*, Institut d'Estudis del Baix Cinca, Fraga.

—(1992): "La presència del català en la premsa aragonesa", *Serra d'Or*, 389 (Barcelona, maig 1992), pàgs. 29-31.
—(1993): "Lèxic de l'Aragó catalanòfon al *Diccionari Aguiló* i al *Diccionari Català-Valencià-Balear*", *Alazet. Revista de Filología*, 5, Huesca, pàgs. 91-126.
—(1994a): "L'edició en català a l'Aragó", *Serra d'Or*, 409 (Barcelona, gener 1994), pàgs. 50-52.
—(1994b): "La presència del català als àmbits formals de l'Aragó catalanòfon", *Rolde*, 69 (Zaragoza, julio-setembre de 1994), pàgs. 30-38.
—(1994c): "Un segle d'investigació lingüística a l'Aragó catalanòfon", *ELLC*, 29, pàgs. 223-239.
—(1994d): *Sobre la llengua de Mequinensa*, Institut d'Estudis del Baix Cinca, Fraga.
—(1995): "La cultura popular (literatura i costumari) de l'Aragó catalanòfon contenguda en diverses obres lexicogràfiques i folklòriques", *Sorolla't*, 10, Calaceit. [en premsa]
NADAL, Josep M. i PRATS, Modest (1982): *Història de la Llengua Catalana*, Edicions 62, Barcelona.
NAGORE LAÍN, Francho (1986): *El aragonés de Panticosa. Gramática*, Instituto de Estudios Altoaragoneses, Huesca.
NAVARRO GÓMEZ, Pere (1992): *El parlar de la Fatarella*, Centre d'Estudis de la Terra Alta, Calaceit.
—(1994): "Aproximació geolingüística als parlars de la Terra Alta", dins *Actes de les Primeres Jornades d'Estudi sobre la Terra Alta*, Centre d'Estudis de la Terra Alta, Calaceit, pàgs. 141-170.
O'DONNELL, Paul Edward (1986): *The castilian-catalan border in the "Baix Cinca" (Aragon): A lexical study*. Tesi doctoral. The University of Michigan [inèdita].
PONS i GRIERA, Lídia (1992): *Iodització i apitxament al Vallès*, Institut d'Estudis Catalans, Barcelona.
PALMADA, Blanca (1993): "La reducció de [e] inicial de l'occidental: les raons del sistema i la interferència", dins *Actes del Novè Col·loqui Internacional de Llengua i Literatura Catalanes. Alacant/Elx, 9-14 de setembre de 1991*, III, Barcelona, pàgs. 111-120.
PENSADO, Carmen (1983): "Sobre los resultados de las vocales velares latinas precedidas de yod inicial", *Revista de Filología Románica* —Universidad Complutense—, 1, pàgs. 109-135.
QUINTANA i FONT, Artur (1976-1980): "El parlar de la Codonyera. Resultats d'unes enquestes", *ER*, XVII, pàgs. 1-253.

—(1983): "El marc legal del català a l'Aragó", *Revista de Llengua i Dret*, 2 (Barcelona, 1983), pàgs. 141-145.

—(1984): *La nostra llengua. Gramàtica de llengua catalana*, Zaragoza.

—(1987): "Els parlars del Baix Matarranya", *ELLC*, XIV, pàgs. 155-187.

—(1988): "El català a l'Aragó. Balanç de la democràcia", *Revista de Catalunya*, 19 (maig de 1988), pàgs. 44-57.

—(1989): *El català a l'Aragó*, Ed. Curial, Barcelona.

RAFEL i FONTANALS, Joaquim (1981): *La lengua catalana fronteriza en el Bajo Aragón meridional. Estudio fonológico*, Universidad de Barcelona.

RECASENS i VIVES, Daniel (1991): *Fonètica descriptiva del català*, Institut d'Estudis Catalans, Barcelona.

ROYES TORRÉN, Joaquín (1995): *Zonas verdes de Fraga: Árboles y arbustos / Arbres i arbusts*, Ajuntament de Fraga, Fraga.

SANCHIS GUARNER, Manuel (1949): "Noticia del habla de Aguaviva de Aragón", *RFE*, XXXIII, pàgs. 15-65.

SISTAC i VICÉN, Ramon (1990): "Els parlars de Ponent", *Ilerda. Humanitats*, 47, Lleida, pàgs. 191-195.

—(1993): *El ribagorçà a l'Alta Llitera. Els parlars de la vall de la Sosa de Peralta*, Institut d'Estudis Catalans, Barcelona.

—(1995): *Sac de paraules. Vocabulari escolar del català parlat a la Franja*, Diputación General de Aragón (Departamento de Educación y Cultura)/ Ministerio de Educación y Ciencia (Dirección Provincial de Zaragoza), Zaragoza.

TURULL, Albert (1990): "Notes sobre el lleidatà", *Ilerda. Humanitats*, 47, Lleida, pàgs. 201-206.

VALOR, Enric (1977): *Curs mitjà de gramàtica catalana*, Ed. Tres i Quatre, València.

VENY i CLAR, Joan (1958-1960): "Paralelismos léxicos", *RFE*, XLII, pàgs. 91-149; i XLIII, pàgs. 117-202.

—(1978): *Estudis de geolingüística catalana*, Edicions 62, Barcelona.

—(1982): *Els parlars*, Ed. Raixa, Palma de Mallorca, 1989[8].

(1986): *Introducció a la dialectologia catalana*, Enciclopèdia Catalana, Barcelona.

—(1991): *Mots d'ahir i mots d'avui*, Empúries, Barcelona.

—(1993): *Dialectologia filològica*, Curial Edicions/Publicacions de l'Abadia de Montserrat, Barcelona.

ZAPATER i ZAPATER, Ismael (1992): *La Ribera Baixa del Cinca: una comarca-frontera*, Institut d'Estudis del Baix Cinca/Instituto de Estudios Altoaragoneses (Diputación de Huesca), Osca.

ÍNDEX

PRÒLEG 7
1. ANOTACIONS SOBRE LA CIUTAT DE FRAGA I EL SEU PARLAR .. 9
2. NOTES PRÈVIES 16
3. FONÈTICA I FONOLOGIA 20
3.1. Vocalisme 20
Vocalisme tònic 20
Vocalisme àton 22
3.2. Consonantisme 27
4. MORFOSINTAXI 35
4.1. L'article 35
4.2. La flexió nominal 36
4.3. El gènere 36
4.4. Derivació 37
4.5. Els pronoms personals 38
4.6. Els pronoms adverbials 40
4.7. El pronom neutre ho 40
4.8. Els pronoms datius 40
4.9. Altres combinacions de pronoms 41
4.10. Els possessius 49
4.11. Els demostratius 50
4.12. Els interrogatius 51
4.13. Els indefinits 51
4.14. Els numerals 52
4.15. Adverbis 52
4.16. Preposicions 54
4.17. Conjuncions 55
4.18. La flexió verbal 56
5. LÈXIC 64
6. BIBLIOGRAFIA 109
6.1. Clau de sigles de publicacions 109
6.2. Obres citades i de consulta 109

Aquest *Estudi descriptiu de la llengua de Fraga* s'acabà d'estampar a la vila de Calaceit, entre l'Algars i el Matarranya, els darrers dies del mes de setembre de l'any 1995.

COL·LECCIÓ *LA SITJA*

1. **Josep Galan**, *Estudis lèxics de la parla de Fraga I.*
2. **Francesc Tejero**, *Una aproximació a la demografia fragatina. Segles XIV-XX.*
3. **Josep Galan**, *Estudis lèxics de la parla de Fraga II i III.*
4. **Joaquín Salleras** i **Ramón Espinosa**, *El ilustre fragatino Gaspar Juan de la Figuera.*
5. **Joaquim Salleras** i **Ramon Espinosa**, *Los ponts de Fraga.*
6. **David Badia**, *Els arbres i arbusts del Vedat de Fraga.*
7. **Hèctor Moret**, *Escrits en català a 'La Ribera del Cinca'* (Fraga 1929-1931).
8. **Virgili Ibarz**, *El pensament d'Esteve Pujasol.*
9. **Àngel Huguet**, *Bilingüisme social al Baix Cinca.*
10. **Josep Galan**, *Les motades de Fraga.*
11. **Hèctor Moret**, *Sobre la llengua de Mequinensa.*
12. **Àngel Huguet**, *El coneixement lingüístic dels escolars de la Franja: Conclusions de la seva avaluació.*
13. **Josep Galan** i **Hèctor Moret**, *Estudi descriptiu de la llengua de Fraga.*

COL·LECCIÓ *GALLICA FLAVIA*

1. **Félix Otero Carrasco**, *La vila de Fraga al segle XVII (I).*
2. **Valerià C. Labara i Ballestar**, *Els Barrafon de Fraga.*
3. **Félix Otero Carrasco**, *La vila de Fraga al segle XVII (II).*

La Sitja, 13

ISBN: 84-87861-15-6

INSTITUT D'ESTUDIS DEL BAIX CINCA
I.E.A.

M.I. Ajuntament
de la Ciutat de Fraga